Indiana University
JAN 19 1971
Library

MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

+ SPIRITUS · IMMORTALIS

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 17 VOLUME ● 1970 ● ČÍSLO 3-4 NUMBER

MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva: Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, U.S.A.
Published by: Slovak Institute, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Predseda: Osv. pán Jeronym Koval', OSB, opát Kláštora sv. Andreja-Svorada

President: Rt. Rev. Abbot Jerome Koval, O.S.B. St. Andrew's Abbey

Redaktor: Mikuláš Šprinc

Technický redaktor: Július Štefkovič

VYCHODÍ V DVOJČÍSLACH DVA RAZY DO ROKA.

Predplatné:

USA A CANADA $ 5.—
INÉ KRAJINY $ 4.—

REDAKCIA:
MIKULÁŠ ŠPRINC
28700 Euclid Ave.
WICKLIFFE, OHIO, USA

Administrácia:
Revue MOST, The Slovak Institute
2900 East Boulevard
Cleveland, Ohio 44104, U.S.A.

OBSAH

Štefan Senčík, S. J.: **Sto rokov od smrti Štefana Moysesa — 97**
Karol Strmeň: **Z renesančnej poézie — 109**
Jozef Haviar: **Tovarnianska tradícia o cyrilometodskom pôvode krest'anstva na východnom Slovensku — 114**
Rudolf Dilong: **Album. M. B. — 142**
Sida Rakay: **Na Devíne — 145**
Pavol VI. a Jean Guitton o kráse a umení — 146
Marian Žiar: **Pamiatke slovenského sedliaka — 151**

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

MOST

ČÍSLO 3-4 No. 3-4
ROČNÍK XVII VOLUME XVII

STO ROKOV OD SMRTI ŠTEFANA MOYSESA

(Prednáška v Amer. slov. stredisku v N. Y. 1. marca 1970).

Štefan Senčík, S. J.

Národ, čo zabúda na svojich dejateľov, ktorí ho pevne držali za ruku v najťažších chvíľach jeho histórie, zabúda na svojich otcov a dedov, zabúda vlastne na seba samého.

Slovenský národ nepatrí k takýmto zábudlivcom. Minulého roku s veľkou pietou, úctou a vďačnosťou spomínal si na jedného zo svojich najväčších synov, na Dr. Štefana Moysesa, banskobystrického biskupa, z príležitosti stého výročia jeho smrti.

Aj my, hoci žijeme v cudzine, ďaleko od rodnej zeme, boli by sme nevďačnými synmi a dcérami svojho národa, keby sme prešli ponad toto dôležité jubileum bez záujmu a hlbšieho zamyslenia, bez splatenia podlžnej úcty a vďačnosti voči Štefanovi Moysesovi.

Pohnútkou k tejto našej pietnej spomienke je nielen veľkosť osobnosti Štefana Moysesa, ale aj podlžnosť celého národa voči nemu.

Keď pred sto rokmi Moyses vydýchol svoju veľkú dušu do rúk Stvoriteľa, zástupy ľudí z celého Slovenska prišli ho odprevadiť na poslednej ceste. Nad jeho hrobom, nad hrobom najväčšieho Slováka tej doby, neodznelo slovenské slovo. Moyses bol pochovaný bez ocenenia svojho plodného života a záslužného diela. Zaslzené oči prítomných Slovákov upierali sa na skromného kňaza-rodoľuba, Františka Sasinka, či aspoň v krátkej slovenskej reči nezhodnotí život a dielo zosnulého. V tomto očakávaní sa trpko sklamali. Maďarskí šovinisti, hlavne Ferenc Berlicza, ktorého Moyses urobil kanonikom, nepripustili Sasinka k slovu z obavy, že azda spomenie veľké zásluhy nebohého o slovenský národ. Sasinkovi sa dostalo iba cti, že mohol niesť kríž pred pohrebným sprievodom.

Pri tejto pietnej spomienke chceme teda splatiť svoju podlžnosť voči Dr. Štefanovi Moysesovi, o ktorom Vajanský neváhal napísať, že bol « najväčším zjavom slovenského znovuvzkriesenia, najjasnejšou slovenskou hlavou ».

Ďalej chceli by sme splniť aj nádej, ktorú pred sto rokmi vkladali do nás slovenské generácie.

Veľký rodoľub Michal Chrástek napísal v časopise « Sokol »:

« Národ náš slovenský zaiste hlboko si vryl v srdce všetky šľachetné skutky a dobrodenia, ktoré mu Štefan povždy, vo všetkých kritických okolnostiach preukázať ráčil... My sa pominieme, ale sláva jeho skutkov v rode našom nikdy nepominie. Pominie sa pokolenie naše, ale ešte i budúce a neskoršie pokolenia budú mať svojich básnikov, ktorí budú ustavične oslavovať meno a pamiatku nášho osvieteného Velikána a Obrancu, ktorého Božia prozreteľnosť opravdu čo druhého Mojžiša povolala, aby svoj ľud vyviedol z poroby nevoľníctva; i neskoršie pokolenia budú mať svojich historikov, ktorí im budú neprestajne vo vďačnú pamäť uvádzať jeho nespočetné a veľké skutky a zásluhy o Cirkev, národ a našu vlasť... A nebude pokolenia, nebude času, nebude miesta, nebude slovenskej rodiny, kde by — ešte aj v najchatrnejšom kútiku našich chyžiek — dobrá matka, alebo babička zvedavým svojim deťom alebo vnúčatám s úctou a s požehnávaním nerozprávala o niekdajšom veľkom biskupovi Slovenska ».

Vo svojej prednáške sa pousilujem dotknúť len niektorých bodov, len niektorých úsekov z bohatého života a plodného diela Štefana Moysesa.

Ponajprv chcel by som vám načrtnúť ľudský profil Moysesa; ďalej sa zmienim o jeho hlavných životných dátach; posvietim na jeho pobyt v Chorvátsku, vyzdvihnem jeho zásluhy o slovenský národ a konečne spolu s vami sa započúvam do odkazu, ktorý Moyses zanechal dnešnej slovenskej generácii, nám všetkým.

Ľudský profil

Čo vám mám povedať o ľudskom profile najväčšieho slovenského biskupa všetkých čias?

Podľa údajov súčasníkov Dr. Štefan Moyses bol muž silnej, vysokej, až mohutnej postavy. Bol osobnosťou priam

impozantného zjavu a majestátnosti. Mohli by sme povedať, že mal akúsi charizmu podmaniť si ľudí. Keď v rokoch 1866-1869 nemohol sa pre chorobu dostaviť na valné zhromaždenie Matice slovenskej do Turčianskeho Sv. Martina, účastníci osláv až deprimujúco cítili jeho neprítomnosť. Vieme to z článku v časopise Sokol: « Cítili sme sa tam ako stádo bez pastiera, ako čata bez vodcu, ako siroty bez otca-matky, a preto neozývali sa ani spevy, ani hudba, ani výkriky rozmarnej veselosti, bo v hlbinách duší našich trúchlili sme a žialili... Ku poteche duševne zronených synov národa za dobré uznal p. podpredseda Országh prečítať list jeho excellencie pána predsedu, vlastnoručne písaný na valné zhromaždenie Matice, v ktorom srdečne ľutuje drahý Otec náš, že tomuto zhromaždeniu osobne prítomný byť nemôže a slávnostne osvedčuje sa, že pokýmkoľvek žiť bude, vzdor všetkým zlomyselným posudzovaniam a jakýmkoľvek prekážkam, vždy verný ostane Matici a národu... Naraz cítili sme sa všetci ako na uderenie čarovného prútika okriatymi, potešenými, oživenými; bol to ozajstný balzam na ubolené mysle a duše naše, bola to občerstvujúca rosa nebies na nivu národa, sparom vyprahlú a vysušenú » (Sokol, 1866, str. 367).

Moyses svojím elegantným vystupovaním, jemným spoločenským taktom a ohnivou výrečnosťou získal si mimoriadnu obľubu u slovenského ľudu, ale aj vo vysokých spoločenských kruhoch. Príjemný hlas a bystrý um ešte viac zvyšovali jeho osobný pôvab. Najpopulárnejším ho urobilo azda to, že vedel lahodne spojiť svoju dôstojnosť s vrelou, povedome demokratickou láskou k ľudu.

Moyses bol všestranne vzdelaným mužom. Vynikal vo filozofii a teológii a vyznal sa aj v iných odboroch, najmä v matematike, fyzike a v otázkach školských, právnych, dejepisných, literárnych a politických.

« Mal erudíciu umovú a životnú takú veľkú — píše Vajanský v jeho živote — že ostatní naši znamenití činitelia bez odporu poddávali sa pod jeho krotké, ale určité velenie... Veď ohňa bolo dosť u nás — pokračuje Vajanský; — i idey boli, i činnosť bola, bola hotovosť na obete, boli i talenty spisovateľské, politické, rečnícke, básnické, vedecké, bol i entuziazmus i vozvýšenosť citov, vzlet umu i obrazotvornosti, túžba po činnosti: ale... takej vysokej erudície nebolo u nikoho z našich ľudí... Jemný formou, hybký ako aksa-

miet, bol a zostal čírym, čistým Slovákom bez podmienky, bez oslabovacieho odtienku alebo nejakého oportunného prifarbenia. Ani najradikálnejší Slovák nebol viac Slovákom ako on. On bol celou, zakončenou, vykryštalizovanou, jednoliatou osobnosťou, a tá bola slovenská do posledného nervu ».

Moyses žil v búrlivých rokoch 1797-1869. Jeho celý život od kolísky až po hrob bol akoby dlhou reťazou hmotnej biedy a nedostatku, hoci v starobe bol aj banskobystrickým biskupom. No predsa, tento naoko chudobný život bol nesmierne bohatý na duchovné hodnoty. Moyses svoje najlepšie mužné roky venoval službe bratským Chorvátom, medzi ktorými prežil vyše 21 rokov. Na Slovensko sa vrátil až ku koncu svojho požehnaného života ako muž, vyčerpaný prácou a životným bojom. Svoju prácu za slovenský národ začal najaktívnejšie vo veku 54 rokov. Aj v tomto veku vedel pracovať priam s mladíckym elánom na cirkevnom a národnom poli. Jeho obetavé práce boli korunované takým krásnym úspechom, že ešte aj dnes, sto rokov po jeho smrti, môžeme sa na ne dívať s najväčšou úctou a obdivom.

Dovoľte mi dokresliť ľudský profil Štefana Moysesa slovami básnika Somolického:

Muž svätý, plný nadšenia, mal také kúzlo v sebe,
že mrákavy sa tratili a usmialo sa nebe,
i ožívali dediny, duch kriesil chladné telá,
kde Mojžiš slovo povedal, tam jasnili sa čelá.
Bol stĺpom vo tme ohnivým, čo vodca robil divy,
kam vkročil, púšť sa menila na zlatoklasné nivy;
bol apoštolom dôstojným pre sídlo Metodovo.
Bol... čím bol svojmu národu, to nevyrazí slovo.

Rodina

Vráťme sa teraz aspoň na chvíľočku k prameňu, z ktorého vyprýštila táto veľká osobnosť.

Veselé pri Piešťanoch je malá dedinka, podobná toľkým, čo sú roztrúsené po našom malebnom Slovensku. Tu 24. októbra 1797 narodil sa Štefan Moyses z chudobnej rodiny. Jeho kolíska stála v chatrnom poddanskom domčeku so slamenou strechou, na « grunte » zemepána, ako sa hovorilo. Jeho otec bol poddanským roľníkom. Od rána do večera musel krvopotne pracovať na pánskom, aby skromne vyživil

svoju rodinu. Štefan vlastne ani nepoznal svojho otca. Stratil ho ako malý chlapček, ktorý ešte nemohol vnímať črty jeho otcovskej tváre.

Matka Anna, rodená Masarovičová, vyrástla ako sirota v dome správcu révayovského majetku Andreja Jelenčíka. Vydala sa roku 1796. Okrem Štefana mali ešte jednu dcéru, Annu. Nemáme spoľahlivé záznamy o tom, ako sa musela pribíjať životom s dvoma sirôtkami po predčasnej smrti svojho manžela. Pravdepodobne sama pokračovala v tvrdej práci svojho manžela; nasvedčuje tomu okolnosť, že zomrela mladá, keď jej Štefanko mal iba sedem rokov. Obidvoch detí sa ujala bezdetná rodina Jelenčíkovcov, ktorá vychovala aj ich matku.

Štúdiá

Štefan bol bystrým chlapcom. Základné školské znalosti dostal v rodnom Veselom. Gymnázium a bohoslovecké štúdia si vykonal v Trnave, neskoršie v Pešti. Teológiu skončil s výborným prospechom. Keďže mal ešte len 22 rokov, čo nestačilo na kanonický vek, nemohol byť vysvätený za kňaza. Na odporúčanie kapitulárneho vikára Perényiho jeden rok účinkoval ako domáci učiteľ v rodine kráľovského radcu a podžupana Alexandra Lipthayho v Sečanke, v Hontianskej župe. Odtiaľ odišiel do ústavu « Presbyterium », ktorý v Ostrihome založil Dr. Alexander Rudnay. Tu v januári 1821 Moyses bol vysvätený za kňaza. Po vysviacke účinkoval ako kaplán v Ostrihome, Bzovíku, Tesároch, Tölgyesi a Pešti.

V Pešti sa ujíma s veľkou láskou veriacich rozličných slovanských národností.

« Ako kazateľ a katechéta venujem sa tu výlučne len početnému ľudu slovanskej národnosti — napísal kanonikovi Jurajovi Palkovičovi. Postupom času zoznámil som sa dôkladne s týmto ľudom a bolestne sa ma dotklo to, že títo veriaci v počte niekoľko tisícov, zo škôl úplne vytvorení a v kostole len ako nevítaní hostia trpení, z veľkej časti majú byť prostriedkov spasenia zbavení... Povzbudený hlasom vlastného svedomia, ešte v auguste roku 1828 s dôverou som zašiel k jeho Eminencii nášmu pánu arcipastierovi a opísal som mu pravý stav slovanských veriacich ».

V riadkoch tohto listu, ktorý napísal 32-ročný Moyses, už sa začínajú rysovať črty jeho veľkej osobnosti.

V Chorvatsku

Po dosiahnutí hodnosti doktora filozofie Moyes sa stáva profesorom na Král'ovskej akadémii v Záhrebe. Po latinsky prednáša logiku, filozofiu a mravouku. Účinkuje tu 17 rokov. Vyniká nielen odbornými znalost'ami, ale aj zriedkavými osobnými vlastnost'ami. Okrem profesorskej činnosti venuje sa aj vyučovaniu náboženstva a má úrad akademického kazatel'a. Ako vel'ký milovník kníh zvel'ad'uje knižnicu Akadémie. Križevacký gréckokatolícky biskup Gabriel Smičiklas pre jeho všestrannú činnost' volá ho « pýchou a ozdobou Záhrebskej akadémie ».

Hovorí dokonale chorvátsky a pracuje no tom, aby sa na Akadémii prednášala aj gramatika chorvátskej reči. Stáva sa dekanom filozofickej fakulty. Osvedčuje sa ako všestranne vzdelaný, mimoriadne pracovitý profesor, vynikajúci pedagóg a vel'ký priatel' Chorvátov. Na neho hl'adí s úctou a láskou nielen akademická mládež, ale aj celá chorvátska verejnost'.

Ked' jeho krajan Dr. Juraj Haulík, rodák z Trnavy, stáva sa záhrebským biskupom, Moyses mu ponúka svoju spoluprácu za duchovné a kultúrne povznesenie Chorvátov. Ako poslanec záhrebskej kapituly na krajinskom sneme v Bratislave často sa ozýva za záujmy chorvátskeho národa a bráni biskupa Haulíka proti útokom chorvátskeho odrodilca Ante Josipoviča.

V októbri 1847 sa zrieka filozofickej katedry a prijíma menovanie za kanonika. Ale nával prác pokračuje: pôsobí ako rektor záhrebského seminára, ako chorvátsky povereník, diplomat, štátny cenzor a revizor, predseda chorvátskeho národného divadla a redaktor časopisu « Katolicki list Zagrebački ». Dôkazom jeho horúcej lásky voči Chorvátom je aj to, že preložil do chorvátštiny Tomášikovu hymnickú pieseň « Hej, Slováci... Oj, Chrvati, ešte živi... ».

Moyses má najväčšie zásluhy na povýšení záhrebského biskupstva na arcibiskupstvo. « Všetky prosby na dosiahnutie tohto ciel'a — píše Jelačič vo svojej autobiografii — vyšli z pera Štefanovho ».

Niet pochybnosti o tom, že Moyses vyoral hlbokú brázdu v duchovnom a národnom živote Chorvátska.

Hoci žil d'aleko od rodného Slovenska, neprestával sa oň živo zaujímat', pozorovat' jeho život, udržiavat' čulé styky s jeho národovcami. Zechenter-Laskomerský vo svojej auto-

biografii si spomína na svoje prvé stretnutie s Moysesom: « . . . Veľmi ľúbo a srdečne ma privítal a vypytoval sa ma zovrubne o našom slovenskom literárnom počínaní a dal najavo úplnú znalosť našich pomerov ».

Okrem toho kliesnil aj cestu Slovákov k chorvátskym politikom. Vajanský píše o svojom otcovi Jozefovi Hurbanovi: « Keď Hurban v júli 1848 prišiel do Záhrebu hľadať bratskú pomoc u Chorvátov pre Slovensko... Moyses mu bol poruke a uviedol ho do kruhov politických dejateľov, umožnil mu pamätnú reč na chorvátskom sneme, ktorou ohnivý vodca slovenský tak oduševnil Chorvátov, že uzavreli Maďarom položiť medzi podmienkami vyrovnania a mieru, aby väzeniami mučení Slováci boli pustení na slobodu a celý slovenský národ stal sa účastným tých istých práv, ktoré používajú Maďari... Hurban 20. augusta ťažko ochorel. Moyses ho dal previesť do svojho bytu a liečiť svojím domácim lekárom, takže 26. augusta mohol uzdravený cestovať ďalej do Slavónie a do Karlovca k Srbom ».

Banskobystrický biskup

Skromnému a nenáročnému Moysesovi nikdy sa ani len nesnívalo, že by sa mohol stať biskupom; stalo sa to 5. septembra 1850 po uväznení biskupa Rudnyánszkeho, veľkého kossúthovca, ktorý bol pozbavený banskobystrického biskupského stolca.

« Keď som sa dozvedel, že ma minister vnútra barón Alexander Bach chce jeho Veličenstvu navrhnúť na biskupský prestol — píše Moyses v liste priateľovi — po celé mesiace som sa zdráhal prijať toto mne určené biskupstvo. Len z vernosti a poslušnosti voči panovníkovi som ho prijal... ».

8. apríla 1851 zavítal do Svätého Kríža nad Hronom a usadil sa v tamojšom vyrabovanom a ošarpanom kaštieli, ktorý sa podobal viac zakliatemu zámku než biskupskému príbytku. Urobil to preto, lebo jeho rezidencia v Banskej Bystrici bola v tom čase úplne neobývateľná. Ostrihomský arcibiskup Ján Szcitovský ho vysvätil za biskupa 25. mája 1851.

V porevolučnej dobe banskobystrické biskupstvo bolo v úbohom stave. Bolo ho treba nanovo organizovať, ba priam nanovo založiť. Nemáme času podrobnejšie sa zmieniť o jeho biskupskej činnosti. Nech nám stačí toto konštatovanie: Moyses bol naozaj demokratickým biskupom. V tých

časoch to vyvolávalo všeobecný obdiv. Ani ako biskup nezabúdal na svoj sedliacky pôvod a nehanbil sa zaň. Všetky svoje sily venoval chudobnému slovenskému l'udu. Z toho mála, čo mal, vel'kodušne dával na dobré ciele.

Odvážil sa prevziat' aj vydávanie časopisu « Cyril a Metod ». V tých časoch bola to naozaj odvaha. Kuzmány a Hurban hovorili, že « vydávat' slovenský časopis, to znamená všetko si sám napísat', dat' vytlačit' a napokon i sám prečítat' ». Moyses hned' na začiatku prejavil ochotu vyrovnat' zo svojich prostriedkov predplatné na časopis za všetkých farárov a kaplánov, ktorí si ho nemohli predplatit'. « Úprimne vám môžem povedat' — napísal svojim kňazom — že nateraz nikto spomedzi vás sa nenachádza vo väčšej biede ako ja, nikto spomedzi vás nie je zvieraný takou hmotnou tiesňou ako ja ».

Vlastenecká činnost'

Z národného hl'adiska významným činom Moysesa bola podpora slovenského školstva. V Banskej Bystrici jezuiti založili gymnázium, ktoré vychovalo vel'a roduverných inteligentov. Po zrušení jezuitskej rehole 1773 gymnázium prešlo do správcovstva biskupa, ktorý menoval aj profesorov. Ked' mad'arskí profesori pokúšali sa ho celkom pomad'arčit', Moyses rázne proti tomu zakročil. Zásluhou kanonika Tomáša Červeňa začalo sa po slovensky vyučovat' najprv iba náboženstvo, neskoršie všetky predmety. Úplné poslovenčenie gymnázia bolo zásluhou Dr. Jozefa Kozáčka, farára a škôldozorcu bratislavského okresu.

Moyses postavil novú budovu gymnázia, za dva roky vydržiaval na štúdiách dvoch kandidátov profesúry, založil konvikt pre chudobných študentov, učitel'ský ústav a dievčenskú školu. Podarilo sa mu dostat' na gymnázium Martina Čulena, kňaza a vynikajúceho národovca, ktorý ako riaditel' gymnázia vel'a dobrého urobil pre celé Slovensko. Banskobystrické gymnázium stalo sa baštou slovenčiny a útočišt'om slovenských študentov, ktorých vyhadzovali zo škôl iba preto, že sa cítili Slováci. Medzi nimi bol aj Svetozár Hurban Vajanský.

Zásluhy o doručenie Memoranda panovníkovi

V Turčianskom Sv. Martine, ako je známe, v dňoch 6-7 júna 1861 konalo sa Národné zhromaždenie, na ktorom Slo-

váci zhrnuli svoje národné požiadavky v pamätnom Memorande. Moyses sa nemohol osobne zúčastnit' na zhromaždení, ale pozorne sledoval osud Memoranda. Vel'mi sa pohoršil, keď' počul, že ministerský predseda Koloman Tisza s čibukom v ústach prevzal Memorandum od zástupcov slovenského národa. Po rozpustení uhorského snemu 22. augusta 1861 Memorandum zapadlo do zabudnutia. Ale slovenskí vlastenci rozmýšľali o tom, či by azda nejaký vplyvný Slovák nemohol osobne doručit' Memorandum panovníkovi. V Budíne biskup Moyses sa stretol s Jánom Frnaciscim, ktorý s poľutovaním poznamenal, že medzi Slovákmi t'ažko nájst' reprezentatívnu osobnost', ktorá by už aj na základe svojho spoločenského postavenia mohla stát' na čele memorandového vyslanectva. Súčasne podotkol, že chcel o to požiadat' aj samého Moysesa, ale si to netrúfal urobit', lebo ho osobne nepoznal. Moyses ho spokojne vypočul a potom sa spýtal: « A keby som tak ja šiel? ». Francisciho opanovala taká radost', že vykríkol: « Tak by bola deputácia ». Vtedy Moyeses rozhodne prehlásil: « Ja pôjdem ». Toto bolo pre Francisciho také historické prehlásenie, že vyskočil zo stoličky, padol na kolená a akoby vo vytržení pobozkal Moysesovi ruku. Moyses ho zdvihol, pritiahol k sebe a vrúcne objal. Otázka memorandového vyslanectva bola definitívne vyriešená. Radostná správa o tom sa rozniesla po celom Slovensku. Všade ju prijímali s nadšením a vd'ačnost'ou voči Moysesovi.

3. decembra slovenskí vlastenci sa zišli vo Viedni u biskupa Moysesa. Pod jeho predsedníctvom spoločne rozhodli, že panovníkovi odovzdajú nasledujúce veci: prosbopis Slovákov, podpísaný účastníkmi porady; Memorandum slovenského národa; návrh na zabezpečenie rovnoprávnosti Slovákov v Uhorsku a vlastnoručný list biskupa Moysesa o vyučovaní slovenčiny na slovenských skolách.

Na audienciu k panovníkovi mohli íst' len ôsmi najlepší slovenskí vlastenci: Moyses, Červeň, banskobystrický kanonik, Ján Országh, turčiansky arcidekan, Dr. Karol Kuzmány, evanjelický superintendent, Dr. Jozef Miloslav Hurban, evanjelický farár, Viliam Paulíni-Tóth a František Blaho.

Cisár František Jozef I. prijal delegáciu 12. decembra 1861 o 10. hodine predpoludním. Moyses predstavil delegátov a odovzdal panovníkovi spisy. Cisár medziiným povedal: « Teším sa, že vás tu vidím ako tlmočníkov môjho verného

a lojálneho slovenského národa z uhorskej krajiny. Vaše sťažnosti a prosby vezmem do úvahy a budem brať na ne ohľad. Čo sa týka školských vecí, spomenuté nariadenie, ako aj sami udávate, boli vydané proti mojej vôli... Opakujem, že ma tešilo vidieť vás ».

Memorandum malo veľký význam v živote slovenského národa. Slováci si uvedomili, že sú samobytným národom a zacítili potrebu utužiť sa v jednote. V politickom ohľade Memorandum nemalo úspech, ale od tej chvíle túžba po rovnoprávnosti už nikdy nevymizla zo slovenských sŕdc. Kultúrny význam Memoranda pozostáva v oživení rodnej reči a v túžbe po vzdelanosti, ktorá dala popud k založeniu Matice slovenskej. V náboženskom ohľade spojilo katolíkov a evanjelikov na dosiahnutie spoločných záujmov, čiže vyvolalo ekumenizmus dávno predtým, než sa toto hnutie začalo organizovať inde.

Odovzdanie Memoranda panovníkovi vyvolalo veľkú ozvenu na celom Slovensku. Časopisy sa podrobne rozpísali o tom. Moyses sa stal stredobodom pozornosti celého národa. Dostával stovky listov, pozdravov a osobných návštev.

Pri kolíske Matice slovenskej

Slováci už dávnejšie plánovali založiť Maticu slovenskú. Plány sa dostali do rozhodného štádia na memorandovom zhromaždení v Turčianskom Sv. Martine, keď 7. júna 1861 brezniansky statkár Ján Čipkay v kruhu priateľov vyhlásil, že zo svojich prostriedkov venuje tisíc zlatých v striebre na Maticu. Vyhlásenie prijali s veľkým jasotom. Hneď sa upísalo ďalších päťtisíc zlatých, čo vtedy bola slušná suma peňazí. K tomu prišla ešte základina evanjelického farára v Turom Poli Petiana v sume 7,631 zlatých. Matica slovenská bola finančne už zaistená. Sídlom sa malo stať Brezno, ale pre intrigy maďarónov sa tak nestalo. Vtedy Turčiansky Sv. Martin sa osvedčil, že ochotne prijme Maticu. Moyses má veľké zásluhy na tom, že panovník schválil Maticu na veľkú radosť celého národa.

4. augusta 1863 v Turčianskom Sv. Martine sa konalo prvé valné zhromaždenie, na ktoré prišiel aj Moyses. Pri slávobráne pozdravil ho evanjelický superintendent Dr. Karol Kuzmány ohnivými slovami: « Celé tisícročie hľadí teraz na vás a na nás z výšin vrchov týchto... Z tvárí týchto detí hľadí na vás celá budúcnosť tohto národa. Idete vykonať

skutok rozhraničný pre celú históriu tohto národa: pomník minulosti, základ budúcnosti ».

Na katolíckej fare Moyses mal potom poradu so 40 národovcami do 2. hodiny popolnoci. Na druhý deň boli katolícke a evanjelické bohoslužby a o 10. hodine v drevenej budove na námestí pred katolíckym kostolom sa otvorilo zakladajúce zhromaždenie Matice slovenskej. Zhromaždenie otvoril dojemným prívetom Ján Francisci. Oznámil, že panovník venoval Matici tisíc zlatých a Dr. Štefan Moyses 2,200 zlatých. Potom Francisci navrhol Moysesa za prvého predsedu Matice, čo všetci s oduševnením prijali. Moyses prijal voľbu slovami: « Kde je otázka o hodnostiach a vyznačení, ja bývam rád ostatným. Lebo nebažím, ani som nikdy nebažil po hodnostiach. Boh mi je svedkom... kde je ale otázka o službe národu môjmu slovenskému a ochotnosti k službám týmto jako i k obetiam a rozkvetu národa našeho, jakživ som sa neodťahoval, ani neidem, ani nechcem, ani nebudem. Tak teda hodnosť predsedu Matice slovenskej prijímam. A zaiste, jak nad blaho mojeho národa nenie mi je nič vznešenejšieho, tak ani nad priazeň mojeho národa nenie mi nič vyššieho, čo by to i hneď bola priazeň celého sveta ».

Aké krásne slová, hodné veľkého syna národa!

Moyses sa zúčastnil aj na druhom a treťom valnom zhromaždení Matice a vždy povedal ohnivú reč, ktorou kriesil národné povedomie v slovenských srdciach.

Smrť.

V novembri 1865 Moyses náhle ochorel. Trápila ho vysoká horúčka, ale hádam ešte viac úbohá finančná situácia jeho biskupstva pre zlú úrodu v tom roku.

Svoj požehnaný život Moyses zakončil nečakane 5. júla 1869 vo Svätom Kríži nad Hronom, kde prežil všetky radosti i žalosti svojho biskupského účinkovania. Bolo to práve na sviatok svätého Cyrila a Metoda, ktorých úctu šíril vo svojom biskupstve i po celom Slovensku. Bol veľkým ctiteľom našich vierozvestcov. Z príležitosti tisícročného jubilea príchodu svätého Cyrila a Metoda do našej vlasti roku 1863 vydal osobitný pastiersky list a vyzval veriacich k veľkým oslavám. Požiadal Svätú stolicu, aby dovolila svätiť sviatok v banskobystrickom biskupstve, čo sa od 2. júna 1864 aj skutočne robí.

Moyses ukázal svoju lásku k svätému Cyrilovi a Metodovi aj na prvom valnom zhromaždení Matice. Stanovy Matice nepripúšť'ajú rokovat' o niečom, čo patrí do náboženskej oblasti. Dr. Jozef Miloslav Hurban žiadal od valného zhromaždenia prehásenie, že Matica slovenská bola založená na pamiatku cyrilometodského krstu nášho národa. Túto t'ažkost' diplomaticky rozriešil predseda Moyses: « Nakol'ko svätý Cyril a Metod neboli len prví vierozvestovia, ale aj tí, ktorí u nás položili základ k slovenskému národnému písomníctvu, odporúčam prijat' návrh Dr. Hurbana ». Teda zhromaždenie sa uznieslo, že « Matica slovenská bola založená na tisícročnú pamiatku nášho pokrest'ančenia a založenia písomnosti slovenskej ».

Vel'ká osobnost' Dr. Štefana Moysesa našla silný ohlas aj v slovenskej literatúre. Nemohlo tomu byt'ináč. Ved' naša slovenská literatúra vždy bola úzko spätá so životom národa. Sládkovič, Somolický, Kalinčiak, Vajanský, Hviezdoslav, Krčméry, Milkin, ba aj naši moderní básnici s nadšením ospievali « Mojžiša slovenského národa ».

Pamiatka Štefana Moysesa ostane večne živá v slovenskom národe.

Ked' si s vel'kou úctou a láskou spomíname na neho a v duchu zalietame na jeho hrob do Svätého Kríža nad Hronom, chceli by sme počut' jeho odkaz nám. Moysesove výrečné ústa už však navždy onemeli pred sto rokmi. Ale jeho duch žije d'alej medzi nami. Prihovára sa nám takto:

« Milujte svoju vlast'. Aj v d'alekej cudzine. Zaujímajte sa o jej život: duchovný, literárny, národný. Podporujte ho. Pamätajte, že tento život má korene v krest'anskej a cyrilometodskej tradícii. Pridržiavajte sa jej, vážte si ju a pestujte. Nehl'adajte hodnosti a vyznačenia, ale opravdivú službu. Pracujte usilovne na národa roli dedičnej, lebo len prácou sa udrží národ pri živote. Nedajte sa nikdy znechutit'. Pamätajte na to, čo som kedysi napísal v liste Kuzmánymu: « Okrem cirkevného, neprajníkmi mnohonásobne hateného pol'a, máme už len lono našej Matičky ako naše útočište. Tam sa teda zhromaždit' s vysúkanými rukávmi, preniknutí tým presvedčením, že sa ešte ani jeden národ nepozdvihol inak, iba svojimi vlastnými silami a že národ, ktorý seba samého ctí, sebavedomý je a dl'a toho povedomia pracuje, celkom potlačit' nemožno... ».

Z RENESANČNEJ POÉZIE

Karol Strmeň

Sonet

(Dulce soñar y dulce congojarme)

Sen medový a sladké opojenie:
snilo sa mi, že snívam medzi snami;
slad chuti, čo až do preludu zmámi,
nech sa tak bleskurýchle nepreženie,

med pocitu, že ujdem sebe, že nie
bez moci som, hoc márne žiada sa mi;
slasť', čo sa búri spitá vidinami
a súri, potom vetché prebudenie —

spánok, ach, o čo milší bol by si mi,
nech celého ma zmôžeš náružive
obrazmi jakživ nezmariteľnými!

Videl som vo sne, že mi šťastie kýve,
hoci som nešťastný vždy bez príčiny,
a sny ma držia, tie sú spravodlivé

Juan Boscán
(cca 1490-1542)

Sonet

(Giunto è già 'l corso della vita mia)

Boh života po rozbúrenom mori
teraz už s mojou bárkou zastane
v Prístave, kde nás veľké rátanie
za dobré poctí, za nedobré zmorí.

Viem už a vidím: bol to prelud chorý
za modlu, kráľa vziať si umenie
s láskou, keď láska v necti krepenie,
a po tom pásť, čo neresťami horí.

Predstava ľúbosti, prv rozosmiata,
dnes kde si? Dve ja čakám smrti: obe ťažké.
Jedna je istá, druhá desí desí ma.
Neutíšia viac štetce ani dláta
dušu, čo obracia sa k Božskej láske,
čo z kríža túžiac nás si privína.

Michelangelo Buonarroti
(1475-1564)

Sonet

(Estoy continuo en lágrimas bañado)

Na tvár mi prúdom hrubé slzy plynú,
vzduch roztína môj nárek boľavý
a najviac mučí nezradiť, že vy,
vy ma to donášate na mizinu,

bo vidiac, kde som dnes, tú serpentínu
ešte vždy neskončenej oslavy,
srdce mi radí návrat bezhlavý
do tichých čias, čo nenútili k činu.

Keď túžim vystúpiť až na vrchol,
krok za krokom sa ľakám vašich marív,
pri ktorých toľkí do hĺbky sa rútia,

a k tomu sa mi z očú odtrhol
lúč nádeje, čo ako lampa žiaril
v pochmúrnej ríši vášho nevšimnutia.

Garcilaso de la Vega
(1503-1536)

Sonet

(Si notre vie est moins qu'une journée)

Keď' život náš je menej ako deň
vo večnosti, keď' stály odlet dní
rok odroní a nedá náhradný,
keď' umriet' má, čo zrodilo sa len,

duch väznený, ty spriadaš márny sen?
Čo miluješ? to matné svetlo tmy,
a krídla máš, čo dvoma rozletmi
t'a vynesú, kde neznámy je tieň?

Tam je tá slast', po ktorej duša túži,
tam úl'ava, po akej časnost' túži,
tam láska je a blaho v plnom kvete.

Tam, duša, tam, v tom strede nebies, raz
uzrieš i Vzor a večný Predobraz
pozemských krás, čo ctím si ako sväté.

Joachim du Bellay
(1522-1560)

Sonet

(Comme on voit sur la branche au mois de mai la rose)

Ako keď' na steble v mesiaci máji ruža
útla a mladušká sa cudno rumení
a nebo závidí jej prudkej červeni,
keď' slzy Dennice perlami na nej skvú sa —

krásou a l'úbost'ou jej mladost' voňajúca
opája záhradu, spíja les zelený —
no keď' sa rozprší, keď' deň je v plameni,
clivo jej lupienky s lupienkami sa lúčia,

tak v prvom radostnom rozkvite, vo chvíli,
keď tebe nebesá i zem sa korili,
Parka ťa zabila: si hlinou nemohúcou

a ja, čo slávim ťa, kladiem ti k pomníku
v kozáku mlieka dar a kvety v košíku:
pre mňa i po smrti ostaneš iba ružou.

Pierre de Ronsard
(1524-1585)

Túžba

(Thou blind man's mark, thou fool's self-chosen snare)

Si slepcov terč, bláznove želiezka,
smeť márnych dúm a fantázie kal,
si vôle sieť, tá, čo sa večne tká,
si väzba zla, zdroj, skade tryská žiaľ,
túžba, ach, túžba! Priveľa som dal
za tovar tvoj, um tratiac dodneška,
pridlho ma tvoj spánok opájal
a nelákala výška nebeská.

Prehrala si už, sebe sám som kráľ,
darmo ma vábiš k veciam daromným,
do ohňa dúchaš, pudiac iba dym,
ja v čnosti zmudrel som i pookrial,
k pravde sa dvíham z vlastných hlbočín,
po jednom túžiac: že ťa vyničím.

Sir Philip Sidney
(1554-1586)

Vo väznici

(Come va al centro ogni cosa pesante)

Z obvodu každá vec vždy sama rúti
sa do stredu, i kuna mihavá
pri všetkej plachosti vždy prehráva,
sama sa vrhnúc do hrtana zruty,

a každý človek vedou postihnutý,
keď z odumretej mláky prepláva
na more pravdy, divom bezprávia
tu zakotví, kde život trpko chutí.

Tu je vraj temný brloh Polyfémov,
tu palác Atlasov, tu motovidlo
krétske, tu peklo netušené zemou,
a že tu k umu, k citu nepresvitlo,
ja dosvedčujem dušou naježenou:
kamenité je tyranovo bydlo.

Tommaso Campanella
(1568-1639)

Sonet

(Death, be not proud)

Nepýš sa, Smrť, hoc svet ťa nazýva
krutaňou, lebo bezmocná si, hľa,
neumrel, koho ty si postihla,
mňa vraždíš? áno, vždy len zaživa.
Spím ako mŕtvy? síl mi pribýva;
až umriem, skrsnem z tvojho mámidla.
Najlepších berieš? to si poskytla
im kostiam pokoj, duši marivá.
Pánom ti sudba, kráľ a ľudský hriech,
náhoda, vojna, choroba i jed,
lež stačí mak a vražba, kde ťa niet,
a víťazia. Ešte sa pýšiš? Nech,
po krátkom spánku precitnem ja zas,
a nebude ťa, Smrť. *Ty* umrieť máš.

John Donne
(1573-1631)

TOVARNIANSKA TRADÍCIA O CYRILOMETODSKOM PÔVODE KRESŤANSTVA NA VÝCHODNOM SLOVENSKU

Jozef Haviar

Anton Szirmay na svojom majetku vo Vojke, okr. Trebišov, dokončil roku 1797 svoje dielo *Topograficko-politická notícia župy zemplínskej* (1). V jej všeobecnej časti po opise vrchov a vodstva Zemplína podáva zprávy o jeho dávnych obyvateľoch. Tu sa zmieňuje hlavne o Slovanoch: *Slavi*. Tohto názvu používa bez rozlišovania aj na označenie Slovákov. O nich teda píše toto (2):

> « Pred príchodom Maďarov tento kraj podľa veľmi dávnych spisovateľov... obývali Sarmati (atď'). Ale že títo obyvatelia boli Slovania (poťažne Slováci), dosvedčuje to ich meno *Slavi*, lebo v ich reči slovo « *sláva* » znamená to, čo latinské slovo « *gloria* ». Týchto podľa Papebrocha už roku 867 na žiadosť Rastislava, moravského kniežaťa, sv. Cyril a Metod uviedli do kresťanstva, a jako vysvitá z XI Konštitúcie-Novelly cisára Justiniána, mali aj svojho biskupa. Obyvatelia Tovarnianskej doliny aj dnes

---

(1) ANTONIUS SZIRMAY, *Notitia topographica, politica, inclyti Comitatus Zempléniensis.* Budae, 1803.

(2) « Oras has ante adventum Hungarorum inhabitatas fuisse per Sarmatas idem cum Rossis... memorant antiquissimi scriptores. Hi nihilominus a *Szlava*, quod gloriam significat, *Szlavos* se vocabant. Unde ducem Slavorum Laborcy per supervenientes Hugaros in hoc Comitatu suspendio affectum amnemque *Laborcza* ab eo nomen accepisse refert Anonymus Belae Regis Notarius, et nos cum eo (*Notitia historica,* § 3) retulimus. Hos anno adhuc 867 ad preces Rastislai Moraviae principis per SS. Cyrillum et Methodium Christianis Sacris initiatos fuisse scribit Papebrochius, suumque episcopus habuisse patet ex Constit. XI. Novell. Iustiniani Imperatoris. Horumque posteros hodiedum se esse gloriantur vallis Tavarnensis incolae, a familiari iis loquendi modo *szvo, Szotak* dicti, langua, habitu, moribus a reliquis Slavis distincti, vafrum astutumque hominum genus, quos Ducis Salani Maranonnicarum copiarum reliquias esse antiqua et communis popularium traditio est. Illa vero, quam incolunt vallis, *Szotakeria* vocatur ».

sa honosia, že sú ich potomkami. Volajú sa *Sotákmi*, podľa svojho nárečového slovka *svo*. Rečou, odevom a zvykmi sa líšia od iných Slovanov (poťažne Slovákov). Sú prefíkaný, úskočný ľud. Staré a všeobecné ľudové podanie ich má za pozostatok vojsk kniežaťa Salana. Údolie, ktoré obyvajú, volá sa Sotácko » (3).

Táto zpráva prináša zaujímavé tvrdenia, ktoré u jedných čitateľov vyvolali oduševnenie, u druhých zas zamietnutie ako nepravdepodobné a nepodložené. Obe krajnosti sú nesprávne a Szirmayovmu záznamu treba venovať viac pozornosti. Toto chceme urobiť v tejto našej rozprave.

V prvej časti sa budeme zaoberať záznamom samým a jeho autorom. Odkiaľ autor svoju zprávu čerpal a čo ona obsahuje. V druhej časti budeme sa snažiť osvetliť túto zprávu z iných: hlavne historických a archeologických výskumov.

I. Anton Szirmay a jeho záznam o Tovarnianskej tradícii

Anton Szirmay, i keď sa necítil Slovákom, predsa bol východo-slovenskému etniku veľmi blízky. Narodil sa 20. januára 1747 v Prešove. Tu rástol do 7. roku u starej matky, v rekatolizácii Šariša povestnej Kláry Szirmayovej, rodenej grófky Barkóczy z Továrneho, mladšej sestry grófa Františka Barkóczyho, spišského prepošta, potom jágerského biskupa a nakoniec ostrihomského arcibiskupa (zomrel 1765). Osemročného Antona zaviedli rodičia do Nového Mesta pod Šiatrom k rodine, aby tam chodil do školy u Pavlínov a naučil sa dobre po maďarsky. Potom znovu sa vrátil do Prešova a tu chodil do jezuitského kolégia. Vysokú školu vychodil v Košiciach na jezuitskej Akadémii, kde 2 marca 1764 dosiahol diplom z filozofie, s vyznamenaním. Po týchto štúdiách zastával rôzne funkcie v stoličnej správe. Roku 1775 dosahuje hodnosť stoličného vice-notára, r. 1777 hlavného notára, r. 1785 stáva sa prísediacim Kráľovskej súdnej tabuly potiskej sídliacej v Prešove, a už r. 1787 Kráľovským dvorným radcom a predsedom tejže súdnej tabuly. V rokoch 1790-1796 bol stoličným poslancom zemplínskym na krajinskom sneme. V tejto funkcii odoprel účasť na istej

---

(3) *Notitia topographica*... 84 str. 50n.

akcii katolíckych kruhov, hlavne biskupov. Tým stratil ich dôveru, vzbudil dojem nositeľa francúzskych revolučných ideí a 20. októbra 1790 našiel sa zrazu odstavený z predsedníctva Kráľovskej súdnej tabuly. Nepomohli mu nijaké prosby, ani príhovory jeho priateľov a priaznivcov. Kým svoje pozície zachraňoval, bol nútený utiahnuť sa na svoj majetok vo Vojke (dnes okr. Trebišov), kde gazdoval, venoval sa výchove svojich detí, študoval a písal. Tak vznikli okrem iných spisov jeho *Notitia topographica, politica, inclyti comitatus Zempléniensis*, vydaná v Budíne r. 1803, a *Notitia historica inclyti comitatus Zempléniensis*, vydaná v Budíne r. 1804 (4). Sú to spisy zostavené na množstve zápisov, ktoré si na podklade svojej bohatej skúsenosti zo stoličnej a súdnej činnosti nazbieral a v starostlive robených záspiskoch zaregistroval. Tieto jeho knihy sa stretli s veľkým uznaním, upútali naň pozornosť jeho vplyvných priateľov, a keďže sa pominuli už i jeho nepriaznivci, bol r. 1808 rehabilitovaný a dostáva aj donáciu obce Cejkov (Céke). Zomrel však už roku 1812.

Ako mladší úradník si vraj hodne nepriateľov narobil svojimi epigramami, ktorými si brával na mušku svojich spoluúradníkov a česal ich chyby. Toto uvádzame preto, lebo aj to svedčí o jeho bystrom oku a spisovateľskej zdatnosti, ktoré vlastnosti tiež pridávajú váhy jeho zprávam. Jeho *Notície* o Zemplíne hodne prevyšujú iné dve podobné knihy: o stolici Satmárskej a Ugočskej, skadiaľ nemal poruke toľko materiálu ako o rodnom Zemplíne. Jeho zprávy v mnohých prípadoch možno kontrolovať porovnávaním so zprávami iných autorov, alebo s literatúrou, ktorú používal, a tie mu dávajú svedectvo o dobrej informovanosti. Nemôžeme, pravda od neho očakávať, že splní všetky naše dnešné nároky, na ktoré on, syn svojej doby, nemohol myslieť.

Z tohoto krátkeho životopisu vidíme, že Anton Szirmay ako úradník stoličnej a súdnej správy Zemplínskej župy, túto dobre poznal, a k tovarnianskej doline mal osobitný vzťah. Majetok obce Továrne patril rodine Barkóczy, z ktorej pochádzala jeho matka, a predpokladáme, že tam častej-

---

(4) Pre uvedenú zprávu o Sotákoch a ich pokresťančení chybne uvádza toto druhé dielo ako prameň: A. HALAGA, *Slovanské osídlenie Potisia...* Košice 1947, str. 9.

šie chodieval, stretával sa s l'ud'mi, od ktorých aj počul tradíciu o pôvode krest'anstva tohto kraja, ktorú nám potom zapísal a podal.

Obec Továrne (okr. Michalovce), leží pri sútoku riečky Ondavky do Ondavy. Roku 1961 obec mala 652 obyvatel'ov. Na druhej strane riečky trochu vyššie nachádza sa obec Tovarnianska Polianka. Za Ondavou zas je obec Podčičva, a nad ňou sa čnú zrúcaniny hradu Čičva, o ktorom v tejto rozprave bude reč. Teda dolinu riečky Ondavky nazýva náš autor Tovarnianskou dolinou.

V čom teda pozostáva tá tradícia obyvatel'ov Tovarnianskej doliny podl'a Szirmaya? Ona obsahuje dva prvky: 1. Obyvatelia tej doliny sa honosia, že sú potomkami tých Slovanov (pot'ažne Slovákov), ktorých sv. Cyril a Metod pokrest'ančili. Z toho následuje, že pôvod krest'anstva v tomto kraji je cyrilometodský. — 2. Obyvatelia sa považujú za l'ud zemplínskeho kniežat'a, po Anonymovi známeho pod menom Salan.

Že Szirmay bol dobre o tej tradícii informovaný, o tom svedčí aj skutočnost', že zaregistrúva ešte aj určitý stupeň psychologického zakorenenia tej tradície v mysli obyvatel'ov Tovarnianskej doliny ked' hovorí, že sa tým *honosia (gloriantur)*. Treba mat' za isté, že tu nejde iba o postreh samého Antona Szirmaya, ale o tvrdenia dost' známe, lebo ved' ohl'adne druhého bodu tej tradície udáva, že je to všeobecne známe podanie *(communis traditio est)*. Nám by dnes bolo vzácne, keby bol zaznamenal presne kde a ako a od koho sa o tej tradícii dozvedel. Ale pre toto vynechanie nemusíme jeho zprávu zahodit'.

Ako vážne bral Anton Szirmay túto tradíciu svedčí aj to, že ju nielen zaregistroval, ale aj študoval. Ked'že je v nej tvrdenie o cyrilometodskom pôvode krest'anstva tohto kraja, dal si záležat', aby svojim čitatel'om vysvetlil čo to znamená. Mohol mat' poruke zbierku životopisov Svätých v Uhorsku uctievaných: *Acta Sanctorum Hungariae*, ktorá vyšla v dvoch dieloch r. 1743 e 1744 v Trnave. Zbierku podl'a vtedajších najlepších prameňov zostavil Ján Príleský S.J., profesor na trnavskej univerzite. Tu sa na deň 9. marca podáva život sv. Cyrila a Metoda. Akiste tu sa Szirmay dozvedel o mohutnom diele *Acta Sanctorum*, v ktorom sa belgický jezuita Ján Bollandus (zomr. 1665) podujal podl'a

najlepších kritických metód zozbierať a podať životopisy o jednotlivých svätcoch cirkevného kalendára. S akou dôkladnosťou sa na tomto diele pracuje dokazuje skutočnosť, že dnes po vyše 300 rokoch dielo došlo iba do konca mesiaca novembra. Ján Bollandus na takýto ohromný podnik nestačil, a preto si pribral spolupracovníkov. Jedným z nich bol Daniel Papebrochius (zomr. 1714). Tento napísal aj životopis sv. Cyrila a Metoda ku dňu 9. marca (5). Na tento sa odvoláva Szirmay vo svojom tvrdení ohľadom cyrilometodského pôvodu kresťanstva na Východnom Slovensku, že to bolo za panovania kniežaťa Rastislava. Stálo by zato, dozvedieť sa, kde sa dostal Szirmay k tomuto vzácnemu a v Uhorsku iste zriedkavému dielu, ale si dal na veci záležať a chcel čítať samého Papebrocha. Ten však iba všeobecne hovorí o účinkovaní sv. Cyrila a Metoda na Morave, a nijako sa nezmieňuje o nejakej ceste sv. Bratov na Východné Slovensko, a preto tú tradíciu Tovarnianskej doliny Szirmay nevyčítal u Papebrocha, ale musel ju počuť na samom mieste.

Podobne sa vec má aj ohľadom tradície, že tí zemplínski Slovania (poťažne Slováci) mali svojho biskupa. Tá XI. konštitúcia-novella cisára Justiniána (527-565) totiž hovorí síce o rímskej provincii Dácii, ba presnejšie o dvoch Dáciách, aj o Panonii a po stránke územia teda by mohla zahrňovať aj Zemplín. Ona dáva právomoc arcibiskupovi Justiniánovho rodiska zvanom *Justiniana Prima* nad tými územiami (6). Avšak to mesto bolo nájazdami Avarov a Slovenov už okolo roku 620 tak spustošené, že sa dlho nevedelo, kde vôbec ležalo, a teda v 9. storočí tam neboli žiadni arcibiskupi, a ani inde biskupi, čo by boli od arcibiskupa toho mesta závislí. Ale aj v tomto prípade musíme pripustiť, že Szirmay sa stretol s tradíciou o vlastnom biskupovi v Zemplíne, poťažne na hornom Potisí a hľadal preň nejaký doklad. Ako právnik poznal *Corpus Juris Romani*, poznal uvedenú Novellu Justiniánovu, v nej videl určitý právny podklad pre

---

(5) *Acta Sanctorum*, Martii tomus II, ad 9 martii. Antverpiae 1968, str. 22-23. Tu Papebrochius uverejnil tak zv. Vita italica. Podrobnejšie o tom viď A. SALAJKA, *Prameny k životu a dêjinám Konstantina-Cyrila a Metoděje*; v sborníku *Solunští bratr'í*, Praha 1963 str. 217-220.

(6) *Corpus Iuris Civilis*. Vol. III *Novellae*. Berolini 1899, p. 94.

ustanovenie biskupa na tomto území a ju preto uviedol (7). Jeho odvolávanie sa na ňu je teda pre nás skôr dokladom existencie takej tradície na Zemplíne za čias Szirmaya, než svedectvom o jej pôvode.

Pre druhú časť Tovarnianskej tradície, že totižto tamojší obyvatelia su ľudom niekdajšieho zemplinského kniežaťa Salana, Szirmay neprináša nejaké doklady, iba hovorí, že to je všeobecné ľudové podanie (*communis popularium traditio est*). Zdá sa nám však, že túto tradíciu môžeme osvetliť zemplínskou baladou o Vojteškovi.

Nové obzory č. 7, r. 1965 priniesli prácu Ruda Brtáňa o zbierke ľudových piesní z okolia horno-zemplínskeho, z ktorej podáva aj ukážky, a teda prináša aj baladu nazvanú « *O Vojteškovi* » (8). Aby sme hneď videli jej prínos, treba si uvedomiť, že sa ľudové balady viažu k nejakému prírodnému zjavu, alebo k nejakej dejinnej udalosti, ako žije v pamäti ľudu. Aj táto balada má taký základ, a síce dejinnú udalosť: nejakú vojnu a bitku pri Bodrogu. Druhá časť je potom historka Vojteška a Chotešky. Uvádzame tu doslovne iba tú prvú časť:

« Na dúbrave havrani
prežalostne vyjú
ozda še to Slovani
s nepraceľom bijú.
S nepraceľom co naše
kce rabovac salaše.

---

(7) Ináč v dejepisnej literatúre nechýba zmienka o viacerých biskupoch v Panónii koncom X storočia. Ale tá sa zakladá na nepravom dokumente pripisovanom Pilgrimovi, biskupovi v Lorchu (dnešné Rakúsko) z r. 970. Tu sa tvrdí, že ešte pred príchodom Maďarov do Panónie, bolo na tom území 7 biskupstiev. Boli predložené aj rôzne dohady, kde mohli byť (na pr. v Mukačeve) ale všetko to je bezzákladné. Myslíme, že bude mať viacej pravdepodobnosti, ak tú tradíciu spojíme práve s menom sv. Metoda, ako to uvidíme nížšie.

(8) RUDO BRTÁŇ, *Kollárov hlavný prameň zemplínskych a šarišských ľudových piesní*: Nové obzory 7 (Prešov 1965) str. 224. Tu autor hodnotí baladu a zisťuje, že je čistá od prvkov doby feudálnej, a tým vykazuje ozajstnú starobylosť a rámec ešte akoby občiansky.

Chlapci duškom šedajme
na bystré koníky
kraj si hubic nedajme
skerz tote zbojníky
co nám lecjak krev pijú
a s jich pánom z nej tyjú.

Za mnu chlapci, lem za mnu
tam sú pri Bodroku
s povetricu náramnu
lecme jim do boku
žeby my jich pobili
a na kusy zdrobili

V ďalšej časti Choteška odrádza Vojteška, aby nešiel. On predsa len ide a Choteška ho zatiaľ vyčkáva:

Tu ho každy dzeň čekam
na vysokej skale,
tu naň myslim, tu klekam
k svatej Boha chvále,
žeby še mi nestracil
ale zdravy navracil.

Šuhaji sa z bitky vracajú. Choteška ich zastaví a vypytuje sa na Vojteška. Oni jej vravia, aby ho nečakala, lebo:

. . . .
Spad on v šerce ranený
od nás darmo bránený.

Túto vzácnu baladu nám zachytil a zapísal Adam Hlovík, evanjelický farár v Kladzanoch, v rokoch 1826-1831 (9). Kladzany ležia pri rieke Ondave, prvá obec južne od Továrncho, teda v kraji o ktorom hovoríme. O pôvode balady sa vyslovili najrozličnejšie mienky, ale nám sa zdá, že ona nám vyjadruje tú všeobecnú tradíciu (*communis traditio*) o ktorej hovorí Szirmay, vzhľadom na existenciu slovanského (poťažne slovenského) zemplínskeho panovníka Salana.

---

(9) Adam Hlovík pochádzal z Párnice, okr. Dolný Kubín, kde sa narodil r. 1792, ale bol evanjelíckym farárom v Kladzanoch, okr. Michalovce v rokoch 1826-1831. Zanechal nám zbierku ľudových piesní a balád, čo zozbieral medzi ľudom.

Ako sme uviedli, základom tejto balady je nejaká vojna, nejaká bitka a síce pri Bodrogu. Bojujú tu Slovania s nejakým nepriatel'om. Dejiny nám o tom nič neprinášajú. Ale archeologia nám objavila r. 1959 na pravom brehu Bodrogu, v chotári obce Zemplín, hrob istého staromad'arského kniežat'a, ktorého Mad'ari nevzali so sebou, a ani si ho nezapamätali. Podl'a ústneho zdelenia archeologického ústavu v Košiciach, jeden z jeho pozlátených gombíkov našiel sa pri d'al'šom výskume na hradisku Zemplín (10). Tu sa teda strhol boj medzi Slovanmi a Mad'armi o hradisko Zemplín nad Bodrogom. Archeologické objavy a balada o Vojteškovi zrejme hovoria o tom istom boji. Ona je teda súčiastkou toho všeobecného l'udového podania (*communis popularium traditio*).

Toto je teda obsah Tovarnianskej tradície zaznamenanej Antonom Szirmayom. Teraz vzniká otázka, či je možné túto tradíciu aj ináč podopriet'. Zdá sa nám že hej. A týmto sa chceme zaoberat' v druhej časti tejto rozpravy.

II. Historické pozadie Tovarnianskej tradície

Tu budeme postupovat' opačným poradím. Ponajprv uvedieme údaje o predkoch Slovákov na území niekdajšieho kniežatstva zemplínskeho: odkial' sa tu vzali, ako sa stali krest'anmi, a len potom budeme skúmat' či ich krest'anstvo prejavuje vzt'ahy k účinkovaniu sv. Cyrila a Metoda.

« Obdobie, od ktorého sú trvalými obyvatel'mi nášho kraja už naši priami predkovia, nazývajú archeologovia podl'a slovanských hradísk *hradištným* alebo *slovanským*. Podl'a Eisnera sa táto doba rozdel'uje na *staršiu* (6-8. stor.), *strednú* (9. stor. do polovice 10. stor.))a na *mladšiu* (od polovice 10. stor. do 12 stor.). Podl'a doterajších nálezov najstaršou sídelnou oblast'ou východného Slovenska bola južná čast' Zemplína s Medzibodrožím, stredné Pohornádie a poriečie Bodvy s Idou a Turnou. Odtial'to sa postupne šírili hore popri riekach do vyšších polôh. V dolnom Šariši zakotvili Slovania, ako naznačujú archeologické nálezy, na prelome 8. a 9. storočia. Úpätie Čerchovského pohoria

---

(10) VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA, *Staromad'arský náčelnícky hrob zo Zemplína*: Archeologické rozhledy, Praha 1965, str. 309-338.

dosiahli približne v 10. storočí (Hradisko pri Šarišských Sokolovciach atď.) (11).

O objavení sa Slovanov v Karpatskej kotline a o ich sťahovaní nám dosť príznačných zpráv prinášajú viacmenej súčasní historici. Tak arménsky historik Ananiáš Širakaci v siedmom storočí píše, že Dáciu, ležiacu severne od Trácie, obývajú Slovania pozostávajúci z 25 kmeňov. Ich pôvodná krajina padla pod moc Gótov (asi r. 378), a tak sa títo Slovania začali sťahovať na juh. « Prešli Dunaj, zmocnili sa Trácie a Macedónie, a darí sa im v Achajsku (južné Grécko) a v Dalmácii » (12). Podľa rôznych náznakov historici usudzujú, že slovanské kmene, keď prešli Karpaty, nezastavili sa hneď na ich úpätí, na pr. v južnom Zemplíne, ale odišli ďalej na juh. Iba neskoršie, a síce počiatkom 9. storočia, Slovanov sídliacich zo severnej strany okolo dolného Dunaja napadli Bulhari (13), a tak viaceré kmene dali sa na cestu smerom severným, až došli na územie dnešného Slovenska. Niektoré kmene sa cestou rozčesli: jedna časť šla viacej smerom severo-západným, kým druhá smerom severo-východným. Takto autori vysvetľujú na pr. skutočnosť, že východoslovenské nárečia majú viac podobností so západoslovenskými, než so stredoslovenskými (14). Príčina je akiste v tom, že tieto nárečia — východné a západné — tvorili pôvodne jeden nárečový celok, kým ich kmeň žil pri dolnom Dunaji, a potom smerom na sever sa rozčesli. Na ten návratový pohyb od dolného Dunaja by poukazovali aj niektoré topografické názvy, ktoré si odtiaľ priniesli. Tak na pr. « *Bodrog* », meno rieky v južnom Zemplíne; týmto menom sa práve označoval kraj pri vtoku Tisy do Dunaja, dnešná Báčka, ktorá ako župa za Maďarska sa volala: « *Bács-Bodrog megye* ». Potom je tu meno « *Zemplín* »,

---

(11) VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA, *Staroslovanské obdobie*, str. 216 v kolektívnom diele *Pravek východného Slovenska* (= Malá monografia východného Slovenska, Košice 1966).

(12) ANANIÁŠ ŠIRAKACI, *Geografia 10*. Slovenský preklad prináša PETER RATKOŠ, *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*, 2. vydanie, Bratislava 1968, str. 30.

(13) Približne na území dnešnej Vojvodiny v Juhoslávii.

(14) JÁN STANISLAV, *Dejiny slovenského jazyka*, sv. I, Bratislava 1958.

patriace pôvodne iba hradisku, a neskoršie rozšírené na celý kraj, na župu zemplínsku. To meno súvisí s osobným menom *Zemlin*, známym v ruštine, kým u južných Slovanov je to *Zemun*. A vskutku takto sa nazýva najbližšia obec od Belehradu, smerom severozápadným, ležiaca na Dunaji. Karol Andel, pri svojom archeologickom prieskume r. 1953-54 okolo hradišt'a Zemplín, zachytil medzi l'udom meno *Zemno* (15).

Za prist'ahovanie sa Slovanov k Bodrogu a Laborcu sa prihovárajú aj doterajšie archeologické nálezy. Je pozoruhodné — podl'a zistenia Blažeja Benadíka, že títo Slovania (predkovia dnešných Slovákov) začali stavat' zemplínsky hrad iba tesne pred príchodom Mad'arov, azda až vtedy, ked' ich prvé jazdecké predvoje začali sa objavovat' na tomto území okolo r. 881. « Posledné fázy opevnenia zarad'ujeme podl'a terajších kritérií do strednej a mladšej doby hradištnej, čo by odpovedalo približne dobe príchodu starých Mad'arov na naše územie » (16). Väčší archeologický výskum sa konal tiež v katastri obce Hnojné pri Michalovciach roku 1962, ked' bolo treba upravit' terén pre podvihorlátsku vodnú nádrž. Stanislav Šiška podal o tom nasledujúce poznatky: « k prvému osídleniu lokality došlo rozhodne už na začiatku 9. storočia. Nasvedčuje tomu najmä inventár polozemnice 81/62... sekundárne prepálená hrncovitá nádoba so slabo von vyhnutým zaobleným okrajom, pod ktorým je zdobená po celej ploche viacnásobnými vlnovkami a v spodnej časti pásmi rytých línií... aj úzka sekera II. typu (Poulík)... Datuje sa prevážne do 8. storočia, udržuje sa však až do polovice 9. storočia... K najintenzívnejšiemu osídleniu dochádza na prelome 9. a v prvej polovici 10. storočia ». Ide tu o rozsiahle sídlisko, rozložené v dl'žke 900 m., ktoré bolo nepretržite osídlené (17). Aj Vojtech Budinský-Krička

---

(15) KAROL ANDEL, *Výsledok archeologického prieskumu na zemplínsko-užskej nížine v r. 1953-1954*: Vlastivedný sborník sv. I, Košice 1955, str. 144-171. Tu na str. 164 v pozn. 122 uvádza: « Susedné slovenské obce menujú Zemplín podnes Zemno ».

(16) BLAŽEJ BENADÍK, *Z prehistorie Zemplína*: *Nove obzory* 7 (Prešov 1965) str. 172.

(17 STANISLAV ŠIŠKA, *Slovanské sídliskové objekty v Hnojnom, okr. Michalovce*: Archeologické rozhledy, Praha 1964 str. 394.

sa ohľadom osídlenia v dolnej časti Zemplína vyslovuje v tom istom zmysle: « Prvé slovanské usadlosti v úžine Laborca a na úpätí Vihorlátu vznikajú prevážne v 9-10. storočí, miestami i väčšie, a v 10-11. storočí zasahuje slovanské osídlenie do údolia Ondavky (prítoku Ondavy). Výskyt nálezov nepochybne patriacich do staršej doby hradištnej je len ojedinelý a týka sa väčšinou prenosných kovových predmetov (záušnica v mohýlniku v Kráľovskom Chlumci a v Karči už na dnešnom maďarskom území, alebo sekera z Hnojného) » (18).

Tento záver potvrdzuje ešte zpráva Anonymného autora *Gesta Hungarorum*, podľa ktorej slovanskí obyvatelia Mukačeva a okolia rozprávali Almošovi, otcovi Arpádovmu, že ich krajinu pri dolnom Dunaji zaujali Bulhari a oni sa vysťahovali sem, k rusínskemu pohraničiu. Tu nad nimi vládne ich knieža Salan (19). Z povedaného vysvitá, že jadro Anonymom podanej tradície je pravdivé. Knieža Salan podľa všetkého mal sídliť na hradišti Zemplín. Jeho údaj potvrdzuje archeologický prieskum hradiska Zemplín a do istej miery fakt, že Zemplín za kráľa sv. Štefana a potom, bol kráľovským príslušenstvom s rozsiahlym panstvom siahajúcim až po Užhorod (20). Ten istý Anonym zachycuje aj tradíciu, žijúcu ešte koncom 12. storočia, že pod Zemplín patrili aj hrady: Mukačevo, Užhorod, Boršva, Blatný Potok a Tokaj a ešte niektoré iné na Tise. Z nich viaceré opisuje ako ozaj silne opevnené, vybavené silnou posádkou, ktorá útokom prichádzajúcich Maďarov odporuje, a podáva zprávy ústrednému kniežaťu zemplínskemu (21). Koncom 9. storočia pritiahli starí Maďari na Zemplín. Anonymus referuje,

---

(18) VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA, *Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku*: Slovenská archeológia IX (Nitra 1961) str. 369.

(19) ANONYMI (Belae Regis Notarii), *Gesta Hungarorum* (= Scriptores Rerum Hungaricarum vol. I), cap. 12: « qualiter etiam ipsi Sclaui de terra Hungariae conducti fuerunt ad confinium Ruthenorum et qualiter nunc Salanus duc eorum se et suos teneret et quantae potestatis esset circa suos vicinos ».

20) ANTONIUS SZIRMAY, *Notitia historica inclyti comitatus Zempléniensis*, Budae 1804, str. 10.

(21) LORANDUS SZILÁGYI, *Az Anonymus-kérdés revíziója*: Századok 1937, str. 1-54, 136-202.

že Arpád vyzval Salana, aby sa vzdal. Tento ale rázne mu dáva vediet', aby sa pratal, odkial' prišiel. Nato sa strhol boj, medzi Slovanmi (pot'ažne Slovákmi) a Mad'armi, na ktorý sa vzt'ahuje tradícia zachovaná v balade o Vojteškovi, ako sme to videli vyššie.

Hrad Zemplín naši predkovia opevnili — podl'a archeologických vykopávok iba tesne pred príchodom Mad'arov, ale kniežatstvo zemplínske jestvovalo už dlhšiu dobu predtým. Aký bol vzt'ah tohoto kniežatstva k Vel'kej Morave? Presne nevieme. Môžeme iba predpokladat', že za čias Svätopluka patrilo tiež pod jeho najvyššiu zvrchovanost'. V *Žití Metodovom* máme zaznamenané: « Inokedy, ked' Svätopluk bojoval s pohanmi, a nedosiahol nijakého úspechu, ale vyčkával, približovala sa omša sv. Petra, to jest služba. [Metod] poslal k nemu hovoriac: « Ak mi sl'úbiš, že sviatok sv. Petra strávíš s vojakmi u mňa, verím, že Boh ti ich [pohanov] čoskoro vydá. Čo sa i stalo » (22). Možno, že pod pohanmi treba tu rozumiet' práve Mad'arov, a že Svätopluk bojoval s nimi niekde okolo Tisy, ked' sa priblížili k jeho územiu. Vtedy boli porazení. Až po smrti Svätoplukovej Mad'ari napredujú, a ako prvé podlieha im práve zemplínske kniežatstvo.

Teraz skúmajme, či toto zemplínske kniežatstvo malo nejaké vzt'ahy k cyrilometodskej misii.

Už z citovaného odseku *Žitia Metodovho* môžeme s pravdepodobnost'ou uzatvárat', že v čase, ked' Svätopluk viedol vojnu proti pohanským Mad'arom niekde na hraniciach sídlisk východných Slovákov, že sa tam nachádzal aj Metod. Ako ináč, by vojsko Svätoplukovo bolo mohlo byt' prítomné na jeho bohoslužbe na sviatok sv. Petra. Iných výslovných zpráv o účinkovaní sv. Cyrila a Metoda na Východnom Slovensku v ich *Žitiach* nemáme.

Avšak tie *Žitia* nevylučujú možnost' účinkovania sv. Bratov v Zemplíne a vôbec na Východnom Slovensku. Prvá taká možnost' je počas cestovania sv. Bratov na Vel'kú Moravu. Michal Lacko mieni (23), že ich cesta viedla

---

(22) ŽITIE METODOVO, hl. XI; vid' na pr. *Pramene k dejinám Vel'kej Moravy*, 2. vyd. Bratislava 1968, str. 242.

(23) MICHAL LACKO, *Sv. Cyril a Metod*, Rím 1963 str. 86.

z Carihradu do Solúna, kde sa Bratia rozlúčili s matkou. Potom pokračovali v ceste údolím riek Vardar, Srbská Morava, Dunaj, a popri Dunaji došli na Veľkú Moravu. Avšak rumunský slavista P. Olteanu myslí (24), že tou cestou nemohli ísť pre Bulharov, ktorí sa vtedy s Frankami priatelili, proti Byzantskej ríši a proti Veľkej Morave. Najľahšou cestou byzantskej misie za takých okolností bolo z Carihradu loďou po Čiernom mori do niektorého prístavu v dnešnom Rumunsku, odtiaľ cez Karpaty do povodia rieky Tisy, kade viedla na západ známa « soľná » cesta. Touto cestou by sa boli dostali ponajprv do Zemplína, a až tak do Nitry a do sídla Rastislavovho. Týmto smerom by bol šiel sv. Metod pri konci svojho života, keď sa vybral navštíviť Carihrad r. 882. Možno na to naráža autor *Žitia Metodovho*, keď na Metoda aplikuje citát z 2. listu sv. Pavla Korinťanom 11, 26: « Na púšti na neho číhali zbojníci, na mori mu hrozili vlny a na riekach mu často hrozila nepredvídaná smrť, takže sa na ňom splnili slová apoštola: « bol som v nebezpečenstvách pred zbojníkmi, v nebezpečenstvách na mori... » (25). Anton Szirmay ten údaj o « soľnej ceste » spresňuje tým, že od Veľkých Trakian sa od Tisy odrážalo dnes už vysušené rameno Tisy, ktoré práve kdesi pri Zemplíne ústilo do Bodroga, a používalo sa práve na prepravu soli (26). Na ňom sa nachádzala obec Solnička, ktorej meno iba takto možno vysvetliť.

Takto je možné, že sa sv. Bratia idúc tou cestou zastavili na hrade Zemplín, aby si odpočinuli, a zasiali semeno kresťanstva. Potom pokračovali ďalej na západ. Ale ozajstná misionárska práca naširoko sa začala až po návrate sv. Metoda na Veľkú Moravu z Ríma a z nemeckého väzenia roku 873. Jeho *Žitie* hovorí: « Svätopluk ho prijal so všetkými Moravanmi a zveril mu všetky chrámy a duchovných po všetkých hradoch. Od toho dňa veľmi začalo rásť učenie Božie a duchovní množiť sa po všetkých hradoch a pohania

---

(24) PANDELE OLTEANU, *Aux origines de la culture slave dans la Transylvanie du Nord et le Maramures*: Romanoslavica I (Bucaresti 1958) str. 169-197.

(25) *Žitie Metodovo* hl. XIV; viď *Pramene k dejinám Veľkej Moravy* str. 243.

(26) ANTONIUS SZIRMAY, *Notitia historica...* §§ 4,56 a 59.

verit' v pravého Boha » (27). Ak predpokladáme, že Zemplínske kniežatstvo vtedy patrilo do Veľkomoravskej ríše, je veľmi pravdepodobné, že aj na hrad Zemplín a iné podriadené hrady Metod poslal kňazov.

Ako vieme, dielo Metodovo, totiž staroslovenská Cirkev ako osobitná jednotka s vlastnou bohoslužbou netrvala dlho. Po smrti Metodovej jeho žiaci boli z Veľkej Moravy vyhnaní. *Žitie Nauma* jedného z cyrilometodských učeníkov hovorí: « ...rozpŕchli sa jední po Mysii, iní po Dalmácii, iní zas po Dácii, a všade rozmonožili slovo Božie stonásobne » (28). Nakoľko *Dácia* znamená viac menej rumunský kraj Sedmohradsko, ktoré súsedí s východným Slovenskom, je možné, že niektorí cyrilometodskí žiaci sa uchýlili práve sem do Zemplína.

No toto všetko sú viac menej pravdepodobné predpoklady, domnienky. Nadobudnú väčšej váhy, ak budú historicky potvrdené. Pýtame sa teda, či sa na východnom Slovensku a bližšie v Zemplíne zachovali nejaké stopy, ktoré by naznačovali na cyrilometodský pôvod kresťanstva v tom kraji?

Historických dokumentov je veľmi málo. Ohľadom pôvodu kresťanstva v Zemplíne nám čo — to prezrádzajú počiatky jágerského biskupstva. O jeho založení niet nijakej listiny. Vieme však, že hneď na začiatku tatárskeho plenu bola zničená katedrála a biskupské sídlo. No prvým listinne doloženým biskupom je iba Prokop z r. 1102, za kráľa Kolomana (29). To veľa znamená pre utvorenie si úsudku, kedy asi začalo kresťanstvo na území východného Slovenska. Niet totiž nijakej zprávy o misijnej činnosti na tomto území po príchode Maďarov, ani sa nikde nespomína, že by nemeckí kolonisti za kráľa Gejzu II (1141-1162) boli prišli na pohanské územie. Nebadať ani neskôr nejakej pokresťančovacej činnosti v tejto oblasti. Keď potom v rokoch 1332-1335 prebiehalo vyberanie desiatkov z ročného výnosu cirkevných majetkov na ciele križiackych výprav, zhotovili sa zoznamy tých cirkevných majetkov. Zpočiatku sa v tých

---

(27) *Žitie Metodovo* hl. X; viď *Pramene k dejinám Veľkej Moravy* str. 241.

(28) *Žitie Naumovo*; viď JÁN STANISLAV, *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda*. Turč. Sv. Martin 1950 str. 126.

(29) NICOLAUS SCHMITT SJ, *Episcopi Agrienses*, str. 46.

zoznamoch uviedol okrem názvu miesta a mena kňaza aj titul jeho kostola, výška výnosu benefícia, ktorú pod prísahou priznal a desiata čiastka z nej, ktorú zaplatil. Neskôr sa uviedlo iba meno kňaza a názov miesta, ako aj suma ktorú zaplatil. Keď si ten zoznam nanesieme na mapu, zistíme väčšiu alebo menšiu hustotu miest s kostolom a kňazom. Ďalej keď porovnáme túto hustotu s hustotou slovenského osídlenia, zisteného i samým maďarským slavistom Štefanom Kniezsom (30), ale poriadne doplnenú výskumom Jána Stanislava (31), zbadáme ako sa nápadne zhodujú. Stolice a okresy Slovákmi obývané vykazujú mimoriadnu hustotu oproti stoliciam a okresom Slovákmi nijak neobývanými, alebo iba riedko.

V jágerskom biskupstve nachádzame tieto dáta (32)
Archidiakonáty:

Abaujvár vykazuje spolu	121	fár
Boršod	119	»
Heveš	37	»
Kemej (maďarsko-jaský obvod) . .	10	»
Pata	31	»
Sabolč	51	»
Pankota (aradská stol.)	53	»
Uh (Užský archidiak)	26	»
Zemplín	107	»
Jáger (Egervölgy)	9	»
Boršva (medzi Tisou a Samošom) .	59	»
Marmaroš	20	»
Šariš	95	»
Jágerské biskupstvo spolu . . .	738	»

Pre porovnanie všimnime si niektorých biskupstiev v čiste maďarských oblastiach: Keď sv. Gerard, kráľom sv. Ště-

---

(30) ISTVÁN KNIEZSA, *Magyarország népei a XI. században*, Budapest 1938 str. 383 a 410 o povodí Bodroga a str. 386 a 412 o povodí Samoša.

(31) JÁN STANISLAV, *Slovenský juh v stredoveku*, Turč. Sv Martin 1943, sv. I v príslušných odsekoch.

(32) TIVADAR ORTVAY, *Magyarország egyházi földleirása a XIV. század elején.* Budapest 1891.

fanom ustanovený za biskupa čanádskeho, začal svoj apoštolát, mal veľkú ťažkosť nájsť maďarsky hovoriacich misionárov. Tento nedostatok sa musel aj neskôr pociťovať v čanádskom biskupstve, lebo zoznam vyberačov desiatkov vykazuje tu iba 191 fár. Ešte slabšie stálo vacovské biskupstvo, kde máme zaznamenaných iba 26 fár. Nedostatok kňazov madarského pôvodu sa musel pociťovať aj v 13. storočí. Pápežský legát Jakub o tom stave referoval pápežovi, a vysvetlil mu, aké chudobné príjmy majú jednoduchí kňazi, desiatkov je vraj málo a sú slabé (*exiles*), tak že niet z čoho udržovať kňazov; že sa každý na to ponosuje, a následok toho je, že okrem kňazov poddanského pôvodu sotva nájsť iných (33). Ten poddanský pôvod ak nie výlučne tak aspoň väčšinou poukazuje na slovenský pôvod tam, kde sa Slováci vyskytovali. Vidieť to z ich mien, keď sa v nejakej listine vypočitávajú.

Týmto nechceme tvrdiť, že v dobe vyberania pápežských desiatkov tie kraje s husto vyskytujúcimi sa farami (v našom prípade Zemplín, Abauj, Boršod, Šariš) boli čisto slovenské; ale iba to, že sa sem dostalo kresťanstvo nie obrátením sa Maďarov na kresťanskú vieru. Jestvovanie Maďarov sa tu pripúšťa, ale sa pripisuje tomu, že sa prichodiaci Maďari radi usadzovali tiež na tých miestach, ktoré obývali Slovania (34).

Tu vyššie sme spomenuli zoznamy vybieračov pápežských desiatkov na ciele Križiackých výprav, podľa ktorých sme zistili počet fár v jednotlivých archidiakonátoch pre 14. storočie. A práve tieto zoznamy nás usmernili v ďalších výskumoch, a preto sa k nim musíme vrátiť.

Vyberanie desiatkov na ciele krížových výprav sa robilo z ustanovenia všeobecných cirkevných snemov. Po prvý raz bolo nariadené IV. Lateránskym snemom r. 1215, a posledný raz Viennským snemom (Francúzsko) r. 1311. Uhorsko vtedy nebolo schopné to nariadenie splniť, a tak ho pápež Ján XXII pre Uhorsko osbitne nariadil r. 1331. Mala sa vyberať desatina z cirkevných majetkov za päť rokov 1332-1337. Ak niektoré benefícia neboli obsadené, tak sa mal zaplatiť

---

(33) FEJÉR, *Codex diplomaticus Hungariae*, Tom. III str. 337.
(34) KAROL ANDEL (v diele citovanom v pozn. 15), str. 168.

vybieračom všetok ich ročný výnos. Všeobecne v europských krajinách tá desatina bol už ustanovený obnos, obyčajne nižší od skutočnej desatiny, ale fixný. V Uhorsku to ešte nebolo fixné, preto užívatel' benefícia musel odprísahat' kol'ko mu vynáša jeho obročie. Vyberanie viedol hlavný kolektor, ktorým pre územie biskupstva jágerského a arcibiskupstva ostrihomského bol prelát, správca kostola sv. Michala v biskupstve Limoge (Francúzsko). Ten si pribral pre jágerské biskupstvo dvoch jágerských kanoníkov: Johannes Viti a Johannes Dominici, ktorým boli známe všetky benefíciá v biskupstve. Vyberanie robili polročne: okolo Nanebovstúpenia a okolo Všechsvätých. Platitelia ich doniesli na ustanovené miesto, subkolektori zapísali hodnost' a meno platitel'a, v niektorých prípadoch titul jeho kostola, názov lokality, že odprísahal ohl'adne svojich prijmov, a kol'ko z toho ako desatinu zaplatil. Tieto prvé zoznamy by boli pre nás najcennejšie, ale tie sa nezachovali. Dvaja kanoníci pri vyúčtovaní predložili svoj zoznam a odovzdali peniaze hlavnému kolektorovi. Ten si zoznam odpísal, a tento svoj odpis, ktorým on Pápežskej Stolici (vtedy v Avignone vo Francúzsku) vyúčtoval, zachoval sa nám vo Vatikánskom archíve. Nakol'ko hlavný kolektor — ako sme uviedli — bol Francúz, pri prepisovaní mnohé mená skomolil, a urobil aj iné chyby, ale vcelku Zoznamy vybieračov pápežských desiatkov sú pre nás vzácnym historickým prameňom. Tie zoznamy boli vydané roku 1887 ako prvý sväzok Vatikánskych prameňov k dejinám Uhorska: *Monumenta Vaticana Hungariae,* a pripravil ich skúsený odborník Ladislav Fejérpataky (35). Na základe týchto zoznamov zostavil Tivadar Ortvay: Cirkevný zemepis Uhorska začiatkom XIV storočia (36). Čast' o jágerskom biskupstve spracoval jágerský kanoník Ferenc Balássy.

Preštudoval som tieto diela. V zoznamoch vybieračov desiatkov ma zaujímali hlavne tituly kostolov. Je známe totiž, že niektoré tituly majú osobitný vzt'ah k činnosti sv. Cyrila

---

(35) *Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia.* Tomus I: *Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria 1281-1375.* Budapest 1887. — Ďal'šie citovanie strán vzt'ahuje sa na toto vydanie.

(36) Dielo citované v poznámke 32.

a Metoda. Ide hlavne o tieto tituly: *Sv. Klement* pápež a mučeník, ktorého pozostatky sv. Cyril našiel na Kryme, a priniesol ich so sebou na Veľkú Moravu a odtiaľ zaniesol do Ríma. Známe sú na pr. sväto-klimentské kostoly v Osvétimanoch pri Velehrade (37), v Mučeníku (Močenok, Sládečkovce) pri Nitre, a inde. *Sv. Juraj*, ktorého úcta bola veľmi rozšírená na východe. *Sv. Dimitrij*, patrón Solúna, rodiska sv. Bratov. *Sv. Gregor* biskup nazianzský, ktorý bol Cyrilovým osobitným patrónom a vodcom v štúdiu teológie. A rozumie sa: *Sv. Kríž, Sv. Mária*, a niektoré iné.

Skúmajme teraz, či sa niektoré z týchto titulov v našej oblasti nachádzajú, a či o nich môžeme niečo povedať na základe historických a archeologických výskumov. Začneme obrátene, ponechávajúc sv. Klimenta na koniec. Zo zoznamov vybieračov pápežských desiatkov zisťujeme, že kostoly *sv. Kríža* už vtedy boli vo Stanči a v dnešnom Zemplínskom sv. Kríži; kostoly *sv. Márie* máme v dnešnej Sv. Márii nad Bodrogom (čo je hneď pri samom hrade Zemplíne), v Gerepči, v Klečenove, v Kožuchove, v Raškovciach, v Trakanoch, v Trebišove; kostol *sv. Gregora* sa spomína v Šarišských Gregorovciach; kostol sv. Dimitrija je zaznamenaný v Ražňanoch (predtým Ňaršany); kostoly *sv. Juraja* sa nachádzajú v samom hradišti Zemplín (dnešný kostol používaný veriacimi reformovanými je neskorší, avšak výskum jeho základov by nám mohol veľa odhaliť), a potom v Hubošovciach-Sv. Jure (v Šariši). Podobne si zasluhuje povšimnutia aj výskyt kostola *sv. Lukáša* v obci, ktorá neskoršie dostala meno Uzovce (v Šariši). V zoznamoch sa vyskytuje raz aj v podobe pripomínajúcej slovenské znenie: *de Sancto Lucasio* (str. 370). Treba pripomenúť, že sv. Lukáš bol v Carihrade veľmi uctievaný, lebo sem boli prenesené jeho pozostatky r. 357. Hlavne nás však zaujímajú kostoly s titulom *sv. Klimenta*, pápeža a mučeníka.

Prvým takýmto kostolom sv. Klimenta je dnešný minorítsky kostol v *Brehove*, blízko hradu Zemplín. Zprávy vybieračov pápežských desiatkov súvisiace s kostolom sv. Klimenta na území zemplínskeho archidiakonátu, poťažne vtedajšieho trebišovského dekanátu sú následovné:

---

(37) JIRÍ M. VESELÝ O. P., *Svatoklimentský listár'*. [1] Staré Mêsto-Veligrad 1963, [2] Rím 1969, str. 100.

1. (str. 251) « *Item Stephanus sacerdos Sancti Michaelis de Nubrok solvit IIII grossos* ».

2. (str. 257) « *Item Stephanus sacerdos de Sancto Clemente iuratus solvit VI grossos* ».

3. (str. 320) « *Item Stephanus de Ybreg solvit IV grossos* ».

4. (str. 332) « *Item Stephanus de Ambreg solvit III grossos et pro secunda solutione tantum* ».

5. (str. 346) « *Item de Pubreg solvit V grossos* ».

6. (str. 362) « *Item de Imreg solvit VI grossos* ».

Vyššie sme spomenuli, že zoznamy vo Vatikánskom archíve sú odpisy, čo urobil hlavný kolektor, francúzsky prelát, a preto sa netreba čudovat' že mnohé mená sú skomolené. To platí pre vyššie citovaný záznam pod číslami 3 až 6. Je jasné, že tu ide o jedno a to isté meno, najlepšie zapísané pod č. 6 ako Imreg. V tejto forme ho užívali cez dlhé storočia domáci obyvatelia a aj mad'arské úrady. Potom sa volalo aj po slovensky Imbreg (čomu nasvedčuje zápis pod č. 3), až konečne roku 1949 dostáva meno v dnešnej slovenčine: *Brehov*. Je to prvá obec severne od hradu zemplína, pri rieke Ondave.

Údaj o kostole sv. Klimenta sa nachádza v zozname iba raz. Preto Ferenc Balássy v svojej rozprave o ňom prehlásil: « Obce sv. Kliment dnes v Zemplíne nieto » (38). Touto poznámkou sa zastavil d'alší záujem o tento kostol sv. Klimenta. Ale zoradenie tých údajov za sebou vnuká tušenie, že vo všetkých šiestich prípadoch môže íst' o tú istú lokalitu. Za totožnost' sa prihovára približná výška poplatkov a spoločné meno kňaza Štefana. Kňazov Štefanov je totiž vo všetkých sem patriacich záznamoch iba štvoro. Z nich traja ostávajú stále na svojich miestach: Čičva-Vranov, Moravany a Pusté Čemerné. Štvrtý Štefan nepochybne bude z Imregu-Brehova, a jeho, teda brehovský, je aj ten kostol sv. Klimenta. Ale ako je to, že v prvom zázname stojí nie sv. Kliment, ale sv. Michal? Mal som pochybnost', či náhodou vydavatelia nezrobili chybu, a preto som požiadal P. Michala Lacka, profesora dejín na Pápežskom Východnom Ústave v Ríme, aby sa pre-

---

(38) V diele T. Ortvay-ho, citovanom v poznámke 32.

svedčil na samom origináli vo Vatikánskom archíve, a poslal mi fotokópiu tohto záznamu. Profesor M. Lacko to aj urobil a 29 novembra 1966 odpovedal takto: « Skratka na otáznom mieste sa nepochybne musí čítať ako *Sancti Michaelis* (Sti mich). Ten istý titul s takou istou skratkou sa uvádza aj v nasledujúcom riadku zoznamu: « *Item Michael sacerdos Sancti Michaelis de Bacian iuratus solvit X grossos* ». Muselo sa teda stať, čo sa občas stáva, že sa zrak prepisovača pri prepisovaní skľzol o riadok dolu a miesto *Clementis* ktoré tu malo stáť, napisal *Michaelis*, ktoré videl v riadku vzťahujúcom sa na Boťany (Bacian). Záznam (na str. 257) vzťahujúci sa na kňaza Štefana brehovského s údajom « *de Sancto Clemente* » si vyžaduje prednosť, lebo sa nedá zameniť s iným. Preto aj ten prvý záznam treba opraviť na « *Sancti Clementis* » (39). S týmto vysvetlením sa zhodujú aj iní pracovníci Vatikánskeho archívu, ktorým prof. M. Lacko vec predložil na posúdenie. Nebyť teda prepisovačovej chyby, mali by sme o Brehove jednoznačne doložené, že mal kostol sv. Klimenta. Ale vec i takto stojí mimo pochybnosti.

Po tomto zistení bolo treba preskúmať dejiny terajšieho kostola v Brehove. A historické údaje sú celkom prajné. Kanonická vizitácia Brehova z 22 augusta 1772 zaznamenaná v « *Pamätnej knihe 100-ročného košického biskupstva* » (40) a Anton Szirmay (41) nás informujú, že na majetku Imra Barkóczyho, mladšieho brata jágerského biskupa Františka Barkóczyho v Brehove, nachádzal sa opustený starodávny kostol, z ktorého trčali len holé múry. Keď sem prišiel jágerský biskup na kanonickú vizitáciu roku 1848, prišiel na pretras aj ten opustený kostol. Výsledok diskusie bol, že Imro Barkóczy dal kostol obnoviť a r. 1752 priviedol sem minorítov z neďalekej obce Rad. Stráň, na ktorej sa vypína kostol, viditeľne bola posiata archeologickými pamiatkami. Že aj sám kostol bol takou pamiatkou a to aj stavebne, to ostalo nepovšimnuté, hoci kostol obnovili primerane jeho

---

(39) List Michala Lacka a fotokópia rukopisu nachádza sa u autora tejto práce.

(40) *A százéves kassai egyházmegye történeti névtára és emlékkönyve.* Košice 1904, str. 510.

(41) ANTONIUS SZIRMAY, *Notitia topographica* str. 34 a 51.

štýlu. Iba naši pamiatkári si ho nedávno všimli a datujú ho na začiatok 13. storočia (42).

Kostol v Brehove bolo treba lepšie preskúmať. To urobil archeolog Gabriel Povala na moju žiadosť a so súhlasom archeologického ústavu SAV v Košiciach roku 1967. Tu podávam výsledok jeho prieskumu. Kostol je aj dnes taký, aký bol, keď ho pôvodne postavili počiatkom 13. storočia. Pozostáva z jednej dlhej lode, na východnej strane polkruhove ukončenej, vnútri 18 m. dlhej a 7 m. širokej. Je to ako stredná loď nejakej trojloďovej baziliky. Sanktuárium je naznačené sotva badateľným — 35-50 cm. — výstupkom akoby triumfálneho oblúku, 90 cm. hrubým. Najzachovalejšia je západná časť kostola: lizénami ozdobené priečenie, s veľkým dvojdielnym románskym oknom v tympanone, do poschodia veže (nad emporou) a vencom štyroch dvojdielnych románskych okien ozdobenou vežou, zakočenou ihlancovou prilbou. Veža spočíva zo západu na fasádovom múre, a z východu na dvoch masívnych pilieroch, nesúcich aj emporu. Empora pozostáva z troch výklenkov, z ktorých stredný je širší, zaklenutých troma poliami románskej krížovej klenby, od seba oddelených dvoma polkruhovými pásmi hrúbky nosných pilierov. Pri stavbe minoritskeho kláštora v rokoch 1767-1769 boli zamurované románske okná lode, a sanktuária, ktoré boli zaiste iba z južnej strany, lebo z tej strany sa o kostol opiera kláštor. Miesto nich otvorili veľké barokové okná na severnej strane. Pri stavbe kláštora okresali aj lizény po stranách kostola; iba niekoľko z nich sa zachovalo na severnej strane do výšky okien. Stavba kostola, osobitne veže a ozdobne kresaných románskych dvojdielnych okien, ako aj murivo lode a apsidy, vykazujú prácu lombardských staviteľov. Aj tenké tehly rozmerov väčšinou 32×16×5,5 cm sú talianskou špecialitou. Spájané sú bieložltkavou vakovkou z nehaseného vápna, veľmi odolnou.

Kostol stojí na stráni, na holej skale, preto sa na severnej strane sanktuária hroby nenašli. Južná strana je zaujatá kláštornou kvadratúrou. pri jej stavbe v 18. storočí sa vraj našli hroby. Z nich vraj povyberali len lebky a poukladali

---

(42) *Pamiatky východoslovenského kraja.* Prešov 1966 str. 118.

ich pozdl'ž južnej strany kostola pod kláštornú chodbu. Ostatné kosti poroznášali so zemou po stráni severne od kostola. Preto tu bolo vidno hodne úlomkov l'udských kostí. a vdp. Juraj Macák, teraz v kostole účinkujúci duchovný, roku 1966 našiel na tej stráni aj dve esovité strieborné náušnice.

Nejakých 10 až 30 metrov severozápadne od kostola na stráni, urobil G. Povala dve sondy. I tu narazil na kameň už po 10-15 cm. prsti. V tej vzdialenejšej však zistil stopy chaty so zbytkami ohniska a s početnými kusmi črepov slovanského rázu, od 12. až do poslednej fázy 10. storočia.

Bližší vzt'ah chaty ku kostolu sa však ešte nepodarilo zistit', ani sa nateraz nebolo možné pustit' do prieskumu základov kostola alebo do hl'adania hrobov pri kostole na západnej strane. Toto je ešte úlohou budúcnosti. Podl'a doteraz zistených daností možno terajšiu stavbu kostola klást' do konca 12., alebo na začiatok 13. storočia. No je možné, že už prv tu stál starší kostol z doby Cyrilometodskej, čomu nasvedčuje titul sv. Klimenta. Stál teda v slovenskom prostredí, a tento stav mohol bezpečne trvat' až do tatárskeho plenu r. 1242.

Tatárskym plenom toto okolie tol'ko neutrpelo ako iné. Po ňom však aj sem prichádzajú mad'arskí feudáli, ktorí už neboli priaznivcami cyrilometodských tradícií, najmä ked' došlo aspoň k čiastočnej výmene obyvatel'stva. Na zázname vybieračov pápežských desiatkov, s dodaním titulu kostola, ešte badat', že v Brehove ide o čosi zvláštneho, o sv. Klimenta. Avšak poznanie začiatkov tohoto názvu muselo v Brehove pomaly slabnút' a nastúpením protestantskej reformácie celkom vymizlo, kým neostali z kostola iba holé múry s románskou vežičkou.

Druhým kostolom zasväteným sv. Klimentovi bol podl'a nášho názoru aj pôvodný farský kostol vo Vranove. Prvým náznakom v tejto otázke nám bol bočný oltár zasvätený tomuto svätcovi v dnešnom farskom kostole.

Oltár vyhotovil košický rezbár Jozef Hartmann r. 1762-65, ale stalo sa to v tomto súvise: Po vyhorení pôvodného farského kostola vranovského tzv. slovenského r. 1676, katolíci dostali zpät' definitívne bývalý minoritský kostol, čo bol za istý čas v rukách protestantov a volal sa mad'arským. Avšak roku 1718 aj tento vyhorel a potreboval dôklad-

nej obnovy. Pri tejto obnove hlavný oltár venovali milostivému obrazu P. Márie, ktorý r. 1682 mal ronit' slzy (43). Prvý bočný oltár bol venovaný patronovi pavlínov, sv. Pavlovi pustovníkovi, ktorí tu vtedy účinkovali. Ďal'šie dva oltáre však určili podl'a kritéria, ktoré — ako tušíme — bolo toto: ponajprv bolo treba zaistit' úctu patróna vyhoreného, už spustlého farského kostola, a takto dali zrobit' oltár sv. Klimenta. Štvrtý oltár venovali patrónom mesta. Z vtedajších vlasteneckých dôvodov boli hlavnými patrónmi králi sv. Štefan a sv. Ladislav, no do prostriedku oltára dali v tom čase najpopulárnejšieho domáceho svätca, sv. Jána Nepomuckého. Na hornú čast' olára potom ešte umiestili sv. Floriána, pomocníka proti požiaru, a ešte raz sv. Klimenta, pápeža a mučeníka. Iného obstojného odôvodnenia týchto opatrení nenachádzam.

Pôvodný farský kostol vo Vranove bol teda zasvätený sv. Klimentovi. S tým v súvise všimnime si ešte nám už známych zoznamov vybieračov pápežských desiatkov. Vo vyššie spomenutom vydaní na str. 257 stojí: « *Item Stephanus de Chifa iuratus solvit X grossos* » tojest: « Kňaz Štefan z Čičvy odprísahal a zaplatil 10 grošov ». Aj komentátor zoznamu Ferenc Balássy meno « Chifa » čítal ako Čičva (44). Odinakial' však vieme, že Čičva bola hradom Vranova (45). Svedčí o tom aj povest' jestvujúca tak vo Vranove ako aj v Podčičve, že z hradu do kaštiel'a vo Vranove (46) viedla kedysi podzemná chodba. Podl'a toho by prvým vranovským kostolom bol býval kostol na hrade Čičva. Kedysi to bola bežná vec, že kostol pre obyvatel'stvo kraja bol na hrade. Dnešné zrúcaniny hradu Čičva, ležiaceho nad Ondavou, naproti sútoku s Ondavkou, teda pri vyústení Tovarnianskej doliny, vykazujú akési stopy kostola. Východná bašta totiž má pôdorys vel'mi podobný brehovskému kostolu sv. Klimenta. Je to obdlžník 11 × 6 m. vel'ký, na

---

(43) Bolo to počas povstania Tökölyho. Vid'. *Kronika r. kat. farského úradu vo Vranove.* — tiež A. SZIRMAY, *Notitia historica* a *Notitia topographica.*

(44) F. BALÁSSY (v diele citovanom v poznámke 32), str. 190.

(45) A. SZIRMAY, *Notitia topographica,* pod heslom *Csicsva* a *Varannó.*

(46) Budova dnešnej 12-ročnej školy.

východe ukončený polkruhovo (47). Maďarská monografia stolice Zemplín prináša aj vyobrazenie toho hradu kde východná bašta má podobu kostolíka (48). I keď sa na toto vyobrazenie nemožno celkom spoľahnúť, nepreskúmané prízemie tej bašty vybúraným oknom z juhovýchodnej strany prezrádza, že vnútri bola miestnosť, z ktorej bolo na tomto mieste okno, ktorého juhozápadná špaleta z kresaného kameňa je ešte viditeľná a vnútro miestnosti bolo čiastočne zamurované, čiastočne vyplnené deštrukciou.

Ak tu naozaj stál kostol, azda by sa našli na jeho južnej strane aj hroby, ktoré by viac povedali o jeho minulosti. Pozornosti si zasluhuje aj jeho poloha na skale, na juhovýchodnej stráni ostroha vrchu Inovca v blízkosti pohrebiska, eneolitických mohýl, do ktorých tunajší Slovania pochovávali svojich mŕtvych až do konca 11. storočia. Môže tu ísť dokonca o miesto, ktoré podľa I. bodu sv. Metodom daného zákoníka muselo byť odovzdané božiemu chrámu so všetkým imaním, lebo sa na ňom konávali pohanské obety (49). Celé toto územie sa stalo vlastníctvom kráľovským, a v 70. rokoch 13. storočia dostalo sa do vlastníctva Rozgonyovcov. Tí ho vlastnili až do 1520. Kňaz Štefan sa v ďaľších zoznamoch vybieračov pápežských desiatkov uvádza už ako farár vranovský. Teda v 14. storočí sa fara preniesla do Vranova, a Čičva sa už nespomína.

Tretí sväto-klimentský kostol na východnom Slovensku nachádzal sa v Šarišských Sokolovciach. Zoznamy vybieračov pápežských desiatkov v šarišskom archidiakonáte zaznamenali: « *Item Lucas de Sancto Clemente iuratus solvit XIV grossos — Lukáš, farár u Sv. Klimenta odprísahal a zaplatil 14 grošov* » (vo vydaní na str. 317). Avšak aj túto

---

(47) HILDA A ANDREJ FIALA, *Hrady na Slovensku,* Bratislava 1966: Hrad Čičava (nie Čičva!); prináša pôdorys hradu, teda i tej bašty.

(48) *Zemplén Vármegye,* Budapest (okolo r.) 1900, štvrtá strana ilustrácií za stranou 392. Aj publikácia citovaná v predošlej poznámke prináša fotografiu zrúcanín hradu, ale nakoľko polkruhová apsida v hornej časti už nejestvuje, nemožno si z tej fotografie urobiť dobrú predstavu.

(49) EUGEN PAULINY, *Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy.* Bratislava 1964, str. 159.

faru sv. Klimenta zoznamy uvádzajú iba raz. Kňazov Lukášov v Šariši vtedy nachádzame ešte v Šebeši (str. 208), v Kelemeši (Caelmes, str. 209) a v Chmel'ove (Komlos, str. 209). Tí však zostávajú aj v d'al'ších výkazoch na svojich miestach. Lukáš z kostola sv. Klimenta sa však vyskytuje na tej istej strane o niekol'ko miest d'alej ako bývajúci v dedine Sv. Jur: « *Item Lucas de villa Sancti Georgii solvit VII grossos* ». Ide o dnešnú obec Hubošovce - Sv. Jur, okr. Prešov. Po porovnávaní zoznamov medzi sebou sa zdá, že sa tento Lukáš preto tu uvádza po druhý raz, lebo za prvý rok (1332) neplatil. Preto teraz ponajprv zaplatil tých 14 grošov za predošlý rok, a potom 7 grošov na prvý polrok 1333. Že nebol farárom u sv. Jura je jasné z iného zápisu, že sem r. 1332 prišiel z Fintíc nový farár Ondrej (str. 209). Ten dal vo svojom sv. jurskom kostole umiestit' kamennú tabul'ku s nápisom: « *Haec ecclesia anno 1333 iam stetit — Tento kostol roku 1333 už stál* », ktorá sa tam podnes nachádza. Lukáš teda býval na území obce Sv. Jur, ale mal na starosti chrám sv. Klimenta. Kde sa ten kostol nachádzal. Všetky okolité dediny okolo sv. Jura sú vykázané, chýbajú len šarišské Sokolovce. Tie sa v d'alších zoznamoch uvádzajú ako « Regales », to jest ako « Král'ovskí sokolníci ». Aj najstarší záznam mena tejto obce sa písal « Thot-Solymus » (Cánki k r. 1349).

Či sú nejaké iné zprávy o tomto kostole sv. Klimenta v Šarišských Sokolovciach? *Schematismus* košického biskupstva zaznamenáva iba tol'ko, že je prastarý, z doby pred reformáciou. Dnešný vzhl'ad kostola je z 18. storočia. Vtedy vybúrali v stenách vel'ké barokové okná, a tak isto dali zrobit' barokové klenby tak nad lod'ou, ako aj nad svätyňou. Ostatok má ráz naozaj prastarý: pôdorys pozostáva z lode 8,75 × 5,80 m. vel'kej, z nezdobeného vít'azného oblúka, zo svätyne 4,40 m. širokej a 4 m. dlhej, ktorú na východnej strane ukončuje polkruhová apsida 20 cm. užšia od svätyne, priemeru 4,20 m. Apsida je zaklenutá konchou, a tá siaha vyššie než barokové zaklenutie svätyne. Pre dost' novú omietku nedalo sa zistit' na východnej strane apsidy nijaké románske okienko. I ked' tento pôdorys nie je celkom ojedinelý, predsa sa pokladá za zvláštnost'. Vladimír Vavřínek o tom pôdoryse poznamenáva, že byzantská misia používala takých pôdorysov v čiernomorskej oblasti, v Bulharsku a v ostat-

ných oblastiach Balkánu, proste všade tam, kde sa prejavil kultúrny vplyv byzantskej Cirkvi. Tieto kostoly sa tvarovo vyznačovali pozdľžnou loďou s polkruhovou apsidiu, ktorá však bola väčšinou nadsadená, t.j. zväčšená o obdialnikový priestor medzi uzáverom apsidy a triumfálnym oblúkom » (50). Kostol stojí na návrší a okolo neho je starodávny hrobitov, ktorý dosiaľ nebol preskúmaný.

Slovanské obyvateľstvo je tu doložené nálezmi sídliskovej keramiky (51). Omnoho vážnejší je objav r. 1964-65 rozsiahleho slovanského hradiska na vrchu Hradová Hura v chotári Šarišských Sokoloviec. Jeho areál zaberá približne 250 × 100 m. Hradisko bolo dômyselne opevnené a obkolesené prstencom dvojitých valov, navŕšených z kameňa a hliny. Bolo trvale obývané, čo dokazujú stopy kováčskych dielní a hojné nálezy keramiky, datovateľné aspoň do 10. storočia (52).

O intenzite kultu sv. Klimenta v tomto okolí, ktorý musel trvať niekoľko storočí, svedčí aj používanie toho mena. Zo zoznamov vybieračov pápežských desiatkov vieme, že menom « Clemens » sa volali kňazi vo Veľkom Šariši (str. 210) v Skaroši (str. 207). Od toho krstného mena sú potom utvorené rôzne slovenské priezvyská: Klimo, Klimko, Klimčák... Tak na pr. v Kanáši, dedinke prislúchajúcej do Veľkého Šariša, zo 16 členov Spolku Sv. Vojtecha roku 1929, šesť má priezvysko Klimko, kým v Bartošovciach sú zase Klimčákovci (53).

Tieto tri kostoly sv. Klimenta na Východnom Slovensku:

---

(50) VLADIMÍR VAVRÍNEK, *Cirkevní misie v dějinách Velké Moravy*. Praha 1963 str. 132.

(51) VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA, v diele: *Dejiny Prešova*, Prešov 1965, sv. I str. 52 « Slovanské osídlenie v údolí strednej Torysy a jej prítoku Sekčova možno dobre sledovať až po južnú časť Čerchovského pohoria. Na hradištnú, teda slovanskú sídliskovú keramiku sa tu prišlo v ...Sokolovciach a Ostrovanoch ».

(52) VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA, (v diele citovanom v poznámke 11) str. 221 « ... do 10-11 storočia patrí slovanské, dvojitým prsteňom valov opevnené útočištné hradisko na Hradovej Hure, objavené len v poslednom čase severne od Šarišských Sokoloviec v južnej časti Čerchovského pohoria ».

(53) JÁN PÖSTÉNYI, *Dejiny Spolku Sv. Vojtecha*, Trnava 1929, str. 152 a inde.

Brehov, Vranov, Šarišské Sokolovce, vyskytujúce sa v bezprostrednej blízkosti staroslovenských hradísk: Zemplín, Čičva, Sokolovce, úzko súvisia s cyrilometodským pôvodom kresťanstva na Východnom Slovensku. Už Ján Stanislav roku 1945 upozornil na to, že v dávnych časoch aj v Šariši a v Zemplíne na neznámom mieste boli kostoly sv. Klimenta, ako svedkovia úcty zavedenej sv. Cyrilom a Metodom, teda istej cyrilometodskej tradície (54). Maďarský slavista Štefan Kniezsa však mieni, že sa tým ide priďaleko, keď sa z výskytu kostolov sv. Klimenta uzatvára na jestvovanie cyrilometodskej tradície (55). Svoje odmietanie odôvodňuje tým, že úcta sv. Klimenta bola v celej latinskej Cirkvi rozšírená, ako vraj vysvitá z výskytu (r. 1079) lokality vo Francúzsku: « *villa Sancti Clementis* », z označovania sviatku sv. Klimenta v uhorských kalendároch červenou farbou na znak vyššieho stupňa, z používania ľudovej formy toho mena aj v Maďarsku (Kelemen).

Lenže tie dôvody nedržia. « *Villa Sancti Clementis* » vo Francúzsku by musela byť dosvedčená aspoň v dobe sv. Cyrila a Metoda, aby vysvitlo že nesúvisí s pozostatkami toho svätého, ktorého sv. Cyril priniesol do Ríma. Rok 1079 nič nepomôže, lebo dovtedy sa aj inde postavili kostoly sv. Klimentovi, pre získané pozostatky z Ríma. Určitá úcta sv. Klimenta bola v latinskej Cirkvi rozšírená zahrnutím jeho mena do omšového kánona a zaradením sviatku do cirkevného kalendára, čo aj červeno označeného v Uhorsku. Ale tým ešte nie je dokázané, že by sa mu boli stavali kostoly, mimo Ríma a okolia (Velletri). A čo sa týka osobitnej úcty sv. Klimenta v Uhorsku, vyjadrenej najmä tým, že jeho obraz vyšili aj na tak zvanom korunovačnom plášti popri iných svätcoch, z toho vôbec nevysvitá, že ju netreba odviesť tiež od účinkovania sv. Cyrila a Metoda na tomto území. To isté

---

(54) JÁN STANISLAV, *Sv. Cyril a Metod a ich činnosť vo Veľkomoravskej ríši*, Bratislava 1945, str. 17.

(55) ISTVÁN KNIEZSA, *Zur Frage der auf Cyrillus und Methodius bezüglichen Traditionen auf dem Gebiete des alten Ungarn*, v kolektívnom diele: *Cyrillo-Methodiana 863-1963* Köln-Graz 1964 str. 201: « Die Annahme aber dass überall dort, wo der Kult des hl. Klemens nachweisbar ist, auch Traditionen des Cyrillus und Methodius vorlägen, geht zu weit ».

treba povedat' aj o výskyte mien: Kelemen, slovensky Klimo, Klimko, aj tie sa viažu obyčajne na kostoly toho svätca jestvujúce nablízku. A čo sa týka tých kostolov sv. Klimenta na území Mad'arska, sám Kniezsa mlčky priznáva, že ich viac nemá poruke okrem jednej baziliky doloženej roku 1211 v obci Lelle na južnom pobreží Blatného jazera (Balaton). Tu je Kniezsa ešte najviac sklonný priznat' nejaké cyrilometodské tradície, nakol'ko ide o územie kniežat'a Kocel'a. Okrem troch vyššie zistených kostolov v Šariši a Zemplíne, a toho čo spomína Kniezsa, zoznamy vybieračov pápežských desiatkov uvádzajú na území celého Uhorska ešte jeden: v Mučeníku (Močenok, Sládečkovce) pri Nitre. Týmto našim kostolom sv. Klimenta však Kniezsa odrieka akýkol'vek cyrilometodský pôvod. Jemu sú cyrilometodské tradície pomyslitel'né iba v Panónii. Najlepšou odpoved'ou na to je práve Tovarnianska tradícia, o ktorej sme tu pojednávali.

Z toho čo sme tu predniesli, myslíme, že Tovarnianska tradícia o cyrilometodskom pôvode krest'anstva na východnom Slovensku je historicky podložená. No naše vývody sú iba prvým pokusom v tejto oblasti a bude treba d'alej pracovat' a tú tradíciu lepšie osvetlit'.

VZÁJOMNOSŤ

Aj oko prosí ruku,
aby ho priclonila,
ked' proti slnku sliedi sluku.

A ruka vd'ačí oku,
že nahmatala svetlo
v Kristovom boku.

Nuž prosme živly: Len nám nerozsypte
zo srdca omrvinky nebies!...
Otupno by v ňom bolo ako v krypte.

Gorazd Zvonický

ALBUM

M. B.

Na našej zemi rodnej
nasadil Pán Boh mnoho krásy spiacej;
potom sa kochal, nechcel odísť od nej,
chcel ešte viacej,
chcel vyniesť z času
nádheru vyslovenú
a stvoril zvukom hlasu
to najútlejšie, ženu.

Vyšla si z perín Božích,
piesenka Stvoriteľa;
básnik, máš ruky, zlož ich,
nech modlitba je celá,
nech sú ti lazy ako chleba skyva,
poľana ako pole rozprávkové,
žena sa prvá díva
na kvety jahodové.

Povedal si jej, Pane, v rokoch mladých:
dávam ti vrchy, hory,
tu je tvoj oltár, stvoríš nádych
a nik ho nepokorí,
ozveš sa, ovládne tvoj hlas tu
i končiar krivolaký,
kde nebotyčné jedle rastú,
kde chodia utajiť sa vtáky.

Slovenské horstvá čarokrásne!
Stvoriteľ na nich pristál,
tu pramienok sa včasne
otvoril ako krištál
a ideš k riave bosá
tak ako chodia lane,
i Bohu zachcelo sa
napiť sa z tvojej dlane.

Je ohlas v tvojom utajení,
je návrat presný,
i v ohni ružovom, i v tlení
roznášaš uhlík Vesny,
vždy prídeš, ako v kalendári,
rozkvitnúť do minúty,
kvet našej jari,
do zeme zastoknutý.

Vždy povieš vtáčkom zobudeným,
že majú spievať pod zenitom,
že zrnkom každodenným
a jeho božským mýtom
vykupuje sa pole,
na boží dom sa mení,
ako keď stojíš pri kostole,
ktorý je naplnený.

Vždy ruži povieš: kvitni,
ty sestra na úbočí:
radosti pohár nerozbitný
dvíhaš nám až po oči,
pozdravíš dejiny tých,
čo milujú v sne,
vtedy keď v diaľkach skrytých
v holúbkoch láska usne.

Aj grunty naše zažne
plamienok zeme v tvojom slove,
rozľahlé tably ražné
i polia zemiakové
kosia sa, kopú, zvážajú a kročia
do sýpok. Vetrík ticho duje,
cez dlhé tisícročia
tá hra nás očaruje.

Aj pastierov ty poznačíš, aj trávy,
aj starý kožuch baču,
čo so svrčinou vraví,
keď z píšťalky mu vtáčky skáču;

Ty vtedy ozvenami
od prad'alekých predkov
krv dávaš det'om modlitbami
a krmíš chleba striedkou.

Strážkyňa rodu na král'ovskom tróne,
vznešenost' dejín, upradená
na básni, na prezvučnom zvone,
po orloch rozkrúžená,
máš v moci oblúk slnka, denne snivý,
hôr ret'az mal'ovanú,
máš v moci úsmev milostivý
položit' nám pred bránu.

Primnoho lásky, priviac mocných vekov
podá nám tvoja ruka,
i ked' dost' brehov skúpych pred medovou riekou
nám osud núka,
i ked' sa otriasajú grúne
od zemepustej drámy,
môže zniet' rachot sveta, tu nie,
ty odpovedáš modlitbami.

To nič, že k l'udstvu svety zlé sú,
je zima mat' na stole vázu
a na hraničný kameň znesú
povíchre svoju skazu,
raz azda nebude mat' človek mena
a spália jeho plody,
smrtel'ne poranená
nenájdeš vedra vody.

To nič, že zotmie sa na Vel'ký piatok,
prešumí blenom čaša,
ty si i tak ten boží sviatok,
ostávaš symbol, hradba naša,
čo i len premenená
na bledú emigrantku,
čo i len íver, ostružina, pena,
čo i len mihalnica v spánku.

Poznáme matky pieseň drahú,
silná si, duša nad otčinou,
nel'úbiš plač na prahu
domova nášho, nie si inou
ako tou kvapkou slova
Božieho od počiatku,
narodená a nová
v slovenskom neviniatku.

Boh ti dal plameň svätej vatry,
tisíc rokov ho máme,
o ňom si s nebom rozprávajú Tatry,
skrývaš ho v chráme,
a to je nedel'a a svet má
po chatách prácu s Výlevami
a ruka tvoja letmá
k obrázkom svätým kreslí rámy.

Rudolf Dilong

NA DEVÍNE

Po jednom v prste preberám
v ruženci slnných nádejí
sklamania drobné zrnká.

Dni, týždne, roky bied a drám,
otroctva lží a galejí,
zatmenia hviezd i slnka.

Dni, týždne, roky hrôz a dúm,
týraný národ, týraná zem
aj jeho Devín strážený.

Som nástroj, ktorý nemá strún.
Kto vskriesi, čo som pochoval,
kto slnko vo mne zažne?

Sida Rakay

PAVOL VI. A JEAN GUITTON O KRÁSE A UMENÍ (*)

« Mohli by ste mi povedať, filozof », vraví mi naraz Svätý Otec, « ako definujete krásu? ».

JA

« Ja nedefinujem krásu, lebo práve krása má tú vlastnosť, že sa nedá definovať. Ale ak by som musel odpovedať, ak by som bol donútený... ».

SVÄTÝ OTEC

« Je to vaša povinnosť ».

JA

« ...povedal by som, že krása je skôr vyžarovanie, fosforeskovanie ako svetlo. Alebo, ako sa vyjadril antický mysliteľ, krása je nádhera. Je projekciou navonok (nie na veľkú vzdialenosť, ale ako para, ako halo alebo lepšie ako svätožiara) toho, čo je v každej veci najintímnejšie. Preto krása

---

(*) Jean Guitton (* 18.VIII.1901) v Saint-Etienne, je súčasný svetoznámy francúzsky mysliteľ, člen Francúzskej akadémie a profesor filozofie na Sorbonne. Z jeho rozsiahleho filozofického diela uvádzame aspoň niekoľko: « Čas a večnosť u Plotina a sv. Augustína », « Moderné myslenie a katolicizmus » (8 zväzkov). Vynikajúce štúdie o Pascalovi, Leibnitzovi, Newmanovi, Platónovi a Renanovi. Neobyčajnú ozvenu v celom kultúrnom svete vyvolalo jeho najnovšie dielo « Dialogues avec Paul VI. » (Fayard, Paris, 1967). R. 1970 Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme vydal tieto Dialógy v slovenčine. Kolektívny preklad zredigoval Msgr. Jozef Vavrovič. Strán 388. Jean Guitton bol práve v Ríme, keď vyšiel tento slovenský preklad jeho dialógov s Pavlom VI. Mal hodinový rozhovor s Msgr. Vavrovičom na Slovenskom vysielaní Vatikánskeho rozhlasu a zúčastnil sa na nezabudnuteľnej slávnosti v Slovenskom ústave v Ríme, kde mu preklad odovzdali. Iné slovenské zahraničné periodiká referovali už podrobne o tejto mimoriadnej kultúrnej udalosti 6 apríla 1970 v Ríme. O svojom prvom stretnutí so Slovákmi povedal Jean Guitton tieto nezabudnuteľné slová:

« Najprv by som povedal, že medzi udalosťami, ktoré nám prichádzajú do cesty, jedny očakávame, druhé sú neočakávané, a že

je jednak vnútornejšia, ako to, čo je vnútorné, a zároveň presahuje každú formu a všetky obrysy, ba aj samé umelecké dielo, ktoré ju vyvoláva. Hej, aj v krásnych veciach, čo nám ponúka zem, krása je z druhej strany ».

SVÄTÝ OTEC

« My by sme zase povedali, že krása má určite vzťah k človekovi, čo ste zabudli spomenúť. Krása je to, čo je v človekovi najintímnejšie, vlastné JA, ktoré sa predstavuje v plnej (v najbolestnejšej, ak chcete), ale tiež najradostnejšej syntéze ».

JA

« Jestvuje podnetný výrok básnika Mallarmého. Citujem ho spamäti: "Poézia je vyjadrením tajomného zmyslu aspektov jestvovania pomocou ľudskej reči, redukovanej na jej podstatný rytmus. Dodáva tak hodnovernosť nášmu pozemskému životu a je jedinou našou duchovnou úlohou". Zdá

---

podľa môjho náhľadu budúce udalosti, ktoré očakávame, sú ľudské a budúce udalosti, ktoré nám prichádzajú neočakávane, sú božské. Po tejto poznámke filozofickej povahy, hľa, jej uplatnenie. Keď som prichádzal teraz do Ríma, bol som pripravený, že sa zúčastním na schôdzke štúdia o Zmŕtvychvstaní; a to nazývam ľudským zážitkom. Ale vôbec som sa nenazdával, naozaj nijako, že sa stretnem s bratmi Slovákmi. Som toho názoru, že táto druhá udalosť, z ktorej si zachovávam dôvernejšiu, ak nie aj hlbšiu spomienku ako z prvej, táto druhá udalosť, stretnutie sa so slovenskými bratmi, je udalosť prekvapujúca, neočakávaná a božská. Myslím totiž, že Pán Boh už viac neposiela svojich anjelov, aby nás viedli, ale že posiela stretnutia, okolnosti, ktoré sú anjelmi...

« Keď budem zanechávať Rím, keď si budem preberať spomienky na tieto dni, budem považovať, vedieť, vidieť, že stretnutie so Slovákmi, to bol istý boží úsmev v mojom živote ». (Z prejavu v Slov. ústave v Ríme).

Diálogy dotýkajú sa takmer všetkých životných problémov moderného človeka a sú v nich prekrásne state aj o umení, o kráse a literatúre. Mohli by sme povedať, že je v nich zhustená summa kresťanskej filozofie umenia. Preberáme najmä pre našich umelcov, básnikov, literárnych kritikov tento dialóg o kráse a umení. (Redaktor).

sa mi, že básnik, definujúc poéziu, definuje súčasne aj evanjelium ».

SVÄTÝ OTEC

« Transcendentálny Boh sa stal určitým spôsobom imanentným. Stal sa vnútorným priateľom, duchovným vodcom. Spojenie s ním sa zdalo nemožným. Ale On prišiel medzi nás ».

JA

« Slovo telom sa stalo... ».

SVÄTÝ OTEC

« Toto mi pripomína, že dosť dávno v istej revue, v ktorej som spolupracoval s Mauriceom Zundelom, premenili sme slová svätého Jána a povedali sme si s mladíckou odvážnosťou: *"A telo stalo sa slovom"*. ET CARO VERBUM FACTA EST. Všetci teológovia nás nepochopili a priznávam, že ich kritiky boli oprávnené. Ale mali chápať, že my sme chceli podať len definíciu umenia, a predovšetkým kresťanského umenia. Hmota sa stala slovom, slovom Božím ».

JA

« Umenie oboznamuje s krásou pomocou harmónie, ktorá je obrazom milosti; neraz ju pripravuje a privoláva ».

SVÄTÝ OTEC

« Vždy som sa stýkal s umelcami, mal som ich vždy tajne rád. Kedykoľvek len môžem, usilujem sa debatovať s nimi, napriek ich zanovitej ostýchavosti ».

JA

« Kňaz je umelec, ktorý sa zriekol seba samého ».

SVÄTÝ OTEC

« Naopak, ja myslím, že medzi kňazom a umelcom jestvuje vzájomné príbuzenstvo, ba ešte viac, predpoklad skvelého porozumenia. Naším spoločným poslaním je robiť svet

ducha, svet neviditeľný, nevýslovný, svet Boha, prístupným, zrozumiteľným, ba priam dojímavým Nuž, práve umelci sú majstrami v umení, ako vložiť tento svet ducha, ten neviditeľný svet do zrozumiteľných formúl. Pravda, nie podľa vzoru profesorov logiky alebo matematiky, ktorí robia poklady sveta prístupnými pre ľudský um. Umelci sprístupňujú duchovný svet, zachovávajúc jeho nevysloviteľný charakter a halo tajomstva. Znovu zdôrazňujem, že k tomu nevysloviteľnému svetu musia sa prebíjať silou a námahou súčasne. Inšpirácia príde, niekedy znenazdania, ako blesk. Ale často (umelci to dobre vedia) inšpirácia vyžaduje pomalé, postupné, dakedy tvrdé a náročné zaúčanie ».

Svätý Otec pridal záhadne:

« Keby sa nám nedostávala pomoc umelcov, kňazskej práci by chybovala istota. Kňazstvo by muselo pridať osobitné úsilie, aby si uchovalo svoju pravú podobu, úsilie asketické, ba priam prorocké. Hej, — zakončil —, aby sa dosiahlo dokonalé vyjadrenie tajomstva intuitívnej krásy, bolo by treba zlúčiť kňazstvo s umením ».

JA

« Mohlo by sa azda povedať, že omša je najdokonalejším umeleckým dielom. Je hudbou, poéziou, architektúrou. Je skutočnou drámou, najskutočnejšou zo všetkých drám, lebo reprodukuje skutočne to, čo naznačuje. Ako všetky umelecké diela, aj omša má svoj okamih vzletu, extázu, vrcholnú chvíľu, ktorá spája večnosť s časom ».

ON

« Hej, omša je dráma s posvätným okamihom, ktorý napĺňa ducha a vzrušuje srdce. Myslím, že to cítia všetci umelci, keď sú prítomní na tichej alebo slávnostnej omši, hoci nie sú kresťanmi ».

JA

« Ale za našich čias toto zlúčenie kňazstva s umením je ťažšie ako hocikedy predtým. Umenie sa dáva na cesty krajne neľudské a dotýka sa oblastí priam pekelných. Lepšie povedané, umenie sa už nezaujíma ani o skutočné, ba ani

o nadskutočné, ale iba o možné, a aj to o možné iba vo sne, často iba vo sne plnom úzkosti ».

SVÄTÝ OTEC

« I ja som znepokojený a srdce mi krváca, keď vidím, ako sa súčasné umenie vzďaľuje od ľudstva, od života. Dakedy sa mi zdá, akoby niektorí naši umelci zabúdali, že umenie má vyjadrovať veci. Občas už ani nevedno, čo umenie vyjadruje. To je babylonská veža. Je to chaos a zmätok. Vtedy si kladiem otázku, kde je tu umenie? Umenie by malo dávať intuíciu, úľavu a šťastie. Túto úľavu a toto šťastie moderné umenie vždy neposkytuje.

Dakedy som prekvapený, zarazený, rezervovaný. Keď som to raz povedal priateľom umelcom, odpovedali mi: "Čia je to chyba? Vy ste nás nútili imitovať prírodu. My nie sme imitátori ale tvorcovia". Odpovedal som im: "Ak je tomu tak prepáčte nám. Hej, my sme s vami dosť nehovorili, dosť sme vás nesledovali, neobdivovali, neprijímali. Nevysvetlili sme vám dosť jasne, čo vlastne patrí nám. Hoci Božie tajomstvá naplňujú ľudské srdcia radosťou, ba opojením, nevoviedli sme vás dostatočne do tej tajomnej izby. Nemali sme vás ako žiakov, ako partnerov rozhovoru, ako priateľov, a preto ste nás dosť nepoznali. Nech sa pápež stane tým, čím vždy bol, úprimným a srdečným priateľom umelcov".

Nadzmyselno naháňa strach modernému človekovi. Ale kto nechápe túto vzdialenosť, nechápe pravé náboženstvo. Kto necíti Božiu nadradenosť, Božiu nevýslovnosť a Božie tajomstvo, nemôže byť skutočne majstrom vo svojom umení. Lebo každé umenie odhaľuje nadzmyselno. Páči sa mi myšlienka Šimony Weilovej: Krása je experimentálny dôkaz toho, že Vtelenie je možné ».

JA

« Kiežby umenie prinieslo obnovu ducha! Prvý dych, ktorý sa vznášal nad vodnými priepasťami! ».

ON

« Hej, nech sa umenie nezatvára pred dychom Ducha Svätého! Svet, v ktorom žijeme, potrebuje krásu, aby neu-

tonul v beznádeji. Krása, práve tak ako pravda, prináša do ľudského srdca radosť, je vzácnym ovocím, ktoré odoláva skaze času, prežíva pokolenia a spája ich v spoločnom obdive.

Povedal som to umelcom pri závere Koncilu 8. decembra na námestí sv. Petra. Dúfam, že všetci umelci na svete, svedkovia Neviditeľného, pochopili moje slová.

Ó, blažený hlas umenia, čarovná ozvena, ktorá z tajomstva tichej Krásy vyludzuješ hudbu znakov a tvarov, kedy začneš znova spievať, kedy nám budeš znova rozprávať svojím nadľudským pôvabom, cestou radostnou, všetkým otvorenou cestou náhlej intuície, o skrytom a hlbokom svete Bytosti, v ktorej každá vec nachádza svoj zmysel a svoj koreň? ».

PAMIATKE SLOVENSKÉHO SEDLIAKA

Marian Žiar

Šiel ticho do večnosti.
    Taký bol jeho život.
Krížom deň začínal;
    ním vzdával vďaku za každý krok.
Ostala pustá roľa. A kosa nemá.
    Medza čo rastie do neba.
Tá bieda! Načo jej kataster?
    Hranice vernosť nepozná.
To mu je uznaním — to slovo z kameňa.

    Aj lampa kmitá smútkom
    keď večer berie spomienku.
    Tu pes sa k dverom túli,
    aj čas sám cíti,
    že dvor je prázdny,
    že dom je prázdny,
že ústa stuhli na chladnom múli.
    Život sa zastavil.

Posledný zaklopal na strome drozd.
    Odpoveď neprišla.
    Odišiel oráč pokorný.

Hora ho prijala do svojej dôvery,
potok mu klopotá Dobrú noc,
lúka mu kýva z pestrých krás
zvonkami chvály za zmysel života.

Ticho je. Pol'ana nespieva.
Prsteň sa zamotal v deravom verši dňa.
Oheň čo vŕšky hrial zalieva smútok fujary.
Spomienka posledná.

U VALENTÍNA BENIAKA

V auguste a v septembri 1969 som po dlhých rokoch navštívil svoju rodnú zem, Slovensko. Povedal som si:

— Zvečerieva sa a prv ako sa poberiem do svojej večnej otčiny, ešte raz vyobjímam krajinu, kde som sa narodil. Chcem, aby mi navždy hral v očiach jej obraz, aby ma práve on odprevadil na večnú púť. Tak na ňu nikdy nezabudnem a vezmem si ju so sebou aj do neba.

Veľmi sa mi žiadalo posilniť sa ešte raz slovenským chlebom a domácim vínom. Preto som prišiel na Slovensko ako pútnik, ako kto prichádza z ďalekej diaľky nie poučovať, ale poučiť sa, a, rozumie sa, ako kňaza zaujímali ma predovšetkým historicko-náboženské pamiatky a ako človeka od pera kultúrno-náboženské ustavizne a ešte viac ľudia, moji ďalekí, neznámi kolegovia.

Netrvalo mi dlho presvedčiť sa, že Slovensko má rado svojich dobrých básnikov a vracia sa k nim častejšie ako k výkonom (zaiste vynikajúcich) hercov a herečiek. Je to ako plejáda hviezd na nebesiach; krásna, utešená, nezabudnuteľná kytica.

A v jej strede je Valentín Beniak.

Starí i mladí, všetci bez výnimky ho voláme maestrom, opravdivým majstrom, živým strediskom srdca i ducha. Pre mňa, keďže som ho stretol, je géniom nielen poetických kvalít, ale aj ľudskej, srdečnej dobroty.

A keby som ho nebol navštívil, nikdy by som si to neodpustil.

Stretli sme sa 2. septembra. Len čo mi povedali, že ma majster Beniak čaká, nechali sme všetko tak a ako sa len dalo, ponáhľali sme sa. Možno poviete, že preháňam, ale naozaj sa mi zdalo, že všetko — aj Dunaj, aj vôňa viníc, aj vetrík z Karpát — zamietlo ulicu a šli sme ako na kráľovskú audienciu. Nie roky nás delia, ale svety, veľké, tvrdé, časom kruto vymerané svety, a ja som šiel v dumách, priam ako mládenec na zálety. Pri dverách som zacengal. Otvorili sa.

Už neviem, kto mi otvoril dvere, ale mladá pani mala hlas, aký sme my kedysi na Záhorí volali porcelánovým, to znamená až keramicky dokonalým.

— Vitajte, toto je môj otec, Valentín Beniak.

A to bol naozaj Valentín Beniak, o ktorom mi s toľkou láskou a s netajeným nadšením pri každej návšteve v Clevelande hovorieval Karol Strmeň. Najväčší básnik slovenskej otčiny teraz mne podával ruku, mne, pevcovi zo zahraničia. Objali sme sa a vtedy sa stretlo, prepáčte, že to poviem v číslach, 157 rokov, mojich 82 a jeho 75 — a ani to nezodpovedá celkom pravde, v nás sa vtedy stretli storočia a storočia slovenských nádejí a bolestí a ja ďakujem Bohu, že som tiež zavážil: zavážil rokmi, z ktorých každý bol od Boha ako dar, dar bohatý a neraz aj veľmi ťažký.

Majster Beniak mi predstavil dcéru a zaťa. Zaraz sme obaja trochu omladli. Čo mu povedať? Akým tónom?

— Majstre náš, — povedal som, — ja som tu pred vami ako učeník a prichádzam, aby som vám vyjadril svoju vďačnosť vo svojom mene a zároveň aj v mene slovenských básnikov tvoriacich v zahraničí.

Ale aj toto som povedal:

— Ste nám drahý ako krásna ruža v záhrade, vy ste brúsený diamant v našom prsteni a zornička na našej oblohe.

Majster Beniak chválu prijal i naprijal, vlastne neviem, ale oko mu zahralo a rozkázal naliať do pohárov zlatého vína (ach, Bože, slovenského vína!). Pozreli sme si do očí, štrngli, a víno bolo dobré, a storáz lepšie aj preto, že to bolo slovenské víno! Až vtedy som sa zbadal, že majster Beniak bol vážne ranený a teraz sa vlastne zotavuje. Hriech je preťahovať návštevu u chorého, lenže ako tu spojiť úprimnú pozornosť k chorému s návštevou takou ako moja?

A slovo dalo slovo. Hovorili sme o básnikoch v zahraničí, ale aj o všeličom inom. Z jeho reči som vycítil priam živelnú bolesť nad tým, že sa Slovensku za jeho zahranicami tratí toľko živej, neraz pram najživšej miazgy.

Pýtal sa ma, čo je s tou zdravou časťou národa, ktorá je odseknutá od jeho spoločenstva; čo s jeho dušou; či z nich vyprchala česť a láska; čo je s profesionálmi; čo nás spája a čo delí; čo je moja mienka o tom, čoho som bol svedkom za toľké roky.

Ako som odpovedal, to sem nepatrí. Vlastne ani sa nepamätám, čo som odpovedal na jednotlivé otázky. Teraz je predo mnou Valentín Beniak. Jeho posunky, jeho nezabudnuteľne živé oči. Krátil som odpovede, aby som nepreťahoval návštevu. Celý čas som myslel na Cocteauvov film « Krv básnika », ktorý zdôrazňuje skutočnosť, že básnik trpí dušou i telom, a predsa spieva. Tak iste ako Valentín Beniak. Tvorivý génius prekonáva úzky fyzický rámec, zlomí ho, prelomí, krváca a vznáša sa do výšav, čo ako mu krvácajú krídla. A že jestvuje aj spevavý mních, svätý Ján z Kríža, ktorému rehoľné

sestry hovoria, že ľahko mu písať, keď ho inšpiruje Duch. « Veď áno », povedal im svätec, « ale slová si musím hľadať ja sám ». Sv. Ján z Kríža hľadal ich aj v temnici, s krvácajúcim srdcom.

Beniak je taký istý básnik. Vie trpieť, krvácať a tvoriť, vo svojich ľahkých rytmoch nesie ťarchu celého sveta. Spieva: « Milujem, milujem šialene túto zem » — a ukazuje na nebo. « Žofia » mu hovorí: « Po našej rovnine zakvitnú olivy ». V « Popolci » volá: « Ja som ju vykúpil (totiž rodnú zem), stokrát som zdupnel, jak keď strelia do srnca — a cítil som jak krv kvapká mi zo srdca... mňa hľadala jak holub hľadá holubník ».

Beniak poznal poetické izmy, ale na Olymp šiel svojou cestou, spoliehajúc sa na vlastný talent. Mal v úcte avantgardu: poetizmus, nadrealizmus, futurizmus, expresionizmus, dadaizmus, ale radšej kráčal cestou, ktorá ho zaviedla k ľudu viesky, k ľudu národa a k ľudu sveta. Jeho studňa bola od samého začiatku bohatá, preto ho nevábili fontány. Stál za krásou v poézii, za dobrom v mravnom živote a za blahom svojho národa. Ak jestvuje « philosophia perennis », tak jestvuje aj « poesia perennis »; ak si filozofia privlastňuje večné pravdy, tak poézia si robí nároky na večnú krásu. V « Igricovi » vyletel Beniak na vrchol lyriky a « Plačúci Amor » mu to miesto zabezpečil. O čomže spieva? O živote jeho obľúbenej dediny, o borbe za chlieb, o mládeži, o otčine, ktorej zemepisná poloha vháňa ho do dúm, o gigantickej sile zla, o zápase dobra a o osude svojho národa. Tieto témy spracúva štýlom, ktorý je nabitý geniálnou invenciou, vnútornou živelnou energiou a hudbou čarovných rytmov a rýmov. Buduje koráb a v ňom všetky životné potreby opatruje pre istejší život svojho národa a ľudstva.

Mimoriadne na mňa zapôsobilo číslo « Romboidu » venované Beniakovi pri jeho 75 narodeninách. Uctili ho v ňom literáti starší i mladší. Ustúpila politika, pýtala si slovo a dostala ho poézia. Beniakovi oddali hold mnohí: A. Matúška, Laco Novomeský, Vojtech Mihálik, J. Felix, V. Turčány, J. Silan, M. Hamada, J. Kútnik... Milan Rúfus napísal: « Beniaka robí veľkým jeho najintímnejší dialóg, ktorý viedol neopakovateľne ako syn slovenského národa a tak sa stal jedným z neodmysliteľných kameňov jeho psychiky a kultúry ».

Beniak sa v živote národa stal nie číslicou, ale osobou zlúčenou s osobnosťou národa. I pri vysokom veku je mentálne živý a bystrý — neoplakáva vesielky a netancuje nad hrobmi, nechytá tiene a nebehá za vetrami. Nebol on a nie je básnikom prázdnych, svetaborných výkrikov, ale mužného slova, ktoré osvecuje a očarúva sebavedomie i vtedy, keď sa rodí z bolesti.

Och, ten 2. september, to nezabudnuteľné odpoludnie! Po asi hodinovom rozhovore sme akoby na vnútorný povel vstali, zdvihli poháre a vyobjímali sme sa ako kolegovia. Génius slovenskej poézie privinul k sebe skromného učeníka. Keď vstal, moje kolená sa

zohli a zacítil som akoby kľakanie duše a srdca. Ten jeho bozk moju skromnosť povýšil... Vo mne sa rozhovorilo ticho. Prebral som sa, ako sa zvyknem prebrať na pódiumoch, a povedal: « Majster, hlboká vďaka za priateľský pocel. Si nám všetkým, či doma či vonku, drahý a milovaný ».

Cez oblok nazerali zvedavé lúče — a lúče sú vzácne každému, kto prežil sedemdesiatku alebo osemdesiatku v práci a obetách za národ. Beniak mi venoval svoju « Žofiu » s týmto venovaním: « Americkému Msgr. Mlynarovičovi, seniorovi slovenských básnikov, jeho domáci nasledovník — Valentin Beniak. Bratislava, 2. sept. 1969 ». Bozkal som knihu, vyobjímal majstra, podal ruku jeho krásnej dcére a švárnemu zaťovi a vykročil som, ako kto mal šťastie navštíviť živý Olymp.

Msgr. M. K. Mlynarovič

KARTY Z MEXIKA

Ján Okáľ

Loredo

Krásny je Raúl na somárku
na tvári pokoj božský...
Obrobil v horách svoju škvarku,
muchacha cupká bosky.

Cielito lindo

Cielito lindo, zdriemnime si v chládku,
človek sa dáko pretrápi.
Tri veci zgazduj, už si na poriadku:
Sombrero, poncho, serapi.

Mexico

Vyparili sa staré jazerá,
nová krv prúdi v žilách mesta.
Duch Montezumu na nás zazerá
a jak nás trestá, tak nás trestá...

Corida

Torero žiari v rúchu svetla,
sláva mu k nohám davy zmietla.
Bujačik v piesku krvou platí
za matadorov kabát zlatý.

Tesco

Ďaleko v Štiavnici nad kopcom striebra
gotika vystrela ku nebu rebrá.
Na horách Mexika v ospalom Tescu
zamrzlo baroko v strebornom lesku.

Acapulco

More liplo k mestu v briežku
ako pyštek na papuľku;
Mesiac vyšiel na postriežku...
Dobre bolo v Acapulcu.

Guadalajara

Husle plačú, trúbka jačí,
smutnú pieseň tenor kvíli;
zahrajte mi mariači,
horko plačem do tekily.

Biblioteca universitaria de Mexico

Keď je tento knižný hrad
zvonka samý drak a had,
čo skrývajú jeho múry,
aký boj tam v dušiach zúri,
čo sa valí z jeho vrát.

Tekula

Vysoké nebo, polia kamenné
z kaktusov stiekli;
v tekule blčia drsné plamene,
v krvi ma šteklí.

Obratník raka

Na obratníku raka práve
prasiatko rylo v hustej tráve.
Rypáčkom bolo v tropoch po ušká
a v miernom pásme na juh od bruška.

Guaymas

Hlboké nebo letné,
zátoka belasá —
sem vánok nedolietne,
s vlnkami nehrá sa.

Pelikán ľahko s výšky
rybky si poráta,
teperí biedy zvyšky
mulica zodrata.

Diego Rivera a jeho fresky

Keď holé steny dostal do léna,
pred vlastným rokom zohol kolená
a potom ako v svätom ošiali,
maľoval veľkú pieseň o žiali...

Guarnevaca

Bol Cortéz jastrab útočný,
Marína krotká holubica...
Bol tento zápas skutočný?
Ktože víťazstvom pochlúbi sa?
S ľúbosťou prehral conquistator
a postavil jej v meste šiator.

Rio Grande

Kto sa vraj dávno z Rio Grande napil,
večne sa túžbou po jej brehoch trápil
Kto sa dnes zblíži k smradľavemu brehu,
ako od moru trieli odtiaľ v behu.

Guadalupe

Oroduj za nás u Syna,
Matička z Guadalupy,
keď očiam slnce usína
a chladne život hlúpy.

SOĽ ZEME

II.

Július Štefkovič

X.

Čas medzitým bežal. Vlieval sa do hlbín nekonečna ako rieka bez začiatku a bez konca. Na poliach zhrbené ženy vyhrabujú zo zeme posledné zemiaky. Vo vzduchu cítiť vôňu spálenej vnate. Stromy v humnách zhadzujú so seba zožlknuté lístie. Miestami otŕčajú k nebu už len holé konáre, sťa okyptené údy, prosiace o zmilovanie.

Ondro Štuchala nasýpa do válovov, pohladkáva tučné boky svojho statku, na hrušky už zabudol. Lekár-čas zahojil žiale i hnevy, všetci nažívajú zase svorne a v pokoji.

Nuž svorne ako svorne, ale že by i v pokoji, o tom ťažko povedať. Akokoľvek sa zapovedal, že sa o nič neobzrie a že prstom nepohne, ako keby ho samotný osud nútil, aby sa dobrých predsavzatí nevzdával.

Darmo zaháňa myšlienku. Vráti sa zakaždým, ako neodbytná mucha. Na to miesto, kde ju kedysi prerušil. Vtedy, keď ukázal ľadzianskym chlapcom ako sa lezie na strom v topánkach a ako nehodno brať jeho slovo naľahko. Pancharti, vyrušili ho práve v tom najlepšom.

Akokoľvek čas zahládzal rany, nemal stania ani pokoja. Lebo však Ondrova hruška je ešte stále na koreni a bude proti nemu svedčiť až do skonania. Kto popri nej prejde, bude ho mať vždy na mysli. Prstom budú na ňu ukazovať z pokolenia na pokolenie. Škvrna, čo mu hodila na jeho čistý štít, mu pálila dušu vo dne v noci. Keby nehľadel, najradšej by sekeru vzal a hodil ju na márny oheň. Aby po nej ani pamiatka neostala.

— Na márny oheň takú peknú hrušku? Pre nič za nič? Nepreháňaj! Ak chceš napraviť, čo sa pokazilo, môžeš to urobiť poľahúčky bez ohňa a bez sekery. Ukáž už raz, čo si zač! Dokáž skutkom, že sa vyznáš v remesle. Doteraz sme nič podobného nevideli. Že nás necháš na pokoji za to, že deti nechodia do školy? To je veru málo. Však sa máš i ty popri nás dobre. Nikde inde by ti tak nebolo, — vyčítalo mu svedomie.

Vracal sa k prerušeným úvahám pod hruškou a deň čo deň dozrievalo v ňom presvedčenie, že divadlom by rehabilitoval svoju naštrbenú minulosť ako ničím iným.

Nemusel by sa ho natoľko ani báť, lebo kedysi účinkoval na javisku ako herec. V úlohe viacmenej druhoradej, ale predsa len, aké-také skúsenosti nadobudol. Videl ho zblízka. Vie ako sa s ním narába.

Výsledku by samozrejme zodpovedali tiež obete. Ponajprv by bolo treba nájsť vhodnú miestnosť a prispôsobiť ju. Zariadiť hľadisko, postaviť javisko, urobiť kulisy, vymaľovať ich a veľa iných vecí. Napokon by musel vybrať peknú hru, nájsť hercov a dobre ju nacvičiť, aby bol úspech zaistený v každom ohľade. Toto všetko by musel urobiť takmer sám. Práce vyše hlavy, ale stálo by to za to. Keby v Ladzanoch vedeli aká je divadlo milá vec, nedali by ju ani za pol chotára. Bolo im ľúto za jednou hruškou. Počkajte len! V košoch mi ich budete nosiť. Vo vrchovatých košoch! A budete radi, keď ich od vás príjmem. Chamraď akási...

XI.

Raz popoludní sa vybral do krčmy. Sadol za hrubý dubový stôl a objednal pivo.

Sedel a popíjal ako keby nič. Ustavične pritom krútil hlavou napravo i naľavo. Krčmár Gajdoš sa nazdával, že ho akiste pavúčiny po kútoch znepokojujú, čo tu viseli od Veľkej noci.

— Bude to naozaj nejaký čudák, tento nový učiteľ, — pomyslel si, ked mu prišlo na um, čo všeličo už o ňom počul.

Odrazu sa vzchopil a dlhými krokmi začal premeriavať miestnosť po dĺžke i po šírke.

Sadol znova za stôl a nespokojne krútil hlavou. A veď, ako by aj nekrútil, keď by mu len samotné javisko zabralo takmer polovicu sály. Na hľadisko by neostalo bezmála nič. Ani štyri rady lavíc by sa doň nezmestili. Na státie by už vôbec nebolo miesta. Aby ho aj s takouto robotou!

Takto by to teda nešlo. V Gajdošovej krčme o divadle nemôže byť ani reči.

Zaboril hlavu do dlaní a rozmýšľal. Na podnik ako je divadlo v Ladzanoch bola súca iba krčma. Inej možnosti nebolo. A teda, alebo bude v krčme, alebo nebude nikde. Lenže s takouto krpatou sálou, čo by sa do nej zmestili iba

tri-štyri rady lavíc, kdeže tu môže byť reč o divadle?

Napálený objednal ďalšie pivo a zase začal vykrúcať krk na všetky strany. Pozerá, pozerá a stále je zamračenejší.

— Za touto stenou čo máte?

— Za touto stenou? — vytreštil naň krčmár oči. — Komoru. Čo by sme mali mať. Prečo sa spytujú?

— Len tak, — mykol Maťo plecom.

No pri treťom pive vyšiel s farbou von. Rozpovedal krčmárovi, čo mal na srdci. Že hodlá založiť v dedine divadelný krúžok a že by chcel usporiadať v krčme niekoľko divadelných predstavení.

Gajdoš sa bránil zubami nechtami. Najmä keď počul, že je reč o divadle. Nechcel o niečom podobnom ani počuť. Odvtedy ako bol u neho komediant s opicou a so psami sa zapovedal, že si viac podobnú neplechu do domu nevpustí. A tuto ešte, že vraj stenu na komore zrútiť! Či to svet kedy slýchal? Takýto bohaprázdny nápad! Však by ho jeho Filomena na staré kolená z domu vyhnala. Keď mu aj mohlo prísť také niečo na um.

Maťo sa však držal svojho ako kliešť.

Na druhý deň bol zase v krčme. A na tretí tak isto. Keď videl, že krčmár je neoblomný, zašiel za jeho ženou a i ju začal presviedčať. Jednému i druhému opisoval v čo najružovších farbách, aké dobrodenie sa znesie na ich dom keď privolia a dajú na jeho reči. Požehnanie akého tu ešte nebolo a ani ho tak skoro nebude. Už len preto, lebo ich to nebude stáť nič. Nebudú mať žiadne výdavky, ani škodu. Len zisk, čistý zisk a úžitok. Práce spojené so zrútením steny prevezme na seba divadelný krúžok. Tak isto výdavky spojené so zariadením javiska a hľadiska. Nemusia sa o nič starať. Všetko urobia a o všetko sa postarajú oni. Popri tom, za každé predstavenie im zaplatia ešte i nájomné, za prepožičanie sály. Peniaze budú mať. Usporiadajú na tento cieľ verejnú zbierku a niekoľko tanečných zábav. Ich krčmársky podnik sa zveľadí. Bude mať priestrannú sálu, akej nieto naširoko-ďaleko. Pri zábave hudobníci môžu hrať na javisku. Bude ich lepšie počuť a získa sa tak miesto pre tancujúcich. Keď usporiadajú divadelné predstavenie, príde si ho pozrieť celá dedina. Prídu i takí, čo do krčmy nechodia. A keď už budú tu, neodídu bez toho, aby nedali utržiť. — Viete o tom, ako zbohatol v Ponižovciach krčmár odvtedy ako má v dome divadlo? — kul Maťo železo deň

čo deň a pritom ako refrén ustavične opakoval: — Nebudete mat' výdavky ani škodu, ale len zisk, čistý zisk a úžitok.

— Ktože vám sem teraz príde? Zopár kartárov a chlapčiska, čo stvárajú len neplechu. Privoňajú k fl'aške a myslia hned' na bitku.

— Popri tom, vašou zásluhou sa zvel'adí celá obec. Bude mat' vlastné divadlo, stánok kultúry a ušl'achtilej zábavy.

Ked' to už takto trvalo bez prestania dlhší čas, krčmárovci boli nakoniec Mat'ovými rečami dojatí až k slzám. Neodolali. Pozerali na seba, oči im zalievalo, nevedeli slova nájst'. Tol'ko dobrodenia, tol'ko požehnania odrazu, na ich staré kolená, bolo privel'a.

Ale zato ešte neprisl'úbili. Nepovedali ani ano ani nie. Musia si vraj všetko ešte rozmysliet'. I ked', božemôj, nad čím že tu bolo treba rozmýšl'at'? Žiadna škoda, žiadne výdavky, len zisk a zisk, ktože by na také niečo nepristal? Iba blázon akého niet a aký sa ešte ani nenarodil.

Ked' videl, že záležitost' s miestnost'ou je na dobrej ceste, v nasledujúcu nedel'u si zavolal niekol'ko dievčeniec. Každej z nich dal hárok papieru a vysvetlil im, čo budú robit': chodit' z domu do domu a vyberat' dobrovol'né príspevky na divadelný krúžok.

Dievčence sa rozbehli po dedine a ked' sa na podvečer vrátili, vyložili zo svojich vyšívaných ručníčkov dohromady 320 korún. Aký-taký základ už mali.

— Vidiet', že občania majú zmysel pre dobrú vec, — prichválil Mat'o.

Cez týždeň zavolal odrastlejšiu mládež a vybrali dobrovol'níkov do krúžku. Vyvolili hned' funkcionárov a nazberané peniaze odovzdali pokladníkovi.

V nedel'u usporiadali tanečnú zábavu a čistý zisk z nej putoval zase do pokladnice krúžku.

Gojdoš ked' videl, že sa chlapci majú k svetu a že hýbu už i grošom, po poslednej porade s Filoménou nielenže pristal na všetko, ale im tiež hl'adel íst' vo všetkom po ruke. Murára, čo mal za úlohu zrútit' stenu na komore, si vzal sám na starost'. Mat'o zase tesára, čo mal konat' všetky práce s drevom. Či už v hl'adisku alebo na javisku.

Všetko išlo teraz už v najväčšom porozumení a v najlepšej zhode. O niekol'ko dní Gajdošova sála bola plná buchotu a stružlín a murár Kukuč čoskoro zahládzal v nej posledné stopy po komore.

XII.

Práce pribúdalo zo dňa na deň. Maťo trávil väčšinu času v krčme. Pracoval a pomáhal všade kde bolo treba. Často mu sem museli priniesť obed i večeru.

Dávali dohromady javisko. Nakoľko to bol pre neho i pre tesára podnik nový, nie všetko sa im darilo hneď na prvý raz. Najmä s prostriedkami aké mali po ruke. Museli hľadať, skúšať, improvizovať. Viac ako na skúsenosti, spoliehali sa iba na fantáziu.

Po mnohých útrapách sa konečne dožili i toho, že javisko stálo hore koncom. Prišli na rad kulisy a ostatná výstroj. A ak si doteraz museli hlavu lámať nad každou maličkosťou, odteraz to nebolo o nič ľahšie.

Kostru kulís obtiahli hrubým baliacim papierom. Na Maťa čakala teraz úloha zo všetkých najháklivejšia: vymaľovať ich.

Maľoval farbami, aké mal naporúdzi: práškovými, čo nimi ženičky maľovali steny a tiež vodovými, aké používali žiaci v škole. Vypomáhal si tiež farebnými kriedami a uhľom.

Ale či už práškové, vodové alebo firnajzové, na tom vari najmenej záležalo. Dôležitejšie bolo to, že sa v Ľadzanoch konečne mohli na vlastné oči presvedčiť, že ten ich nový pán učiteľ, o koľko sa nezdajú o toľko sú hodnejší.

— Ako naozajstné, — drgali sa lakťami, prizerajúc sa na dedinu, čo vyrastala v úzadí na posteľnej plachte spod Maťovho štetca. Rad bielych domov s podstením, nad nimi košaté stromy, na ulici kŕdel husí, ba ešte i pes s vykrúteným chvostom.

— Ako živé, — komentovali s neskrývaným údivom. A keď potom primaľoval ešte i dym, ako vystupuje z komína, nevedeli sa prenačudovať.

V úzadí na hlavnej kulise bola dedina. Na bočných, na jednej strane boli polia. Zelená farba znázorňovala lúky a žltá dozrievajúce obilie. Na druhej bočnej kulise bol les plný jahôd a húb všelijakých farieb. Na strome, čo stál najbližšie k hľadisku, sedela červenkastá veverička s naježeným chvostom. V predných labkách držala lieskovec a zvedavo pritom pozerala do sály.

— Pekné, pekné, ľudia boží, ako naozajstný maliar, — prichvaľovali.

XIV.

Medzitým prišli už aj divadelné knižky. Popri práci s javiskom pribudla starost' s nacvičovaním hry. So skúškami.

Z divadelných rekvizít mali vel'a opletačiek s oponou. Nevedeli ako a kde ju zohnat'. Kúpit' vhodnú látku, na to im nevystávalo. Rozhodli, že ju nahradia dvoma postel'nými prikrývkami. Začas sa budú musiet' zaobíst' takto. Dôležité je iba to, aby boli rovnakej farby.

Hl'adali po dedine, ale nedarilo sa im. Vracali sa s prázdnymi rukami. Nakoniec i táto úloha pripadla jemu. Ak chcel, aby z divadla niečo bolo, musel si ich sám zaopatrit'.

Chodil z domu do domu. Už sa i on vzdával nádeje. Až konečne, tetka Gabrišovie mali práve také, čo by sa im boli hodili. Tmavočervenej farby a len kde-tu rozožraté od molí.

Zo začiatku tetka nechceli o predaji ani počut'. Neradi sa zriekali spomienok na mladost'. Vraj ich dostali do vena. No nakoniec sa dali obmäkčit'. Najmä ked' im Mat'o prisl'úbil, že ich pustia na divadlo zadarmo. Ale i tak, bez jednania sa neobišlo ani teraz.

— Vel'a je to, tetka, vel'a! Za také ledačo samá diera, samý mol'! — hanil Mat'o ako kupec na jarmoku.

— Ked' sa im nel'úbi, nech nechajú tak, — odvrkli tetka a pustili sa do smiechu. Tak sa pekne jednali a vycierali, jej bolo málo, jemu zase vel'a, iba ked' sa zrazu od obloka ozvalo na richtárovom zvone: bim bam bim bam. A o chvíl'u zase: bim bam bim bam.

Mat'o zbledol ako stena, na tetku sa ani neobzrel. Zahodil prikrývku a jedným skokom už bol aj pri dverách. A len čo sa dostal na ulicu, rozbehol sa dolu dedinou ako s vetrom o závod. Kam mu oči padli, na čo sa pozrel, všetko naň priam revalo: Inšpektor! Inšpektor!

— Uj, aby ho!... Pridáva do nôh, ženie sa ako bez duše a hromží pritom na richtára.

— Oplan akýsi! Vraj sa netreba bát'... Príde raz za pät' rokov a tu ho máš! Bol by mi navaril, keby som bol dal na jeho hlúpe reči. Ale i tak, kto vie ako bude.

Na požiarnom zvone v richtárovom humne odznelo zatial' tretie i štvrté znamenie.

Mat'o beží, dych mu dochádza, nevie na koho sa viac zlostit'.

— Fuj, aj s takouto robotou! Inšpektor je za humnami

a v škole nieto ani živej duše. Dokáž potom niečo! Vykazuj činnosť!

Konečne dobehol. Viac mŕtvy ako živý.

Nachystal všetko, ako keby sa bolo vyučovalo od rána. Vytiahol triedne knihy, nazrel do lavíc, za tabuľu i do skrine, kde-tu poutieral nahromadený prach. S úzkosťou v duši čakal, ako sa osvedčí v praktickom prevedení jeho pasca na inšpektora a najmä to, či žiaci dobehnú načas do školy.

Keď bol s prípravami ako-tak hotový, nazrel do obloka, čo ústil do dvora a do ulice odkiaľ mal prísť inšpektor.

Vyšiel von, pred školu a stadiaľto pozeral. Nikde ani živej duše. Nad dedinou sa vznášalo napätie podobné elektrickému náboju a hrobové ticho.

Obzerá sa zúfale okolo seba. Ulica je ešte stále ako vymretá. Rozmýšľa, čo urobí, ak žiaci nedobehnú načas. Zatvorí sa do izby a urobí sa hluchým i slepým. Nech sa robí čo chce. Praští so všetkým a ujde. Už toho má dosť na celý život. Nechce viac o Ľadzanoch a o učiteľstve ani počuť. Radšej bude svine pásť. Aspoň si nebude zdravie zožierať.

Prv než by sa pobral dnu, uviesť v skutok o čom práve meditoval, ešte raz mu oči padli na ulicu a čo vidí: na hornom konci v diaľke sa zjavil tmavý puntík. Nadskakuje, kotúľa sa smerom ku škole ako lopta. Za ním druhý i tretí. Po dvoch i po troch utekajú z horného i z dolného konca. Vybehujú z dvorov a medzierok a ako o preteky, kto dobehne prvý, ženú sa ku škole.

Maťo stojí predo dvermi a neverí vlastným očiam. Za chrbtom mu praští školský plot, ale nedbá. Naopak. Praskot plota mu pripadá ako najľúbeznejšia hudba. Nedbá o nič. Myslí iba na to, aby dobehli, aby ich bolo čo najviac. Obzerá sa napravo i naľavo, cíti, že mu čosi zaplavuje hruď, tisne sa až k očiam, napĺňa celú jeho bytosť. Čaká s otvorenou náručou ako mater a zdá sa mu, že ich ešte nikdy nemal tak rád ako teraz. Teraz, keď viselo všetko iba na vlásku, keď sa vysoký pán v okuliaroch chystal nad ním vyniesť ortiel — kto vie aký?

Bolo ich vyše polovice. Povyťahovali si z lavíc knižky, roztvorili písanky. Začalo sa horúčkovité vyučovanie.

Pribehol už aj Ferko Pazúr, čo mal v ten deň stráž za dedinou.

— Koho si videl? — vyzvedal sa Maťo.

— Pána inšpektora.

— Ako vyzeral? Mal niečo v ruke? Kufor alebo balík? Mať'o sa pokúšal zistiť, či sa Ferko nezmýlil. Či si nesplietol náhodou inšpektora s niekym iným.

— Nič neniesol. Bol vysoký a podopieral sa o palicu.

Na otázku, či mal okuliare Ferko nevedel dať odpoveď, pretože bol ďaleko. Bol si istý iba, že sa podopieral o palicu a že bol vysoký.

— Čo mal na hlave? Čiapku alebo klobúk?

— Klobúk.

— Bude to on, — pomyslel si Maťo a o zlomkrky sa dal dohánať, čo zameškal od septembra.

Aby vyzeralo všetko čo najprirodzenejšie vyvolal jedného žiaka k tabuli a nadiktoval mu príklad z počtov.

O chvíľu nazrel do obloka a zimomriavky mu prebehli po chrbte. Smerom ku škole kráčal odmeraným krokom vysoký chudý človek podopierajúci sa o palicu.

Keď bol od školy už len na niekoľko krokov, dal žiakom posledný pokyn: — Pekne nahlas pozdraviť! — a odovzdaný do vôle božej čakal už len na to, kedy sa inšpektor zjaví vo dverách.

No stalo sa to, čo najmenej očakávali. Inšpektor prešiel popred uličnými oblokmi a na školu sa ani neobzrel. Kráčal ďalej.

— Čo to má znamenať? Že by nevedel kde je škola? To nie je možné. Veď tu už bol. A plechová tabuľa na stene, akokoľvek doráňaná, predsa len niečo znamená. Musel si ju všimnúť. Môžbyť, že ma chce prekvapiť a príde z opačného konca. Vraj to tak inšpektori robia. Zjaví sa ti v triede keď ho najmenej čakáš.

Aby vedel na čom je, poslal jedného žiaka von, sledovať inšpektora: kam pôjde a čo bude robiť.

Netrvalo dlho, žiak sa vrátil a kričal už odo dverí: — Prosím, pán učiteľ, však to nie je inšpektor! To je miškár! Prišiel rezať richtárovi prasce!

Chýr o nevydarenej inšpekcii sa rozniesol po dedine ako vietor a v Ľadzanoch sa mali do tretice čomu smiať.

XV.

I keď ho to zo začiatku mrzelo, nerobil si ťažkú hlavu z toho k akému výsledku sa dopracovala jeho stráž za dedinou.

— Radšej desať miškárov ako jedného inšpektora, —

myslel si. Až neskôr, keď z ľadzianskych hôľ pofukoval už ostrý severák a zima sa z nich skľzla do dediny, keď bol na sto percent istý, že inšpektor nepríde, vtedy si spomenul niekedy na miškára a hundral, že ho parom nemusel niesť práve od tohoto konca.

Na koho sa odteraz spoľahol telom i dušou, to bol richtár. Dobre mu radil. Keby ho bol počúval, mohol si ušetriť nepríjemnosť s miškárom. Darmo je, starších ľudí vždy treba počúvať a brať si od nich príklad. Ospravedlňoval ho a zaumienil si, že odteraz ho bude vo všetkom sledovať. Videl v ňom človeka a priateľa, na ktorého sa mohol spoľahnúť so zatvorenými očami.

Po nevydarenej inšpekcii zrušil stráž za dedinou. Nebolo jej treba už aj preto, lebo deti začali chodiť do školy. Pribúdalo ich so dňa na deň. Vyučovanie prišlo pomaly do normálnych koľají.

Popri škole a práci s javiskom, pribudla starosť s nacvičovaním hry. Zapriahnutý bol od rána až do noci. Po vyučovaní bežal do krčmy a stadiaľto večer zase do školy, kde sa konali skúšky.

Nacvičovanie hry išlo dosť dobre. Bez závad. Najmä spočiatku. Herci prichádzali načas, boli plní dobrej vôle a ochoty. Až potom, čosi-kdesi, sa odrazu zmenilo všetko na nepoznanie. A to práve vtedy, keď mnohí z nich, najmä dievčence, vedeli úlohy už takmer naspamäť.

Nielenže sa omeškávali, ale poniektorí prestali vôbec chodiť. Hľadali ich, miesili blato po celej dedine, tratili čas, ale bez výsledku. Ako keby sa pod nimi zem prepadla. A takto to šlo od istého času takmer každý večer. I tí, čo ešte chodili, vyzerali, ako keby ich sem niekto kocarom dohnal. Dvíhali sa ako keby boli z olova. Tváre unudené, znechutené. Ako boli na začiatku plní dobrej vôle, tak tu teraz sedeli bez záujmu a oduševnenia, až bol strach sa na nich pozrieť.

— Čo sa to len s nimi porobilo? Prečo mi to robia? — spytoval sa Maťo sám seba a akokoľvek pátral po príčine, neodhlalil nič. Už videl výsledok svojej doterajšej námahy v troskách. Všetko spelo k tomu, že z divadla nebude nič. Konečne v jeden večer, keď už bolo zase všetkým na nevydržanie, dozvedel sa to, čo mal vedieť hneď od samého začiatku.

— Akože by to aj takto mohlo ísť? Veď je to také ruko-

lapné až strach! Iba on čo nedovidí ani na koniec vlastného nosa. Ktože to aj kedy slýchal takto ich spriahnuť! Aby Mara Lokšovie hrala s Ferom Záprtkom, keď sa oni už od Hromníc hnevajú. Veď je to priam proti náture! Ona, že by hrala, ale hen, s Jankom Sýkorom... to hej... Hana Petrášovie je na vážkach, lebo sa jej doma smejú. Na posmech ju majú... Mišo Grgul'a zase odkazuje, že to je úloha pre sopl'avého chlapca a nie pre neho! A vôbec, že on sa im na také divadlo prepytujem — vykašle. Zuzka Kubíškovie zase povedala, že ona sa chytať nedá — pred všetkými. Ani spievať, že nebude. Aj doma ju hrešili, že nech sa len opováži, robiť im hanbu... Betka Frtúsovie sa neukáže na skúške do tých čias, kým budú v jej úlohe mená ako: ježibaba, bosorka, staré rešeto, ohrablo, stryga a pod., lebo by jej ostali. Ani do smrti, že by sa ich nezbavila. A to je veru sväto-svätá pravda. A teda, alebo sa tieto mená vynechajú, alebo nebude hrať.

Zle nedobre sa hrnulo na Maťa zo všetkých strán. Jedným sa úloha zdala byť primalá, iní zase chceli, aby sa im polovica vynechala. Ak chcel, aby sa v nacvičovaní pokračovalo a aby z divadla niečo bolo, musel ustúpiť. Musel hľadať nových hercov, úlohy vymeniť alebo prispôsobiť a začať všetko od začiatku.

Stratili veľa času, ale nakoniec sa mu podarilo prekonať i tieto ťažkosti. V skúškach sa potom už pokračovalo nerušene. Obloky na škole boli osvetlené zase dlho do noci a herci sa rozchádzali zo skúšok keď petrolejové lampy pod povalami chalúp prestali už dávno žmúriť a pokojný sen Ľadzian rušil už len starý Máčalka s jeho trúbou a halapartňou.

Zapriahnutý od rána až do noci, ani sa nenazdal a boli tu Vianoce. Akokoľvek ležalo všetko na jeho pleciach a nedožičilo mu oddychu, pracoval s chuťou a oduševnením. Bol istý, že jeho námaha nevyjde nazmar, že kapitál, ktorý tu s mravčou húževnatosťou ukladal, prinesie raz zaslúžené ovocie. Dielo, ktoré budoval malo znamenať obrat k lepšiemu. Bolo medzníkom, za ktorým jeho pošramotená minulosť padne do zabudnutia. Jeho dramatické úsilie ho vyšvihne na piedestál, ktorý mu prináležal od samého začiatku. Dokáže, že čo bolo a nemalo byť, bola iba zhoda okolností. Nič viac a nič menej.

Než odišiel na vianočné prázdniny, skontroloval ešte raz, či je všetko na svojom mieste a funguje ako sa patrí. Či

stoja kulisy pevne na svojich miestach a či sa dajú ľahko vymieňať. V akom stave je osvetľovacie zariadenie a ako reaguje labirint špagátov, čo na ňom visela opona.

Všetko bolo v poriadku, fungovalo bezvadne. Roztvoril ešte raz oponu, zašiel dozadu až ku dverám, aby sa stadiaľto pokochal v pomníku, čo tu po ňom ostane pre budúce generácie ako nehynúci a žiarivý príklad.

Bol spokojný. Mohol odísť spokojne na prázdniny. Páčilo sa nielen jemu, ale všetkým. A toto, čo už teraz obdivujú ako siedmy div sveta, táto hŕba papieru, dreva a špagátov, to ešte nie je všetko. Lebo je bez života a duchovnej náplne. Čo povedia, keď sa na ulicu s košatými stromami vyhrnie rozjarená mládež s harmonikou? Vyperení mládenci a dievky švárne ako kvet? Keď sa v lese s hubami a vevericou rozprúdi tanec čarokrásnych víl, ozve rachot pištolí a spev hôrnych chlapcov? Čo povedia potom?

Ľadzany, Ľadzany, neviete vy čo je svet a čo sa vám tu chystá!

(*Pokračovanie*)

JEDNÝM DYCHOM

Môcť sa tak schýliť k hrudi tvojej dmúcej,
ty moja hrdá, potupená zem,
môcť sa ti vyznať z lásky nehynúcej,
že ťa i takú v hanbe milujem,
môcť vás tak objať, verní z mojich bratov,
vás odhodlaných tasiť z lásky meč,
vás, ktorých spája ako niťou zlatou
spoločná túžba chrániť kríž i reč,
môcť, ach, môcť vzbľknuť v plameň, ktorý zžiera
a pozná lásku, lož i nenávisť,
môcť silou ducha zahlušiť to zviera
temnejších nocí, potom s láskou prísť,
schýliť sa k tebe a počúvať v tichu
o tvojích šťastných a kvitnúcich dňoch,
slobodu cítiť v pulzujúcom dychu
a istotu, že požehná ťa Boh.

Sida Rakay
(15. februára 1969)

ROZHĽAD

GLOSY Z OKUPAČNEJ KONSOLIDÁCIE

La culture, c'est moi. Po slove socializmus je slovo konsolidácia najčastejším termínom v politickom slovníku súčasných propagandistov v ČSSR. Najprísnejšími kritikmi Dubčekovej politiky a jeho socializmu s ľudskou tvárou sú Miloš Krno, Emil Gregor, Ján Kállay, Ján Novák, Milan Bako, Otto Ončák, Kamil Filip, Juraj Jenča, Ján Raška, Bohuš Gračko, Daniel Andrejčík a ešte pár im podobných. Títo spustili neuveriteľnú propagačnú kanonádu na popredných spisovateľov, novinárov, umelcov a vedeckých pracovníkov, ktorí v roku 1968 v súvislosti so socializmom spomínali aj slovo sloboda a so spojenectvom aj slovo suverenita. To boli tie štyri S, ktorých sa naľakali aj vládcovia v Moskve. Preto prišlo k 21. augustu 1968.

Husákov režim, ktorý dnes vládne z milosti Sovietov, sa na Slovensku opiera o takých ľudí ako Viliam Šalgovič, Karol Šavel, František Mišeje, Matej Lúčan a Vasil Biľak. Husák kedysi hovoril, že chce robiť « komunizmus múdrych hláv ». Dnes má k dispozícii quislinkov. Ladislav Novomeský, Vojtech Mihálik, Miroslav Válek a Vladimír Mináč musia sa prizerať ako Miloš Krno « čistí » slovenskú kultúru. Čo má hlavu a driek, to prookupační propagandisti pošpinili už zo všetkých strán. Konfidenti sa vyrútili z podzemia len čo okupant etabloval svoju moc. Verejnosť ani nevie často, kto sú títo ľudia. Krno je možno Gregor alebo Kállay, alebo Novák. Ale čo na tom záleží pod akým menom kto « čistí » slovenský kultúrny život? Pripadá nám to ako keď pyšný francúzsky kráľ vyhlásil « L'État, c'est moi ». Aj Krno si hádam myslí: « La culture, c'est moi ». Preto sa u nás « čistí », osočuje, udáva.

Pre pamäť budúcich generácií prinášame tu zoznam tých, ktorí sú dlhé mesiace najviac terčom útokov okupačnej konsolidačnej propagandy: Jozef Bob, Pavol Števček, Dominik Tatarka, Kornel Földváry, Rudolf Olčinský, Zora Jesenská, Eugen Löbl, Ladislav Mňačko, Milan Polák, Vladimír Maňák, Július Strinka, Ivan Mojík, Ján Uher, Ján Trachta, Ján Kalina, A. Menzatoris, Dušan Pokorný, Vojtech Hatala, Hvezdoň Kočtuch, Ladislav Košťa, Viktor Pavlenda, Michal Dzvoník, Svätozár Štúr, Anton Ťažký, Milan Ferko, Ján Čomaj, Michal Nadubinský, Ján Ferienčík, Ivan Kupec, Eduard Goldstücker, Ladislav Kupkovič, Roman Kaliský, Juraj Fabian, Anton Hykiš, Vladimír Žabkay, Štefan Drug, Štefan Žáry, Juraj Špitzer, Samo

Falt'an, Gabriel Rapoš, Ján Marták, Karol Weiss, Daniel Šulc, Milan Zemko, František Sýkora, Eugen Rosian, Emil Štefan, Edo Friš, Peter Hirš, Ivan Kusý, Ervín Polák, Dušan Kužel', Otto Obuch, Ján Vilikovský, Alexander Noskovič, Juraj Vereš, Emil Knieža, Milan Šimečka, Ján Bálint, Karol Dlouhý, Milan Šútovec, Teodor Fiš, Mikuláš Gašparík, Andrej Kopčok, Karol Minárik, Martin Hric, Tibor Michal, Alfonz Bednár, Ján Čierny, Ján Števček, Milan Vároš, Andrej Sarvaš, Ctibor Štítnický, Mieroslav Hysko, Andrej Leňo, Peter Fridner, Rudolf Skukálek, L. Slabey, Viktor Egri, Peter Fridner, Rudolf Skukálek, L. Slabey, Viktor Egri, Lajcha, Majda, Krajčí, Babnič, Hlaváček, Štrbka, Hojný, Karvaš, Bžoch, Škalouda, Szatmáry, Zvoník, Rozner, Otta Plávková, Mária Sedláková, Klára Jarunková, Hana Ponická, Katarína Lazárová, Nataša Tánska, Jaroslava Blažková, Zuzka Zguriška, Maša Hal'amová, Hana Zelinová, Magda Takáčová, Príbusová, Krulišová, Nogeová, Bžochová, Čechová, Kalinová, Trachtová, Škaloudová, Szatmáryhová, Noskovičová, Štefelová, Krausová, Majerová, Luxová, Schwalbová, Vilikovská, Štekulová a celý rad d'alších.

K tomu treba ešte dodat': konsolidácia si v celej ČSSR vyžiadala tieto obete: miest pozbavili 2.200 novinárov, 800 diplomatov, 680 odborárskych funkcionárov, niekol'ko sto umeleckých profesorov a 15 tisíc administratívnych úradníkov. Korešpondent nemeckej tlačovej kandelárie DPA hlásil 3. septembra t.r. z Prahy, že podl'a úradných údajov najhoršie bol postihnutý čistkami učitel'ský personál, kde vraj bolo preložených 80 percent učitel'ov a vel'ké percento učitel'ov bolo prepustených. Uvádza prípad jedného gymnázia, kde z 25 profesorov zostal na mieste iba jeden.

Husák sám vyhlásil: « Vyše 160 novinárov dezertovalo na západ ». Ján Podhradský sa však popritom vystatuje: « Máme 336 novín a časopisov (len na Slovensku) ». Zabudol však dodat', že by stačilo, keby mali iba jeden časopis, lebo všetky píšu tak lineárne ako biblia.

A. P.

Aj Matica pod tlakom. V preverovacej mašinérii konsolidácie prišla na rad aj Matica slovenská. Vraj aj do jej činnosti zasiahli l'udia s nesprávnou ideológiou. Od čierneho roku 1875 až po rok 1954 bolo už mnoho úradných zásahov do tejto najvýznamnejšej slovenskej kultúrnej inštitúcie. Najmä spomenuté dva roky sú si tak podobné ako vajce vajcu. Len muži, ktorých politika tragicky zasiahla do života Matice, mali iné mená. V prvom prípade to bol Koloman Tisza, v druhom prípade Viliam Široký.

Ked' sa zamýšl'ame nad týmto osudom Matice, kladieme si otázku: Čím je to, že do činnosti Matice takto násilne zasahujú politické režimy? Ved' Matica je kultúrnou inštitúciou, vykonávala

prevážne vždy len osvetovú a vydavateľskú činnosť. Čím teda ohrozuje mocenské záujmy režimov? Odpoveď je zaiste v tom, že Matica nielen podľa stanov, ale aj podľa tradície a významu je jednotou milovníkov života a ducha slovenského. Každý, kto cudzou mocou zasahuje do života a ducha národa, musí naraziť na Maticu.

Počúvame aj o pohone proti niektorým matičným činiteľom za ich činnosť v rokoch 1968-69. Už sa nehovorí o jej celonárodných úlohách, už ju nespomínajú ako organizačnú zložku Národného frontu, už nepočuť o jej starostlivosti o zahraničných Slovákov, ba ani o kultúrne potreby vyše 300 tisíc Slovákov v českých krajinách a v národnostne miešaných oblastiach na Slovensku, na čo Marták pred dvoma rokmi kládol taký dôraz. Už nik nevysloví slová: « Milý je nám každý krajan, ktorý sa hlási k slovenskému národu, bez rozdielu zemepisnej vzdialenosti, náboženského presvedčenia, alebo politickej príslušnosti ». Už sa iba pokračuje v línii, ktorú na vlaňajšom valnom zhromaždení Matice naznačili Válek a Pezlár, keď žiadali, aby sa slovenskému národnému vedomiu dala medzinárodná proletárska platforma.

Dr. Marták, ktorý roku 1968 rozhýbal činnosť Matice, na tohoročnom valnom zhromaždení už hovoril o akomsi novom medzníku vo vývoji a činnosti Matice. Koľko už bolo týchto medzníkov a koľko ich ešte nepriatelia chcú nadeliť nášmu národu i Matici?! Politickí cynici zakrývajú tragédiu národa ešte aj matičnými slávnosťami, na ktorých folkloristické ľudové skupiny tancujú a niekoľko zástupcov zahraničných Slovákov, ktorí nevidia do zákulisia, pritom asistuje. Oslavujú Maticu, ale zabíjajú jej ducha a znemožňujú jej činnosť. Tak to vždy bývalo u nás, že na pomere voči Matici poznávala sa politika režimu. Tomuto osudu sa nevyhol ani Husákov režim.

— ik —

Čistky vo Zväze slovenských spisovateľov. Svojou povahou sú mnohé veci na Slovensku dnes mimoriadne. Napríklad aj opatrenia so Zväzom slovenských spisovateľov a rôzne osobné zmeny v jeho orgánoch. Keď na jeseň roku 1969 minister kultúry Válek rozposlal list umeleckým zväzom o nutnosti podriadiť sa novej politike strany, prerokoval ho na svojom decembrovom zasadnutí aj výbor Zväzu slovenských spisovateľov, v ktorom boli ešte Milan Hamada, Pavol Števček a Dušan Kužel. Ich členstvo nikomu neprekážalo. Na základe pozitívneho postoja výboru Zväzu k listu ministra kultúry, minister vnútra schválil potom, v marci t.r., nové stanovy Zväzu slovenských spisovateľov. Na zasadnutí v apríli t.r. výbor Zväzu musel však vylúčiť Rudolfa Skukálka, Emila Kniežu, Dežeja Monsloja

a Teodora Fischa zo zoznamu slovenských spisovateľov za to, že zostali v zahraničí. Od toho času bolo zas ticho, akoby Zväz spisovateľov ani neexistoval. Strana už dávno predtým zastavila Kultúrny život a tak sa spisovatelia nemali ani kde prejaviť. Mnohí však verili na sľub strany, že Kultúrny život výjde k januáru 1970, ale nevyšiel dosiaľ. Nepomohli ani Plávkove uisťovania, že výbor Zväzu « plne a nedvojzmyseľne podporuje nekompromisnú marxisticko-leninskú politiku strany, ako ju vyjadrujú uznesenia posledných plén ÚV KSČS ». Sľuby, čo sa týka činnosti Zväzu spisovateľov, sa teda nesplňujú, ale čistka pokračuje. Dôkazom toho je aj rozhodnutie výboru Zväzu, ktorý v auguste t.r., na mimoriadnom zasadnutí pozbavil doterajších funkcií Milana Hamadu, Dušana Kužela, Pavla Števčeka a Štefana Žáryho. Úradne sa hovorí, že výbor prijal ich abdikáciu. Na ich miesta nastupujú Pavol Koyš, Vladimír Mináč, Ján Števček a Vincent Šabík. Osobné zmeny v takejto situácii, či sa to už formálne robí na vlastnú žiadosť dotyčných alebo nie, vždy prezrádzajú politický tlak.

Vieme si predstaviť nielen náladu vo výbore Zväzu, ale aj medzi spisovateľmi. Najlepšie ju prezrádza literárne mlčanie, ktoré tak úžasne kontrastuje s hlukom a vreskom jarmočných kriklúňov a pózerov, ktorí sa dnes vydávajú za jediných vlastníkov pravdy, a ktorí — ako to hovorí Mináč — znevažujú a znásilňujú históriu tým, že sa vždy obracajú k takým faktom a súvislostiam, ktoré im vyhovujú a zamlčujú tie, ktoré by ich usvedčili zo lží.

Nechceme lámať palicu nad žiadnym z tých nových, čo sa dostali do výboru Zväzu slovenských spisovateľov. Minulosť ukázala, akí boli tí starí, budúcnosť povie, akí budú tí noví. Mravné i politické krytérium nosí každý jednotlivec vo svojom svedomí.

— M. Ž. —

HYENIZMUS V SLOVENSKEJ LITERATÚRE

Od polovice šesťdesiatich rokov sme dúfali, že slušný tón sa presadí a udomácni aj v domácej slovenskej literatúre. Po tom, čo popísali v akejsi revolučnej halucinácii Tatarka, Lajčiak, Karvaš, Mňačko a iní sa zdalo, že slušný tón si konečne privlastní aj slovenský komunistický spisovateľ. Chceli sme veriť v tú lepšiu, kultúrnu vlastnosť tohto spisovateľa, na ktorú ešte nikdy nedoplatila ani literatúra ani spoločnosť. Mysleli sme, že hyenizmus, ktorý sa zjavil v literárnych prejavoch niektorých komunistických autorov v období stalinizmu sa už nikdy nevráti. Ale opäť sme sa sklamali. Dôkazom toho je román Ladislava Ťažkého « ...čo poviem o chlapcovi », z ktorého úryvok uverejnili Slovenské pohľady (č. 8, 1970, str. 11-28). Je to román s témou z povstania z roku 1944. Redaktor Pohľadov Ján Števček uverejňuje tu pod hlavičkou « Náleziská »

povstalecké básne Lenkove, Reislove, Plávkove, Novomeského a Stachove. Nevynikajú ani novou myšlienkou ani estetickým obohatením verša. A prózu Ladislava Ťažkého « ...čo poviem o chlapcovi ». Ak v týchto básňach (ako v celej povstaleckej poézii okrem pár básni M. Rúfusa) je ešte aj dnes viac rétorického pátosu (ktorý je naskrze ošúchaný a prázdny) ako strhujúcej myšlienky (hoci po toľkých rokoch sklamania, úzkosti a vytriezvenia sa dávno čaká zamyslenie bez rétorického heroizmu) je to smutným obrazom doby, autorov i predmetu. Po štvrťstoročnom odstupe od dramatických i tragických udalostí z roku 1944 žiada sa pravdivý a ľudský prístup aj k tomuto úseku našich dejín.

Ján Števček v sprievodnom texte k týmto povstaleckým príspevkom hovorí: Dejiny majú svoju všednú stránku. Je pravda, že všednosť pristane dejinám viac ako teatrálny heroizmus, ktorým sa každý človek časom presýti, ale aj všednosť a najmä všednosť žiada pravdivosť a slušnosť. Žiada spravodlivý ľudský pohľad na deje i na ľudí, aby sa potomkom nezanechávala iba zžierajúca nenávisť, ktorá nikdy neplodí pokoj a svornosť. Ale keby nebolo heroizácie povstania z čoho by žili slovenskí komunisti? V našich dejinách sa nemajú na čo zachytiť, iba ak na Slovenskú republiku rád z roku 1919, ale aj to bolo dielo Bélu Kúna a nie Slovákov.

Ak sa u nás zotrváva ešte na nároku, že spisovateľ je svedomím národa, nemala by sa toho zriekať ani literatúra. Lebo tá má byť pravdivým obrazom života a ducha svojho času. Nemôže to však robiť takým spôsobom ako Ladislav Ťažký vo svojom poslednom románe « ...čo poviem o chlápcovi ». Prečo? Pre takéto výrazy, ktoré udávajú aj tendenciu obsahu: « Tiso je kurva! » — « Prečo je váš prezident kurva? Lebo slúžil omšu v Bystrici ». « Tiso nám mal poslať reverendu! Tiso je váš spojenec. Preto je... » atď. Toto je hyenizmus, ktorý nemá mať v literatúre miesta. Už aj vzhľadom na časy, aké prežíva dnes náš národ. Keď to súdr. Ťažkému lahodí, môže si povedať: « Najviac je tých, čo chcú podpísať, že dostali cigarety a peniaze, ale nie, že budú verní samostatnému Slovenskému štátu, lebo ten štát je verný Nemcom... ». Je to provokácia čitateľa, aby si uvedomil závislosť a vernosť terajšieho štátu (ČSSR) na ZSSR. Aby porovnal situáciu za vojny (zdôrazňujem za vojny!) s dnešnou. A vôbec situáciu za komunistického režimu (okrem Dubčekovho obdobia) s pomerami za Slovenskej republiky.

Neviem, čo všetko bude ešte v románe (zatiaľ je verejnosti známy len úryvok v Slov. pohľadoch), komu ešte Ťažký ústami svojich hrdinov vynadá do « kuriev », koľko razy sa ešte vysmeje zo Slovenského štátu a jeho prezidenta. Už to, čo sme doteraz čítali, stačí, aby sa rozumný Slovák zamyslel nad našou dejinnou dilemou. Vždy sme boli na niekom závislí, niekomu « verní ». Maďarom, Čechom, Nemcom, Rusom. Je na čase otázka: Kedy budeme konečne verní sebe?

Kliatba slovenského osudu spočíva v tom, že mnohý Slovák je spokojnejší v cudzích službách, že ukazuje, že je viac « verný » iným ako sebe. Z toho sa zrodili na slovenskej strane tie derogatívne zjavy aké prinášal sebou « čechoslovakizmus », « slovenský národný socializmu », « stalinizmus » i « okupačný sovietizmus ».

Už sme sa veľa razy « oslobodili » od všeličoho, ale zrejme doteraz sme sa nevedeli oslobodiť od komplexu závislosti. « Oslobodenie » po februári 1948 doviedlo dokonca i slovenského spisovateľa do situácie, že smel byť organizovaný iba « v slovenskej sekcii Zväzu československých spisovateľov », kde úradnej politike zavadzala aj tradícia Matice slovenskej, preto režim zlikvidoval jej činnosť, kde aj KSS bola len « územnou organizáciou KSČ na Slovensku ». A-ako hovorí E. Löbl- ani « očakávania slovenského národa, že bude môcť žiť ako slobodný a svojprávny národ v rámci federácie sa žiaľ nesplnili. Brutálna okupácia republiky zbavila slovenský národ najzákladnejších národných práv. Kým krajiny v Afrike a Ázii majú právo a možnosť sa ako samostatné národy rozvíjať, je Slovensko v srdci Európy kolóniou a obeťou veľkoruskej imperialistickej rozpínavosti ».

A aj v tejto situácii komunistický spisovateľ chce byť komusi « verný ». A či aj zradný? V čase, keď poľskí spisovatelia manifestačne dokazujú svoju vernosť sebe aj na pohrabe svojho veľkého mŕtveho druha Pawla Jasienicu, keď sa tu v jednom fronte stretajú katolíci i komunisti, aby pred režimom demonštrovali svoju duchovnú vernosť národnej poľskej tradícii ako ju ukazoval Jasienica, na Slovensku sme svedkami ďalšieho hyenizmu v literatúre. Zase ktosi čímsi chce vykupovať svoju malú dušu. Otázka je, na čí osoh a na akú škodu?! My k tomu len poznamenávame: Na vernosť sebe, na slušnosť voči sebe i voči druhým a na pravdivosť dosiaľ nedoplatili ani literatúra ani národ.

Imrich Kružliak

NÁRODNÁ PSYCHOANALÝZA

Dva úryvky z rozhovoru s Čechmi v exile:

— Nikdy som doma nepocítil nacionálnu otázku, o tom som sa dozvedel až tu.

— Nikdy som sa nestretla so Slovákmi. Vy ste prvý Slovák, s ktorým sa zhováram. Čestné slovo.

Prvý prípad: 30-ročný intelektuál. Medzi riadkami povedal asi toto: Nikdy som nad vami neuvažoval. Viem, že v republike existujú dva národy, ale mal som iné problémy ako formovať si svoj vzťah k Slovákom. Nemilujem vás síce, ale ani k vám necítim nenávisť. Ste mi ľahostajní.

Druhý prípad: 25-ročná žena z domácnosti. Žila v Prahe, ale napriek tomu sa so Slovákom nikdy v živote nestretla, « slovenštinu » nikdy nepočula. Až v exile zistili, že existujú národné trenice. Doma žili zahl'adení do svojo češstva.

Je to možné? Určite je.

Stačí si tieto individuálne poznatky konfrontovat' so zprávami z tlače, kde sa hovorí, že v takých oblastiach ako je Ostrava a Havířov môžu síce zohnat' výbor Miestneho odboru Matice slovenskej, ale horšie je to s naverbovaním dostatočného počtu členstva. V školách novšie síce majú slovenské triedy, ale kde zohnat' potrebný počet žiakov? A to z niekol'kodesiatok tisíc.

— Mala som v Plzni priatel'ku, ktorá pochádzala zo Slovenska. Hovorila po česky. Bolo to « roztomilé », tá jej mäkkost' a melodičnost' v češtine — povedala mi iná Češka.

Mnohí z tých, o ktorých ich kolegovia predpokladali, že sú Česi, boli vlastne Slováci.

Nie som ani sociológ, ani demograf. A tak si netrúfam zodpovedne povedat', kto tu má vinu. Iste tu zohrala svoju úlohu oficiálna « buržoáznonacionalistická » politika v r. 1948-1967 — i ked' « buržoázny nacionalizmus » nachádzali iba v slovenských radoch. Ale nemyslím si, že je to jediná príčina, prečo státisíce Slovákov v pohraničí a konečne v Čechách a na Morave vôbec, ale aj desat'tisíce na južnom Slovensku napokon zistili, že vlastne Slovákmi nie sú. To je asi jediný prípad v dejinách, že sa odnárodňovali celé skupiny obyvatel'stva vo vlastnej krajine.

Domnievam sa, že tu svoju úlohu zohrala aj jedna skutočnost': sme pravdepodobne najskomplexovanejší národ v Európe. Iste nevyčerpám chorobopis skomplexovaného Slováka, ale rozhodne patria do neho tieto symptomy: nemáme svetové dejiny, náš jazyk je nedokonalý, je to stále dedinská reč, dokonca ani vtipy sa ním nedajú dobre preložit', sme príliš folkloristickí, sme... Čo podl'a nich ešte dlho nebudeme: moderný, plnokrvný európsky národ.

Preto jednoduchý Slovák už po týždni pobytu v Čechách si kupuje « v Brńé na nádřaží pářky », vzdelaný Slovák ak dostane niekde na úrade kresielko alebo si zoberie Češku za ženu je — Čechoslovák. (Osobne je mi milšie ak sa zo Slováka stane Čech, ako Čechoslovák). Ak sa skomplexovaný Slovák dostane do exilu, má takúto filozofiu: To je schizofrénia žit' tu a mysliet' na Slovensko. Načo sa umárat', vyplakávat', načo si do knižnice dávat' bábiky zo šúpolia, načo obrazy Bratislavy, načo Plickove Slovensko vo fotografii, nahrávky Lúčnice alebo Cikkera. Odišli sme, opona spadla.

Aby som sa vyhol kritike, že opät' generalizujem — čoho som sa už raz dopustil podl'a niektorých kritikov, ked' som do Mostu napísal príspevok o mladej emigrácii — pripomínam, že mám stále na mysli iba skomplexovaného Slováka. Či je takýchto Slovákov v emigrácii väčšina alebo menšina, to si netrúfam povedat'. V tomto

smere by však nemal nikto nikomu udeľovať lekcie, pretože tu chýba objektívny, štatistický prehľad. Mysliet' si, že skomplexovaní Slováci zostali doma, to je — pia fraus. Čas bude najlepším arbitrom. Mnohí z tých, ktorí teraz priložili ruku k spoločnému dielu, pravdepodobne odpadnú, akonáhle sa úplne aklimatizujú. Ak ich zoberú láskavo na vedomie monsieur Dupont, Herr Mayer a mister Smith.

Skomplexovaný Slovák žije rovnako dajme tomu v Banskej Bystrici ako v Havířove, Mníchove, Pittsburghu alebo v Zürichu. Aby nežil skomplexovaný medzi Havířovom a Pittsburghom, musí sa zbaviť komplexov najmä « medzi Dunajom a Tatrami ». Ak budeme mať takú silu, že ešte po desaťročiach si zachováme « citovú schizofréniu » medzi exilom a domovom, ak sa človek doma konečne dozvie, že je moderným Európanom (ale chvalabohu aj bez mnohých neduhov moderného európanstva a kozmopolitizmu) — potom ako národ nebudeme musieť navštevovať čakárne psychoanalytikov.

Jozef Špetko

III. SLAVISTICKÝ KONGRES V SALZBURGU-REGENSBURGU

1-8. júla 1970

Pod menom Slavistických kongresov v Salzburgu-Regensburgu rozumejú sa kongresy týkajúce sa obdobia cyrilometodského, a zaoberajú sa okrem osobností sv. bratov aj širšími dejinami toho obdobia; staroslovenskou jazykovedou, archeológiou, umením atď. Organizuje ich « Slovanský Ústav v Salzburgu-Regensburgu », ktorého predsedom je regensburský biskup Rudolf Graber, a tajomníkom viedeňský profesor Dr. Franz Zagiba. Prvý kongres bol roku 1963, druhý r. 1967.

Tretí kongres bol zvolaný z príležitosti 1100. výročia ustanovenia sv. Metoda za veľkomoravského arcibiskupa a pápežského legáta, ako aj jeho odsúdenia nemeckými biskupmi. Kongres sa odbavoval zpolovice v Salzburgu (1-4. júla) a potom sa preniesol do Regensburgu (5-8. júla), nakoľko podľa mienky znalcov toho obdobia, sv. Metod bol súdený v tomto meste, a potom uväznený, alebo lepšie povedané poslaný do vyhnanstva « do Švábska ». Významný regensburský profesor práva Dr. Franz Mayer v slávnostnom prejave zrekonštruoval celý Metodov proces, a to v « Herzogsáal »-e teda na pravdepodobnom mieste, kde sa odohral pred 1100 rokmi. Iní vedci snažili sa osvetliť osoby biskupov, ktorí súdili sv. Metoda, iní zase bližšie určiť miesto, kam bol poslaný do vyhnanstva. Ako som

vyššie spomenul staroslovenské žitie zaznamenáva iba krátko, že bol poslaný « v Svaby ». Mníchovský profesor cirkevných dejín A. Ziegler už pred pár desat'ročiami predložil mienku, že miestom väznenia sv. Metoda bol kláštor *Ellwangen* v Švábsku. Na tomto kongrese prof. J. Schütz predložil ako možný kláštor *Spalt*, a J. Mass predložil kláštor *Reichenau*. O týchto mienkach sa vyvinula živá debata. Nakol'ko i nad'alej najviacej pravdepodobnosti si nárokuje kláštor Ellwangen, predsedníctvo kongresu usporiadalo dňa 8. júla zájazd do tohto mesta. Dnes tam kláštora už nieto, ale existuje románska bazilika, a niektoré časti kláštorných budov pochádzajúce zo stredoveku. Mestečko Ellwangen účastníkom zájazdu pripravilo milé prijatie. V starobylej bazilike bola priliehavá bohoslužba na pamiatku sv. Metoda, a to v staroslovenskej reči. Spevácky sbor pri tejto bazilike (samí Nemci) predviedol viachlasne niekol'ko staroslovenských liturgických spevov. Po odspievaní evanjelia po staroslovensky a po nemecky, mal som krátky prejav, a síce po slovensky pre slavistov a po nemecky pre domácich občanov. V prejave som vyzdvihol, že je to asi po 1100 rokoch, že sa v tej bazilike znovu ozýva slovanské slovo. Metod sa musel modlit' asi potichu, kým my teraz na jeho pamiatku to robíme verejne. Mešt'anosta označil túto bohoslužbu ako čin zmierenia.

Už dlhší čas pred kongresom objavili sa vo svetovej tlači zprávy, že ten « čin zmierenia » bude vel'mi slávnostný v salzburskej, alebo regensburskej katedrále, na odprosenie za nespravodlivé odsúdenie sv. Metoda, a dva a pol ročné väznenie. Vraj ten čin mal odbavit' pápežský legát vyslaný z Ríma. Všetko toto nezodpovedá skutočnosti. Pápež ako nástupca Jána VIII. nemá sa čo ospravedlňovat', lebo bol to práve Ján VIII., ktorý Metoda svojím zásahom vyslobodil. Jediná vec, čo z Vatikánu doniesol kard. Fraňo Šeper, bol krátky pozdrav, čo v mene sv. Otca kongresu adresoval štátny sekretár kard. Villot. Spomenutý kard. Šeper tak v Salzburgu, ako aj v Regensburgu slúžil slávnostné glagolské bohoslužby.

Počas pracovných zasadnutí boli prednášky dopoludnia a odpoludnia. Viacerí prednášatelia predložili nové výsledky svojich štúdií. Tak na pr. prof. F. Mareš (Viedeň) snažil sa určit', ktorý « Paterik » preložil sv. Metod, Dr. Vl. Popovič (Beograd) podal výsledky vykopávok v niekdajšom Syrmiu (Mitrovica), prof. D. Hamm hovoril o staroslov. preklade knihy Machabejcov, ja som podal nové objavy byzantských fresiek v Ochride a Kieve, na ktorých je sv. Cyril vyobrazený ako biskup.

Čo sa týka účasti, treba konštatovat', že skoro polovica ohlásených sa nedostavila. To sa týka predovšetkým vedcov zo slovanských zemí. Z Česko-Slovenska bolo ohlásených asi 30 osôb, z toho 10 zo Slovenska. Vskutku však zo Slovenska nedošiel nikto, a z Čiech len traja. Z iných zemí som zistil, že tam bolo 6 z Juhoslávie, 4 z Mad'arska, 2 z Bulharska a dvaja z Pol'ska. Ostatní nedošli. Rozu-

mie sa, že to malo vplyv na celý ráz Kongresu, lebo na pr. prednášky o výsledkoch vykopávok na Slovensku a na Morave celkom vypadli.

Zvlášť chcem poznamenať, že okrem mňa nebolo na Kongrese ani jedného Slováka. Bolo tam síce asi sedem iných ľudí (F. Zagiba s manželkou, Rev. R. Rudolf, Dr. Király, Dr. Erdődy, prof. Wagner, Rev. Bauer atď), ktorí sa síce narodili na Slovensku, ale nie sú Slováci a teraz ani nežijú na Slovensku. O Slovensku a o slovenčine bolo síce často počuť v prednáškach cudzích vedcov, no patrilo by sa, aby sa na týchto kongresoch zúčastnilo viacej Slovákov, ak už nie z domova, tak zo zahraničia. Predmetom kongresu je vlastne Slovensko (v širšom zmysle ako Veľká Morava), so všetkými vzťahmi k okolným krajinám. Nasledujúci kongres bude roku 1973 z príležitosti 1000. výročia založenia pražského biskupstva.

M. Lacko S.J.

* * *

IL MONDO SLAVO. Volume primo, Istituto di Filologia Slava dell'Università degli Studi di Padova, redatto da Milan S. Ďurica, 1969. Prináša dva slovenské príspevky. Prvý (Str. 69-84) z pera Adriany Ferenčíkovej z Jazykového ústavu Ľ. Štúra v Bratislave « La Cultura linguistica negli ultimi cinquant'anni di sviluppo della lingua letteraria slovacca ». Je to výborne napísaná prehľadná štúdia o jazykovom vývine slovenčiny. Zišlo by sa ju preložiť aj do angličtiny. Druhý príspevok: Anton Špiesz, « Artigiani e commercianti italiani in Slovacchia nel secolo XVIII. « Pramenná štúdia, ktorá odhaľuje doteraz úplne neznáme kultúrne vzťahy slovensko-talianske. Za zadováženie a umiestenie týchto dvoch pekných príspevkov slovenská kultúrna verejnosť je povďačná redaktorovi prof. Dr. Stanislavovi Ďuricovi. S radosťou zaznamenávame.

K N I H Y

ALEXANDER MATÚŠKA: *J. C. Hronský*. Vydal Slovenský spisovateľ v edícii Horizonty, str. 234, náklad 1500 výtlačkov, Bratislava 1970.

Monografické štúdie nie sú v našej literatúre zriedkavosťou. Ale čím ide o významnejšie osobnosti nášho života, tým ich je menej. Nebolo to inak pred komunistami a nie je to inak ani za nich. Hoci od nich by to človek očakával viac už preto, že na kultúrnu tvorbu venujú oveľa viac prostriedkov ako bývalé režimy, a hlavne, že v totalitnom štáte intelektuálne sily utekajú od politiky a koncentrujú sa vo vede, literatúre a umení. Že tu však dosiaľ nenastala náprava, to má zas politické príčiny. Treba prekádrovať každého, aj mŕtvych. A do « nespoľahlivých kádrov » režim neinvestuje. Ani keď ide o mŕtvych. Preto bol Hronského osud za komunistického režimu taký, aký kádrový posudok mu vystavili. Aj na záložke obálky Matúškovej knihy čítame: « Literárne dielo J. C. Hronského získalo si Matúškov záujem dávno, v niektorých prípadoch už v čase svojho vzniku. Konkrétnejší výraz dostal tento záujem roku 1966 v štúdii J.C. Hronský, s charakteristickým podtitulom: « Profil na skúšku ».

Povedali by sme: Aj taký spoľahlivý literárny historik ako Matúška musel písať « na skúšku ». Musel oprobovať čo povie strana; schváli a či neschváli. Ale celá vec je komplikovanejšia. V 50. rokoch patril aj Alexander Matúška medzi « zatratených ». V textoch k dejinám literatúry sa deti v škole aj o ňom učili výroky, akými ho charakterizovali Široký, Šefránek, Plávka, Rozner a iní. V tých časoch Karol Bacílek nerozhodoval len o tom, či dielo niektorého autora vyjde alebo nevyjde, ale aj o tom, aký bude mať obsah. To všetko patrilo k podstate stalinského komunizmu. Toľko bolo treba povedať úvodom (aj na vysvetlenie možno, prečo Matúška pristúpil k téme Hronský až roku 1966 a aj to najprv iba « na skúšku »).

Hronského knihy začali na Slovensku opäť vydávať až roku 1966, čiže šesť rokov po jeho smrti. Až vtedy pochopili, že slovenská literatúra sa bez Hronského nezaobíde, že je bez neho neúplná, že slovenskému čitateľovi Hronský chýba. A až v tomto literárnom « odmäku » odvážil sa aj Matúška siahnuť po J.C. Hronskom.

Matúškova kniha « J.C. Hronský » (1970) je označená ako « zásadná a priekopnícka štúdia ». Smutné, že o našom najväčšom prozaikovi vychádza « priekopnícka » štúdia až desať rokov po jeho smrti. Ale keď si človek uvedomí, čím od roku 1948 musela prejsť aj slovenská literárna veda, skoro by zvolal: heuréka! Jednako pre rok 1970 (alebo lepšie opäť aj roku 1970) je to istým spôsobom odvážna kniha. Matúška už v úvode priznáva: « Jedným sa upieral ich sku-

točný formát, druhým aj existencia. J.C. Hronský patrí k tým druhým ». Vzhľadom na to, čo písali o ňom v Dejinách slovenskej literatúry (1962), myslím, že aj k tým prvým. Ján Gregorec nazval tu hrdinov najkrajšieho Hronského románu « Jozef Mak » — « mátožnými karikatúrami ľudí ». Hovorí o ňom že bol « v službách klerofašistického režimu », že ho « reakčný postoj doviedol až k zrade národa a zo strachu pred jeho súdom ušiel do služieb nepriateľa ». Takýmito kritériami hodnotil literárny historik Hronského ešte roku 1962!

U Matúšku nenachádzame hanebný a politicky primitívny prístup k Hronskému. Matúška prvý mal odvahu zachytiť a zhodnotiť aj Hronského exilovú tvorbu. Aj o jeho protipovstaleckom románe « Svet na Trasovisku » vie povedať iba, « že je to obraz prinajmenšom zvláštny », že « povstanie falošne tragizuje ». Ale zároveň priznáva, že « po heroizácii povstania nevyhnutne prišla deheroizácia ». A dodáva, že « Svet na Trasovisku » ponúka na povstanie « ďalší pohľad: z druhého brehu ».

Matúška rozdelil svoju štúdiu o Hronskom na štyri časti. V prvej sa pokúša o Hronského zaradenie do kontextu slovenskej literatúry, v druhej si všíma tématiku Hronského diela, v tretej zaznamenáva ohlasy na jeho dielo a vo štvrtej chronologicky, rad-radom, registruje a hodnotí Hronského tvorbu. Čo nezachytil je Hronského novela « Predavač talizmánov Liberius Gaius od Porta Collina », ktorá vyšla v zborníku « Nádej víťazná » (Scranton, Pa. 1947), Mečiarovo exilové vydanie Hronského noviel pod názvom « Pohár z brúseného skla » (1964), kde z rukopisu bola odtlačená Hronského novela « Dobrý syn », celú Hronského detskú literatúru a jeho prácu edičnú. Matúška si je však sám vedomý tejto neúplnosti. Čo je jeho zásluhou a čo bolo zaiste aj cieľom jeho knihy: vrátiť domovu vylúčeného spisovateľa. A kto pozná zostrené pomery za okupácie, vie, že to nebola úloha ľahká.

Matúškov prístup k Hronského literárnej osobnosti trpí na ilúziu dokazovania. Je síce správne, že volil kritickú cestu rozboru jeho diela, že si všíma jeho tématickú problematiku, že porovnáva jeho hrdinov, že oceňuje jeho reč, ale pre historický pohľad na Hronského sa žiada postup, ktorý by podal rezultát na základe vedeckej syntézy. Moderná literárna veda sa nemôže uspokojiť s analytickým postupom, musí sa usilovať o súhrn vecí, aby vystihla ich základný zmysel. Aj Croce sa díval na literárnu tvorbu z hľadiska života. Literárne dielo je fenomén ducha, ktorý slúži našej existencii. Aj keď má svoj estetický profil, musíme v prvom rade vidieť jeho existenciálnu funkciu. Lebo literárna tvorba je súčasťou nášho života, je prejavom nášho bytia. Ešte dobre, že Matúška v prípade Hronského nepodľahol móde dokazovania vplyvov. Iste si uvedomil, že Hronský umelecky rástol viac zo seba, zo života, ako zo vzorov.

Pre literárnu vedu platia však stále otázky: Čo je literatúra? Je to

dobré dielo? Z nich vyplýva princip hodnotenia, ale aj interpretácia diela. Literárna veda musí zachytiť oboje, aby prišla k syntetickému súdu. Aby zistila opravdivosť i veľkosť autora na základe jeho prejavu. Hronského próza nemá démonickú tendenciu, ktorá by krásnymi cestami viedla človeka do priepasti. Naopak: Hronský vedie človeka k mravnému cieľu, ktorý humanizuje život, aj keď nezapiera jeho hriechy. Že mu pritom slúžil majstrovský talent, o to ľahšie vedel priviesť slovenskú prózu k jej vrcholu.

Žiadne dielo nezostáva izolované v priestore a čase, ak spočíva na základoch pravdivosti. Vtedy pôsobí dokonca ponad priestor a čas. Matúška mal k dispozícii takéhoto Hronského. Ale majster zrejme nenašiel svojho kritika. Kritika, ktorý by bol schopný sa s ním identifikovať, aby ho mohol pochopiť a podať jeho pravdivú interpretáciu. Matúškov Hronský je neúplný, nedopátraný, nedopovedaný, nedocenený.

Nik nežiada, aby Matúška presadil Hronského do socialistickej reality dneška, aby ho aklimatizoval novému času. Ale on ho neobjavil ani v Hronského čase, v Hronského realite. Je to len pokus, miestami dosť šťastný, miestami málo šťastný o analýzu obsahovej stránky diela. Ako Jašík (podľa Matúšku) postavil človeka do « dehumanizovaného vesmíru », tak do takéhoto vesmíru tu postavil Matúška Hronského. Nezachytil jeho úplný literárny profil a najmä jeho životnú filozofiu. Asi to bol preňho v dnešnej dobe riskantný pokus. Jedno však treba Matúškovi aj tu priznať: globálnym pohľadom na Hronského chcel dať socialistickej literatúre spektakulárnu obrodnú príležitosť.

Značným nedostatkom Matúškovej knihy je aj to, že neodkryla Hronského literárny proces ani v zmysle základných požiadaviek kultúrnej funkcie jeho diela. Hronský aktivitou svojich hrdinov mal provokovať dnešnú dobu, mal zasahovať do nej nie ako literárne špecifikum, ale ako historický odkaz. Matúška konfrontoval Hronského iba s jeho dielom, ale nie s dobou, so životom spoločnosti Hronského čias. Neuvedomil si, že jeho profil Hronského je určený životu, že na ňom má človek poznávať slovenskú realitu, aká bola v Hronského pohľade na náš ľudový svet a jeho osudy. Matúška tu hrešil proti vlastnej zásade, že viac menej zostal len literárnym kritikom. A to je v prípade tak mnohoznačnom ako je Hronský málo.

Na Hronskom sa ukázalo, že slovenská literatúra mala svoj národ, a že tento národ mal svoju literatúru. To neznamená, žeby niekto žiadal nadhodnocovať Hronského literárny význam, ale čo právom možno žiadať, je kritická úplnosť, s vyváženou harmóniou pre a proti, ako to žiada múdre poznanie pravdy, ktorú aj v literárnej vede treba dať do súladu s faktom. Ak Jozef Felix vedel napísať: « sme ochotní umelecky najpochybnejší Hronského román — jeho Pisára Gráča — pokladať za vrchol slovenskej prózy », u Matúšku sa aj takéto hodnotenie stráca.

Hronský rozhodne nepatrí medzi autorov, ktorí by povedali málo alebo ktorí by svojou « výrečnosťou » unavovali. Hronský neutekal pred životom ani pred ideou, ale Matúška v tejto knihe ušiel pred Hronským. Hronský povedal mnoho. A tak sa aj o ňom žiadalo povedať viac. Doma nato zrejme ešte nedozrel čas.

Napriek tomu všetkému Matúška urobil cennú prácu: pokúsil sa vrátiť Hronskému česť a Hronského dielo sprístupniť národu. A to je na dnešnom Slovensku nie práca každodenná.

Dr. Imrich Kružliak

EVA KOSTOLNÁ: *Anton Štefánek*. Matica slovenská, Martin 1969, rozmnoženina rotaprintom, 164 strán. (Edícia: Rukopisné fondy Literárneho archívu Matice slovenskej, č. 40).

Už sú dávno vzdialené časy, keď orientácia v Literárnom archíve Matice slovenskej bola možná na základe neobyčajného rozhľadu docenta Antona Augusta Baníka. Potreba takýchto katalógov pri neexistencii vydania katalógu celého spracovaného fondu je bez diskusie. Okrem iného oslabuje aj útoky vyplývajúce z faktu, že Martin a Matica slovenská sa po r. 1954 dostali mimo centrum kultúrnohistorického výskumu. V 50. a zčasti aj v 60. rokoch sa pokúšali vedúci predstavitelia Slovenského ústredného archívu presunúť fondy Literárneho archívu Matice slovenskej do tohoto archívu, napriek tomu, že nemali (a dodnes nemajú, pretože stavba budovy sa odsúva z roka na rok) dostatočné priestory ani pre svoje archiválie. Dnes sú tieto nezdravé centralistické tendencie zažehnané, no nie sú prekonané dedičné následky. Boli síce vybudované subcentrá pri sídlach mimobratislavských univerzít a pedagogických inštitútoch (Prešov, Košice, Nitra, Trnava, Banská Bystrica), ale Martin sa stal sídlom pedagogického inštitútu iba dočasne. Náhradu dostal síce v Lekárskej fakulte, to však Matici slovenskej a jej literárnemu archívu vonkoncom nepomohlo. A tým sa celá tiaha prekonania ťažkostí z izolácie Martina presúva na Maticu slovenskú. Textologický výskum a zčasti i literárnovedecký výskum v širšom slova zmysle je jej záchranou.

Toľko na okraj edície.

Matica slovenská kúpila knižnicu i archív prof. Antona Štefánka. Cenný je najmä archív, ktorý predstavuje — ako píše zostavovateľka — najrozsiahlejšiu spracovanú pozostalosť, i keď v mnohom je iba torzom. Pozostalosť zaujme nielen tých, ktorí budú písať dejiny sociológie, ale aj tých, ktorí sa zaoberajú dejinami školstva, novinárstva, osvety, vývoja politickej myšlienky a podobne.

Zostavovateľke nemožno vyčítať systém spracovania súpisu, pretože je najoptimálnejší pre povahu rukopisného materiálu pozostalosti. Možno mať však výhrady voči úvodnej životopisnej kapitolke

i voči kapitole Pozostalosť dr. Antona Štefánka. Autorka v úvode vypočitáva práce prof. Antona Štefánka, ale prevážne len z obdobia prvej republiky. I keď je toto obdobie ťažiskom jeho vedeckej činnosti, tak sa potom stalo, že autorka neuviedla ani také základné dielo ako je jeho práca Základy sociografie Slovenska, ktorá vyšla za Slovenského štátu. Vôbec sa nezmieňuje o živote a činnosti prof. Antona Štefánka ani v rokoch 1945-1948 a jeho rodinných príslušníkov.

V kapitole Pozostalosť dr. Antona Štefánka okrem analýzy jednotlivých častí pozostalosti sa pokúša aj o jeho rozbor myslenia. Tento rozbor je veľmi povrchný a často sa nestotožňuje ani s materiálom, ktorý máme možnosť sledovať v súpise. Eva Kostolná sa vyhýba témam, ktoré sú pre marxistické a komunistické myslenie chúlostivé, takže celkove jej obraz prof. Štefánka vychádza, ako keby išlo o pravoverného komunistu.

Čítanie samotného zoznamu je veľmi poučné. Dá sa pomerne jasne sledovať čím sa prof. Anton Štefánek zaoberal. To však možno sledovať i z jeho publikovaných prác. Poučnejší je súpis seminárnych prác jeho žiakov — ktoré sa v jeho pozostalosti torzovite zachovali — pretože ide o nepublikované práce. Možno tým sledovať nielen úroveň slovenskej sociológie, ale aj jej osudy. Z početných mien iba málokto zostal verný sociológii. Ide zväčša o ľudí, ktorí sa po skončení štúdia venovali dejinám umenia, literárnej vede, psychológii. Prirodzene po zákaze sociológie sa odmlčali, alebo prešli na iné vedecké odvetvia, i tí, ktorí sa sociológii venovali.

Pozostalosť prof. Štefánka nám znovu potvrdzuje to, čo poznáme z jeho diela. Napriek jeho istej príbuznosti s niektorými jeho priateľmi a rovesníkmi — mohli by sme menovať Š. Janšáka, V. Šrobára, I. Dérera, M. Pišúta — jeho dielo išlo vždy vedome a náročky kdesi pomimo hlavného prúdu vývoja slovenskej kultúry. V tom je istá tragická črta jeho života i diela. A marxistické stanovisko dnes túto jeho líniu ešte prehľbi, jeho odkaz nedocení a zväčša odsúdi.

Nechcel som písať recenziu tohoto zoznamu. Necítim sa ani povolaný, ani vyvolený pre takúto prácu. Napísal som iba poznámky na okraj.

J. Š.

VLADO CLEMENTIS: *Osudy slovenskej literatúry.* (Svédectví, roč. X, č. 38, 1970, str. 257-265. Vydáva Pavel Tigrid, Paríž).

Túto stať uverejnil Clementis roku 1941 v londýnskom českom Kultúrnom zápisníku, v ktorého redakcii bol aj Pavel Tigrid. Tigrid, ktorý prevzal túto stať teraz do Svédectví, hovorí, že už existuje iba pár výtlačkov tohto časopisu. A tak z úcty ku Clementisovi znovu odtlačil jeho stať Osudy slovenskej literatúry.

Je známe, že Clementis nebol literát, mal však k literatúre blízky vzťah a hodne aj o literatúre písal. Bola to aj typická vlastnosť

davistov, že všetci radi písali o všetkom. Ku Clementisovej oprášenej stati žiada sa však niekoľko vecných pripomienok.

Hoc ironicky, v uvodzovkách, Clementis píše, že pomery za Slovenskej republiky boli pre literárnu tvorbu « akousi idylou ». Ironia, aj keď karikuje skutočnosť, nie je od nej ďaleko. Komunisti mohli za Slovenskej republiky naozaj voľne tvoriť a publikovať svoje práce. Bolo im zakázané iba to, čo vzhľadom na vojnové pomery bolo zakázané všetkým. Časopisy Elán, Tvorba, Národné noviny a iné boli im otvorené a mnohí túto možnosť aj využívali. Učili na školách, pracovali v redakciách (Novomeský v Budovateli bol napr. najlepšie plateným slovenským redaktorom) alebo v rôznych štátnych i súkromných úradoch (Dr. J. Šoltész, riaditeľ Nitrianskych mlynov mal väčší plat ako slovenský minister). To neboli ojedinelé prípady. Nie nadarmo sa za vojny na Slovensku rozprával vtip: « Komunisti, socialisti, kde ste? — Sme v Hlinkovej Garde, sme Hlinkova stráž ». A slovenskí surrealisti (väčšinou komunisti) zažili za Slovenskej republiky dobu svojho najväčšieho rozkvetu.

Clementis vo svojej stati o osudoch slovenskej literatúry už pri posudzovaní pomerov za prvej republiky dáva inú známku komunistickým autorom (Kráľ, Jilemnický, Novomeský, Poničan, Okáli) a autorom diel so sociálno-politickou tématikou (Urban, Hečko), a inú, horšiu známku nekomunistom (Hrušovský, Gašpar, Hronský, Lukáč, Smrek, Krčméry). Nekomunistickým spisovateľom Clementis už roku 1941 vyčítal, že « ich aktivita neprameni z pevného svetového názoru ». Clementis mal « pevný » marxistický svetonázor a doviedol ho na šibenicu, Novomeského a Okáliho do žalára. Dožili sa « slobody », ktorá aj ich, osloboditeľov od nepevného svetonázoru, pripravila o slobodu. Skúsenosť nás tu poučuje, že najlepší svetonázor je ten ľudský.

V porovnaní s komunistickou slobodou vyzerá Slovenská republika (aj s Ilavou) pre spisovateľov ako opravdová idyla. Aj napriek « polovičatosti, anarchii, diletanstvu, starobe, pokrytectvu a analfabetom », o ktorých mohol písať Milo Urban bez zábran aj vtedy, keď tým myslel zodpovedných politických činiteľov a vysokých štátnych úradníkov Slovenskej republiky.

Kultúrna politika Slovenskej republiky nebola bez chýb a omylov (« len hlupáci a dobrodruhovia sú neomylní » - V. Mináč). Tvrdiť že bola, je rozbíjaním zrkadla pred vlastnými očami. Ale za svoju « idylu » nevďačila len faktu, ako to píše Clementis, že bola « príliš malá a bezvýznamná », ale oveľa viac tomu, že v nej prevládali zodpovední a svedomití ľudia, ktorým boli cudzie kritéria politického dogmatizmu a triednej nenávisti.

Clementisova stať o osudoch slovenskej literatúry bola dobrá nato, aby vyvolala tieto myšlienky na občerstvenie pamäti.

M. Ž.

JOZEF MILUČKÝ: *Matej a Uliana. - Princezna na hrášku.* Veršované bábkové hry. Prvá v trinástich, druhá v štyroch obrazoch. Vydala Diliza ako rozmnoženinu. Bratislava 1968.

Bábkárstvo na Slovensku má krátke dejiny. Čo sa týka jeho existencie i vývinu je stále v počiatočnom štádiu tématického i umeleckého formovania. Preto aj pôvodné bábkové hry treba posudzovat' v historickom rámci nášho bábkárstva. Napriek tomu v posledných rokoch vyšli tu už pozoruhodné hry. Napríklad: Ľubomír Feldek: Botafogo, Ján Kákoš: Budkáčik a Dubkáčik (úprava Hronského detskej rozprávky), Jarmila Štítnická: Janko a tátoš, Ľudovít Petrovský: Lomidrevo a Jozef Milučký: Matej a Uliana a Princezna na hrášku. Ináč literatúra tohto druhu má u nás ešte vždy « úzky profil ».

Podl'a bibliografie « Poznajme súčasnú slovenskú literatúru » (Matica slovenská, Martin, 1961), z časti Divadelné hry pre mládež vyplýva síce, že zo 40 hier bola už skoro polovica pre bábky a maňušky, ale na 15 ročnú produkciu (1945-1960) je to pomerne málo, najmä ked' si uvedomíme, že viaceré hry sú preložené (nepôvodné). V zahraničí sme si tento druh slovenskej divadelnej tvorby akosi nevšímali. Hlavne preto, že pre takéto « kumštírstvo » tu nebolo záujmu. Až zpráva z Ríma, že tam vydávajú Milučkého knižku pre deti o užitočnosti a kráse l'udských povolaní, ma zaujala do tej miery, že som vyhrabal aj jeho staršie bábkové hry, aby som upozornil na ne najmä slovenské školy v Amerike. Domnievam sa, že tento druh národného pôsobenia na deti môže byt' mimoriadne účinný. A možnosti ako ho uskutočnit' nie sú nereálne.

Prvá Milučkého bábková hra Matej a Uliana rozpráva o potrestaní dvoch nezbedných bratov, ktorí opustili svojho sedliackeho otca, lebo nemal peniaze na ich d'alšie štúdia. Vo svete dopúšt'ali sa len podvodov a krádeží. Dokonca chceli zmárnit' aj svojho mladšieho brata Mateja. Nakoniec — ako to v takejto hre musí byt' — všetko dobre dopadne a vinníci sú potrestaní. Dej končí slávnost'ou, tancom a spevom piesne « Hudba hraj, prišiel zeme máj ».

Druhá hra Princezna na hrášku má za podklad jednu variáciu o princezne Zlatovláske. Aj tu ide o mravnú stránku človeka, o zistenie pravdy. V král'ovskom paláci, kam Zlatovláska zablúdila, dá jej král'ovná do postele hrášok. Ak bude na ňom pokojne spat', klamala a nie je princeznou. Ak nebude môct' zaspat', hovorila pravdu. To presvedčilo král'ovnu. Zlatovláska neklamala. Pri rozlúčke ju obdarujú mnohými darmi. Aj košíkom červených jabl'čiek, ktoré cestou stratila a ktoré našlo pät' srniek.

Neviem či tieto hry na Slovensku predviedli, ale svojím obsahom i veršovanou formou sú pre bábkové divadlo ako stvorené. Vidno, že ich písal autor s bohatými literárnymi skúsenost'ami, znalec detskej duše a psychológ l'udskej mentality. Hry nemajú vyložene slo-

venský charakter a pritom všetkom na slovenské deti v zahraničí by iste pôsobili pozitívne aj po tejto stránke. Detské publikum ich všade príjme s radosťou. A pri dobrej inscenácii môžu pôsobiť popri skvelom rečovom prejave aj umelecko-dramaticky. Bolo by si len želať, aby tieto hry vyšli (ako rozmnoženina) aj v zahraničí a našli svoje detské publikum.

I. K.

JOZEF KÚTNIK: *O pôvode pustovníka Svorada.* (K počiatkom kultúrnych dejín Liptova). Štúdia v 11. čísle Spoločenskovedného zborníka východného Slovenska pri Múzeu Slovenskej republiky rád v Prešove, Nové obzory, str. 122. Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach, 1969.

Štúdia Dr. Jozefa Kútnika siaha do počiatkov slovenských kultúrnych dejín a prináša nové pohľady na Svoradov pôvod a miesta jeho pôsobenia. Autor rozdelil svoju prácu na šesť kapitol. V prvých troch rozoberá a hodnotí písané pramene o pustovníkovi Svoradovi. V ďalších troch siaha po topografických dátach ,ktoré sú dôležité pre zistenie miesta jeho pôvodu a pôsobenia. Za spoľahlivý prameň pokladá jedine Vita sanctorum Zvoeradi-Andreae et Benedicti, martyrum eremitarum, ktorej autorom bol pätikostolský biskup Maurus. Maurus venoval tento životopis oboch pustovníkov nitrianskemu údelnému kniežaťu Gejzovi, aj so Svoradovou relikviou (polovicou kovovej reťaze), s prosbou, aby sa staral o Svoradovu a Benediktovu kanonizáciu. Tak sa stal Maurus prvým propagátorom Svoradovho kultu.

Svorad a Benedikt boli vyhliadnutí za patrónov nitrianskeho biskupstva, ktoré práve obnovovali. Kútnik však hovorí, že Maurov životopis neposkytuje jednoznačné údaje pre zemepisno-krajový pôvod mena Svorad (Svoje-rad) a pre jeho štátnu príslušnosť (krajina, odkiaľ prišiel do Uhorska). Konfrontuje preto Maurove údaje s topografickými dátami, aby takto, výlukovou metodou, rekonštruoval Svoradovo rodné meno, miesta jeho pôvodu a pôsobenia, ako aj jeho štátnu príslušnosť. Je to vlastne snaha podvrátiť doterajšie tvrdenia poľských a iných historikov, že Svorad nebol Slovák.

Treba totiž vedieť, že za dynastie Piastovcov (už od roku okolo 1000), územia na sever od Horného Trenčína a Horného Ponitria, teda aj Liptov a Turiec, ako aj severovýchodná časť Slovenska, patrili k Poľsku. Územie na juh od tejto hranice, aj s kláštorom sv. Hipolyta na Zobore, na Nitriansku, patrilo od roku 1002 k Uhorsku. Keď teda Maurus hovorí, že Svorad prišiel do kláštora sv. Hipolyta z « krajiny Poľanov », to znamená z územia Piastovského Veľkopoľska, ku ktorému vtedy patrilo aj územie severovýchodného Slo-

venska. Kútnik, aby presne lokalizoval pôvod a miesta Svoradovho pôsobenia, všíma si najmä miestne názvy typu Mních (Mníchov, Mníšek) v Liptove, ako aj názvy typu Polt-Ipolt (Ipoltica) z osobného mena Hipolyt, a zemepisný názov, utvorený z osobného mena Svorad (Svoradovec) a zisťuje, že všetky tieto lokality ležia pri starých cestách do Poľska, na okraji starých občín, v okolí ktorých boli eremitské patrocínia a kostolíky bez erekčných listín. Vyslovuje názor, že tieto pomenovania vznikali po mníchoch-eremitoch, ktorí patrili k benediktínskemu kláštoru sv. Hipolyta na Zobore a ktorí mali dôležitú funkciu pri šírení kresťanstva do vzdialených krajín. Množstvo týchto názvov privádza Kútnika k presvedčeniu, že spojenie liptovských eremitov s nitrianskym kláštorom muselo trvať dlhý čas. Čo sa týka názvu Svorad v Prosieckej doline, Kútnik hovorí, že ani názov tejto náhornej planiny v Liptove sa nedá vysvetliť podľa vlastníka, ale jedine podľa miesta pôsobenia pustovníka Svorada. Hovorí, že na tejto planine, ležiacej na ceste do Poľska, musel byť starý erem (cela), kde si Svorad osvojoval spôsob pustovníckeho života. Podľa Maura prišiel totiž na Zobor ako hotový mních. Pretože do pustovníckych eremov prichádzali mladíci z okolitej oblasti, kladie Kútnik Svoradov pôvod do liptovskej Sielnice. Odôvodňuje to tiež ľudovou popularitou jeho kultu už pred jeho kanonizáciou. Taktiež pôvod názvu Svoradovec v Bošáckej doline vysvetľuje podľa miesta Svoradovho pôsobenia. Hovorí, že tu bola Svoradova cela, do ktorej prišiel neskoršie aj Benedikt, ktorý sa po Svoradovej smrti stal dedičom cely. Liptovská náhorná plošina Svorad a bošácky kopec Svoradovec tvoria tak, podľa Kútnika, uzlové stanice v živote sv. Svorada.

Sieť pustovníckych eremov na ceste do Poľska vysvetľuje Kútnik externými misiami, ktoré vykonávali zoborskí benediktíni v týchto vzdialených oblastiach. Eremy boli pevnými zastávkami, ktoré uľahčovali komunikáciu misionárov. Prítomnosť benediktínov v Liptove možno predpokladať už za čias arcibiskupa Metoda. Kútnik zastáva názor, že tieto eremy mali zaiste značný počet členov, ktorí mali dôležitú úlohu v kultúrno-civilizačnom poslaní reholí. Okrem prác pre vlastnú reholu vykonávali aj dôležité verejné práce: stavba a údržba ciest, zakladanie rybníkov, pestovanie ovocia, včiel a pod. Na to potrebovali aj nitrianski benediktíni hodne konverzov (nekňazov). Jedným z nich bol aj Svorad, a to už ku koncu cyrilometodskej epochy.

Pretože doterajšia historiografia ani raz (okrem apodiktických deklarácií Radlinského a Kolíska) neuviedla slovenské územie ako možné rodisko Svoradovo, je Kútnikova štúdia priekopníckou prácou na tomto poli. Pre svoju dôkladnosť, náležitú excerptáciu prameňov i literatúry a vecný prístup k problému zaslúži si vážnu pozornosť a ocenenie.

I. Kružliak

KONŠTANTÍN ČULEN: *Slovenské časopisy v Amerike.* Vydala Prvá Katolícka Slovenská Jednota, Cleveland, Ohio, 1970, strán 192.

Týmto vydaním Jednota vzdala hold pamiatke Konštantína Čulena, najvýznamnejšieho historika amerických Slovákov, a vydala dielo vel'mi hodnotné.

Čulen sa zaoberal bibliografiou « Slovenských časopisov v Amerike » mnoho rokov. Konečne jeho práca vychádzala na pokračovanie v časopise Jednota v rokoch 1962-63. Ked' celý rukopis takto vyšiel, Čulen dostal obt'ahy, aby svoju prácu prezrel, doplnil a pripravil aj pre knižné vydanie. No predčasná smrt' (r. 1964), mu v tom prekazila. Teraz po šiestich rokoch Jednota vydala dielo Čulenovo knižne, v krásnej úprave.

Na počiatku redaktor J. Krajsa podáva práve vyššie spomenuté udalosti pri zrode tejto knihy, potom Jozef Paučo podáva krátky náčrt života K. Čulena. Sama Čulenova práca sa začína krátkym prehl'adom, kto čo zrobil pred Čulenom na poli bibliografie slovenských časopisov v Amerike. A potom nasledujé sama bibliografia časopisov.

Nie je to jednoduché vypočítanie časopisov, ako sa to obyčajne robí. Čulen si dal záležat', aby nám osvetlil zrod každého časopisu, kto za tým časopisom stál, akého bol smeru, aký bol jeho ciel'. Ak je to možné, tieto veci čerpá zo samotného časopisu, lebo obyčajne v prvom čísle vydavatelia načrtli ciel' a spôsob, akým chceli časopis viest'. Na konci potom je bibliografia k tomu časopisu, a udanie, kde sa ten časopis nachádza (na pr. v knižnici Matice Slovenskej, alebo v knižnici Slovenského Ústavu v Clevelande atd').

K tomu vydaniu dovolím si dodat' niekol'ko poznámok. Ponajprv vydavatelia knihy v úvode píšu, že k rukopisu Čulenovmu zrobili iba pár dodatkov, kde to vyžadoval stav časopisov v roku 1969. No taktiež poznamenávajú, že Bibliografia Čulenova nie je úplná, že na pr. chýba Hušekova *Stráž,* alebo časopis Slov. Ligy *Slovakia.* A to je myslím hlavným nedostatkom tejto knihy. Na konci v dodatku je síce zaznamenaných niekol'ko anglických časopisov so slovenskou tématikou, ale Čulenovu bibliografiu bude treba doplnit'. Okrem vyššie spomenutých dvoch časopisov, chýbajú na pr. *Čas, Ľudové noviny* (zmenený názov *Ľudového denníka*), *The Lutheran Beacon, Naše hlasy, Naše snahy, Pobožnosti na každý deň* (evanj.), *Reflektor, Sister Miriam Theresa League of Prayer, Slovak Review, Sokol Times, Sokol Instructor, Študentské hlasy, United Lutheran.* Tie bude treba doplnit'.

Taktiež Čulenove údaje nie sú vždy presné. Tak na pr. *Dobrý Pastier* podl'a neho začal vychádzat' r. 1919, kým iní udávajú rok 1921. *Hlas mládeže* podl'a neho začal vychádzat' roku 1942, kým podl'a iných roku 1939. Časopis « *Furdek* » je spomenutý iba ten, čo vychádzal v rokoch 1923-1941, a nie je spomenutý « *Furdek* » čo

od r. 1962 vydáva Jednota v angličtine. Pri časopise MOST Čulen výborne hovorí o jeho poslaní a význame, ale má málo konkrétnych bibliografických údajov. Na pr. iba v hlavičke je spomenuté, že začal vychádzať r. 1954, nie je udané, že spočiatku vychádzal vo Whiting Ind., a iba neskôr bol prenesný do Clevelandu, nie je udaná adresa, že administrácia je pri Opátstve sv. Andreja Svorada, nie je udaný redaktor M. Šprinc atď. O « *Škole reči anglickej* », ktorú vo forme časopisu začal vydávať A. Mamatey r. 1908, Čulen má iba pár riadkov. Tu si dovolím poznamenať, že pred niekoľkými rokmi bolo mi darované niekoľko čísiel tohto časopisu v Kanade. Keď som si ich chcel doplniť v USA, zistil som, že ani Library of Congress, ani Knižnica Slovenského Ústavu ani iné knižnice, nemali z toho časopisu ani jedno číslo. Neskôr som mal možnosť doplniť si chýbajúce čísla fotokopiami z Matice Slovenskej. A tak dnes celý prvý ročník sa nachádza v Jankolovej knižnici v Danville, niekoľko čísiel prvého ročníka v Library of Congress vo Washingtone, a jedno číslo v Knižnici Slovenského Ústavu v Clevelande.

Tieto poznámky chcú slúžiť na zdokonalenie práce K. Čulena, ktorá je vzácnym prínosom do slovensko- americkej spisby, a bude nevyhnutnou príručkou každého, čo sa bude zaoberať dejinami a kultúrnym životom amerických Slovákov.

M. Lacko S. J.

Dichter ohne Heimat. Band I. Tschechische und slowakische Exilschriftsteller. Str. 94. Zostavil Dr. Antonín Kratochvil. Vydal Medzinárodný P.E.N. Club, stredisko spisovateľov v exile, Mníchov 1970.

Táto útla knižka prozaických a básnických ukážok z tvorby českých a slovenských exilových autorov je už sama o sebe užitočnou vecou. Má svoje špeciálne určenie: upozorniť na literárnu tvorbu exulantov. Kasimir G. Werner, predseda exilového PEN Clubu (jemu je táto zbierka k 70. narodeninám venovaná) v úvode píše, že by bolo treba začať Ovidiom, Anacreonom a Senecom, a pokračovať Dantem, Rousseauom a Voltairom, keby sme mali vyrátať exilových spisovateľov.

Zbierka « Dichter ohne Heimat » má peknú úpravu a pôsobivý obsah. Po tejto stránke jej nemožno nič vyčítať. Má však inú chybu, ktorá by sa najmä v takýchto vydaniach nemala stať. Hovorí sa tu o českých a slovenských autoroch, ale v obsahovom registre sa čitateľ nedozvie, kto je český a kto slovenský autor. To vie len ten, kto sa vyzná v exilovej literárnej tvorbe. Ako to má však vedieť cudzonárodný čitateľ?

S týmto problémom som sa stretol na kolínskej univerzite, kde

ma na túto zbierku upozornil môj nemecký kolega. Zhodou okolností som vedel z Mostu, že slovenskými autormi sú Karol Strmeň a Marian Žiar. Žeby aj iní, pýtal som sa? Mená Javor, Jedlička a Mikula znejú aj po slovensky. Až v biografických poznámkach som sa dočítal, že Javor a Jedlička sú českí básnici (prepáčte, opravdu som to nevedel) a o Mikulovi tam stojí iba to, že pochádza z Viesky na Slovensku. Viem však, že zo Slovenska pochádzali aj Madách a Petöfi a boli to maďarskí básnici.

Myslím, že už z dôvodov správnej informácie cudzincov sa žiada, aby v takýchto publikáciach sa rozdeľovali české a slovenské príspevky; už aj z praktických dôvodov prehľadu, a potom na dôkaz, že máme dve národné literatúry. Bohužiaľ, v tomto prípade by to bolo pre slovenskú exilovú tvorbu veľmi úbohé, lebo slovenské príspevky zaberajú iba štyri strany! Len v tom prípade ak aj Felix Mikula sa ráta medzi slovenských exilových autorov by to bolo trinásť strán. Keď si uvedomím, že Slováci majú v exile vynikajúcich básnikov ako Žarnov, Dilong, Šprinc, Bešeňovský, Doránský, Zvonický, Milučký a iní, a prozaikov ako bol J. C. Hronský alebo ako je Hrtús Jurina, Štefkovič a ďalší, pripadá mi to ako nezaslúžené ukrátenie. Udivuje ma tiež, že v zbierke nie je zastúpený v republike dobre známy Egon Hostovský.

Zbierku zostavil Dr. Antonín Kratochvil, rodák z Brna. Urobil záslužnú vec. Až v exile poznávam ako cenná a potrebná je každá publikácia o literatúre i z literatúry jedného i druhého národa. Buďme však k sebe spravodliví.

Karol F., Kolín n/R.

* * *

SLAVIC REVIEW, American Quarterly of Soviet and East European Studies, Vol. 29 No. 2, June 1970 uverejnila priaznivú recenziu knihy prof. J. M. Kirschbauma *Slovaks in Canada* z pera prof. Edvarda Taborského z University of Texas. Tri nemecké časopisy, vychádzajúce v Kanade, tiež uverejnili obšírne recenzie o knihe, kladúc ju za vzor iným etnickým skupinám. O knihe dosiaľ vyšlo 30 priaznivých recenzií.

* * *

Michal Lacko, S. J., SV. CYRIL a METOD. 2. vydanie. Slovenské vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda, Rím 1969. Ak nejaké slovenské dielo vyjde v zahraničí v krátkom čase v druhom vydaní, je to vec zriedkavá a mimoriadne potešujúca. Gratulujeme autorovi i nakladateľstvu k tomuto úspechu.

ZAZNAMENÁVAME

SLOVENSKO — BOD NULTÝ

Od januára 1968 a najmä od augusta tohože roku záujem o Česko-Slovensko na Západe vzrástol. Vyšlo mnoho kníh, objavili sa televízne seriály, filmové prepisy augusta, čiže okupácie, so snahou dopátrať' sa toho, čo viedlo Česko-Slovensko k onej kopernikovskej prestavbe.

Tento záujem cudziny o nás je potešiteľný, ale len do istej miery. Výklad všetkého toho, čo sa v Česko-Slovensku stalo je však veľmi zúžený. Pod « pražskou jarou » sa myslí nielen symbolicky, že sa tento obrat uskutočnil v Prahe, ale celá záležitosť sa interpretuje len a len ako český príspevok do európskej histórie. Zabúda sa na to, že na Slovensku to kvasilo už od roku 1963; na to, že Kultúrny život dávno pred Literárnymi listami, Raportérom, Studentom atď. odvážne a nekompromisne odhaľoval nielen nacionálny útlak Slovenska, ale pripravoval pôdu « pražským reformistom ». Dubček sa im javí ako meteór, ktorý zo dňa na deň, sa z aparátčika premenil na osvieteného komunistu, bojovníka za socializmus s ľudskou tvárou. Je im to síce nepochopiteľné, ale pokladajú to za malú násobilku politickej situácie v Česko-Slovensku.

Bohužiaľ táto situácia v publicistike nie je len zásluhou západných autorov, ale vo veľkej miere aj českých publicistov, ktorí po auguste odišli na Západ, pričom už dávno predtým si na mnohých služobných cestách urobili konexie, takže vydávajú si knihy vo veľkom, predhovory im píšu autori takého formátu ako je Aragon alebo Jean-Paul Sartre a podobne. Aký je výklad československej jari u týchto českých publicistov?: Slováci ako národ bez tradície (rozumej bez dejín a dejinného povedomia) síce začali tento proces, ale potom ho brzdili. Išlo im len a len o federáciu. Slováci sú priamo zodpovední za to, že socializmus s ľudskou tvárou stroskotal.

Bohužiaľ nemáme možnosť českým publicistom zamedziť tieto ich nepravdivé úvahy. Ťažko bude možno vyvrátiť určitý konštatný obraz, ktorý sa tu na západe o Slovensku utvoril. Je totiž už tu, je zakorenený a všadeprítomný. Myslíme si však, že je treba tento stav zaknihovať, zaznamenať ho. Aspoň toľko.

(X)

SIE SUCHEN EIN NEUES ZUHAUSE. (Tschechen und Slowaken in der Bundesrepublik). Televízny film. Spracovali Ljuliana Lorencová a Jaroslav Utíkal.

Masaryk voľakedy dal Čechom jedno veľké heslo: « Pravda ví-

ťazí ». Od ničoho sa však jeho dnešní potomci tak nevzdialili ako od pravdy, keď ide o Slovákov. Tento nemecký filmový záber sa mohol rovnako volať Česi a Tatari v Nemeckej spolokovej republike, lebo o Tataroch sa tam práve tak nepovedalo nič ako o Slovákoch. Je to nielen drzá trúfalosť autorov, že takto podvádzajú zahraničnú verejnosť ale aj prejav ich nekúltúrnej namyslenosti.

Film Sie suchen ein neues Zuhause priniesla druhá nemecká televízia 21. augusta, pri príležitosti druhého výročia okupácie Česko-Slovenska. Úmysel bol dobrý: priblížiť nemeckej verejnosti život poaugustovch utečencov z Česko-Slovenska. Ale doplatila nato nemecká verejnosť, lebo sa stala obeťou podvodu. Bohužiaľ, nie po prvý raz, keď Česi tu predstavovali Česko-Slovensko. Tématicky mohol film povedať mnoho, povedal však málo, a aj to málo bolo tendenčné a nepravdivé. Zaujímavé boli iba zábery o lekárovi Dr. Brodovi, o českom bábkárovi a českom robotníkovi, ktorý jediný priznal, že ušiel preto, že je tu demokracia. Film bol slabý aj po stránke technickej, až na pár obrázkov na konci, ktoré prezrádzali kameramanovu šikovnosť a vtip.

Aj Slováci majú v Západnom Nemecku svoje časopisy, organizácie, majú tu dobrých filmových režisérov (Janovský a Stredňanský), lekárov, inžinierov, úspešných podnikateľov, novinárov, študentov, robotníkov i modernú mládež s dlhými vlasmi a minimódou. Západonemcký divák sa však z filmu s názvom Tschechen und Slowaken in der Bundesrepublik o týchto Slovákoch nedozvedel zhola nič. Lebo pre Ljulianu Lorencovú a Jaroslava Utíkala Česi reprezentujú aj Slovákov. Na tento podvod Slováci však súhlas nikdy nedajú. Ani v umení. Pre nás platí to, čo hovorí Juraj Jakubisko: « To je to krásne, že človek nie je so svojou pravdou sám ».

Karol F., študent.

* * *

FIALKY - VIOLETS. A Bi-lingual Annual, St. Cyril Accademy, Danville, Pa. Vol. XLVIII, No, 1970. Zo slovenských príspevkov osobitnej zmienky si zasluhujú články o Storočnici Spolku sv. Vojtecha, o Štefanovi Moysesovi, o Jankolovej knižnici v Danville, Pa. Je tu aj slovenský preklad Homílie sv. otca Pavla VI. o sv. Cyrilovi. Anglicky sa píše o osemdesiatke Jednoty, o storočnici SSV, o Jankolovej knižnici, o Knižnom apoštoláte pre Slovensko, je tu anglický preklad listu slovenských rehoľníc ministerstvu kultúry a slovenské i anglické básnické prvosienky študentiek. Z celej ročenky vanie dobrý a svieži slovenský duch. I tento ročník Fialiek dokazuje, že slovenské sestry sv. Cyrila a Metoda nevzdávajú sa slovenčiny, pestujú ju vo svojej Akadémii a sú starostlivými a horlivými ochrankyňami slovenského kultúrneho dedičstva.

OBSAH

(Dokončenie z 2. strany obálky)

Msgr. M. K. Mlynarovič: **U Valentína Beniaka — 152**
Ján Okáľ: **Karty z Mexika — 155**
Július Štefkovič: **Soľ zeme, II. — 158**
Sida Rakay: **Jedným dychom — 168**

ROZHĽAD

A. P., —ik—, M. Ž.: Glosy z okupačnej konsolidácie — 169
Imrich Kružliak: **Hyenizmus v slovenskej literatúre — 172**
Jozef Špetko: **Národná psychoanalýza — 174**
M. Lacko, S. J.: **III. Slavistický kongres v Salzburgu-Regensburgu — 176**
Il mondo slavo. I. 1969 — 178

KNIHY

Alexander Matúška: **J. C. Hronský** (Dr. Imrich Kružliak) — **179**
Eva Kostolná: **Anton Štefánek.** (J. Š.) — **182**
Vlado Clementis: **Osudy slovenskej literatúry.** (M. Ž.) — **183**
Jozef Milučký: **Matej a Uliana. Princezna na hrášku.** (I. K.) — **185**
Jozef Kútnik: **O pôvode pustovníka Svorada.** (I. Kružliak) — **186**
Konštantín Čulen: **Slovenské časopisy v Amerike.** (M. Lacko, S. J.) — **188**
Anton Kratochvil: **Dichter ohne Heimat. I.** (Karol F.) — **189**
Slavic Review, Vol. 29, 1970: **Slovaks in Canada.** (E. Taborsky) — **190**
Michal Lacko, S. J.: **Sv. Cyril a Metod — 190**

ZAZNAMENAVAME

(X.): **Slovensko — bod nultý — 191**
Karol F.: **Sie suchen ein neues Zuhause — 191**
Fialky — Violets. Vol. XLVIII, No. 70, 1970 — **192.**

Z KNÍH, KTORÉ VYDAL SLOVENSKÝ ÚSTAV SV. CYRILA A METODA V RÍME

možno ešte dostat':

PRE LITURGICKÚ OBRODU:

Omšové obrady	$ 1.50
Zvláštne omše pre Slovensko	$ 5.00
Chvál'me Boha (modlitebná knižka pre gr. kat.)	$ 1.00
Liturgia slova (vychádza mesačne)	$ 1.00
Liturgia Eucharistie	$ 1.00
Nové obrady svätej omše (pre l'ud)	$ 0.30

PRE DUCHOVNÝ ŽIVOT:

Nový zákon (úplný)	$ 3.00
Posolstvo (ilustrované evanjeliá)	$ 2.50
Evanjeliá (vreckový formát)	$ 1.00
S. Polčin: **Dokumenty** (II. vat. Koncil) I.	$ 2.50
S. Polčin: **Dokumenty** II.	$ 2.50
M. Lacko: **Sv. Cyril a Metod**	$ 2.00
Sv. František Saleský: **Filotea**	$ 2.00
M. Lacko: **Sv. Cyril and Methodius**	$ 2.50
Mon Calepin: **Deň čo deň** — pre mládež	$ 2.00
Teológia (pre laikov)	$ 1.00
Msgr. Miloš Mlynarovič: **Kríž a Svätožiar**	$ 5.00
Köster: **Kriticky mysliet'** (o zjavení)	$ 0.25
Kremer: **Pravda Písma**	$ 0.25
Wildiers: **Budúcnost' človeka**	$ 0.25
Rahner: **Vzkriesenie tela**	$ 0.25
Lubich: **Kým nebudeme všetci jedno**	$ 1.00

PRE NÁBOŽENSKÚ VÝCHOVU:

Guitton: **Dialógy s Pavlom VI.**	$ 3.00
Lelotte: **Tajomstvo krásy života III.**	$ 1.00
Dr. Bystrický: **Základy kat. socialnej náuky**	$ 2.00
Quoist: **Lásky pätnást'ročných?**	$ 2.50
Quoist: **Láska, ale aká?**	$ 2.50
Bohuslav: **Mladý hrdina**	$ 1.00
Malý Generál (Miško Magone)	$ 1.00

KRÁSNA LITERATÚRA

R. Dilong: **Gorazd** (dráma)	$ 0.50
M. Šprinc: **Bratislavský park**	$ 1.00
K. Strmeň: **Znamenie Ryby**	$ 1.00
F. Braun: **Aischylos, dva dialógy**	$ 1.50

DOKUMENTÁCIA:

Exsul familia Slovacorum	$ 1.00

Objednávky treba poslat' na adresu:

KRUH PRIATEĽOV CYRILOMETODSKEJ KNIHY
Casella Postale 6175
00100 ROMA (Prati) - Italia

Tlačí Tipografia Dario Detti - Via G. Savonarola, 1 - 00195 ROMA